

SOLIDARITA

www.socsol.cz cena 40 Kč solidární cena 60 Kč

17/109

CO JE BUDOUCNOSTI ČESKÉ LEVICE?

4
VÍTĚZSLAV LAMAČ:
BYTOVÁ KRIZE V ČR:
PŘÍČINY, DOPADY
A ŘEŠENÍ

38
DESET NÁVRHŮ, JAK
PORAZIT EVROPSKOU UNII

58
ROZHOVOR O BOLÍVARSKÉ
REVOLUCI S EVOU MARÍÁ, NAOMI
SCHILLER A GREGORYM WILPERTEM

22
JAN MÁJÍČEK:
PRAVICOVÁ SNĚMOVNA MUSÍ
BÝT PORAŽENA

46
KLÁRA GOLDSTEIN: OPOMÍJENÝ BOJ
MAPUČŮ „LID ZEMĚ“ PROTI
KORPORACÍM

66
JE XENOFOBIE
PŘIROZENÁ?

26
VLADIMÍR TUPÁČEK:
VOLBY 2017 –
ANTIKAPOITALISTICKÁ ALTERNATIVA
V NEDOHLEDNU

48
LAUREN BALHORN:
NĚMECKO NENÍ OSTROVEM

68
MARTIN CHURÁŇ: RUSKÁ
REVOLUCE 1917 II:
PO PÁDU CARISMU AŽ KE KRIZI
PROZATÍMNÍCH VLÁD

30
ALONA LIASHEVA:
HODNÝ POLICAJT,
ZLÝ POLICAJT

50
MINULOST
A SOUČASNOST IRÁNU

73
MARTIN CHURÁŇ:
RUSKÁ REVOLUCE 1917 III:
VENKOV, NÁRODNÍ HNUTÍ,
REVOLUČNÍ OBRANÁŘSTVÍ
A ČERVENCOVÉ DNY

34
DANIEL FINN:
NEDOKONČENÁ
ZÁLEŽITOST

54
JAROSLAV CHRAMOSTA:
JOSEF PATOČKA: NA ZMĚNY
KLIMATU NESMÍ NEJVÍCE DOPLÁCET
TI, KTEŘÍ NEJMÉNĚ PŘÍSPĚLI K JEJICH
VZNIKU

VOLBY 2017 A LEVICE

MILÉ ČTENÁŘKY, MILÍ ČTENÁŘI,

v tomto čísle Solidarity se věnujeme výsledkům voleb do Poslanecké sněmovny, Jan Májíček ve svém textu bilancuje pro levice nelichotivou povolební situaci a načrtává další možnosti parlamentní i neparlamentní levice. Vladimír Tupáček konstatuje, že anti-kapitalisté a antikapitalistky neměli ve volbách příliš na výběr. V dalším textu se zabýváme palčivým a dlouhodobě neřešeným problémem bydlení. Vítězslav Lamač se podíval na to, jak vypadá situace bytového fondu u nás, jak jsou na tom naše příjmy v porovnání s nároky na získání bydlení a pokouší se najít odpověď na to, co s tím dělat. Hnutí Limity jsme my uspořádalo v létě první Klimakemp, které se zúčastnilo několik set lidí z ČR i zahraničí. Jaroslav Chramosta se ho ptal na důvod, proč je hnutí za klimatickou změnu klíčové a jak se jim dařilo při mobilizační kampani na Kemp.

Ve dvou článcích se věnujeme výročí tzv. růžové vlny, série volebních úspěchů levicových stran v Latinské Americe. Nejdiskutovanější a také nejkritizovanější je samozřejmě Venezuela a chavismus. V Latinské Americe ale zůstáváme i v připomínce boje chilských Mapučů proti nadnárodním korporacím. V zahraniční rubrice se dále věnujeme krajní pravici a její spolupráce se státem na Ukrajině a 10 návrhům, které by mohly být alternativou k současnému směřování EU. Na podzim proběhly Německé parlamentní volby, které přinesly podobný nástup krajní pravice jako volby v ČR, text Loren Balhorna se věnuje příčinám zisku AfD a perspektivou pro Die Linke.

Vzhledem k letošnímu 100 letému výročí Ruské revoluce najdete v tomto čísle pokračování rozsáhlého textu Maritna Churáně. Tentokrát se posuneme od pádu carismu až ke krizi prozatímní vlády a rovněž se podíváme na politiku revolučního obranářství a politické aspirace vesnice.

PŘEJI VÁM INSPIRATIVNÍ ČETBU.

„Soustavně číst – a tedy nejlépe i předplácet – časopis Solidarita má hned tři podstatné významy. Předně jde o normální okysličení mozku jiným pohledem na stejný svět, jenž takřka ve všech ostatních zdrojích zůstává zcela zabalen do totality cíleně selektovaných – většinou bezvýznamných – faktů a jednostranných výkladů. Solidarita do ničeho takového neupadá, naopak, je jedním z mála kroků vpřed mezi Skyllou manipulátorů shora a Charybdou neuspořádaných tlachů v digitálním vesmíru. Za druhé, se Solidaritou vstupujeme do světa určité levicové tradice, kterou kdysi charakterizovalo heslo ‚Ani Washington, ani Moskva, ale mezinárodní socialismus‘, tedy tradice, které jde o ‚socialismus zdola‘, o skutečnou demokracii. A konečně: četba a předplatné Solidarity je solidaritou s ní, s jejím přetrváním na ‚trhu‘ tištěného slova. Solidaritou s těmi, kteří usilují o reálnou a přijatelnou změnu poměrů. A ovšem solidaritou jako takovou, solidaritou vůbec, tím, co dnes společnost nejvíc potřebuje.“

Martin Hekrdla, novinář

TYTO PARLAMENTNÍ VOLBY DOPADLY JEŠTĚ HŮŘE, NEŽ VĚTŠINA Z NÁS

BYTOVÁ KRIZE V ČR: PŘÍČINY, DOPADY A ŘEŠENÍ

V poslední době jsme mohli pozorovat zvýšený zájem médií o vývoj na realitním trhu. Je to dáno tím, že ceny nemovitostí v současnosti rostou mimořádně rychlým tempem, což má významný dopad na celou společnost. V tomto článku se proto budu věnovat především rostoucím cenám nájmu a nemovitostí, které budu porovnávat s běžnými příjmy obyvatelstva. Pokusím se na základě dat i vlastních zkušeností popsat, jakým způsobem dopadají zvyšující se ceny za bydlení na jednotlivé segmenty společnosti. V příštím článku se budu věnovat analýze příčin tohoto vývoje a pokusím se nastínit principiální řešení současné bytové situace.

Prag

10,000 Kč

Nabízím k pronájmu malý byt v Karlíně, kousek od centra. Byt je plně vybaven (lednice, mikrovlnka, postel, pračka, skříně, stolní PC, wifi atd.). Cena 10.000,-Kč max pro 2 osoby/včetně energií. Vratná kauce 5000,-Kč. Domácí mazlíčci nejsou překážkou.

PODMÍNKA: Byt slouží i jako kancelář pro únikovou hru. Hledáme někoho kdo je zároveň schopný odehrát pár her v měsíci, nebo umožnit přístup v určitých časech do kanceláře. Plat za odehrané hry odečteme z nájmu. Je potřeba být časově flexibilní, ideální pro ty co pracují přes noc nebo z domova. **PŘIVÝDĚLEK POUZE PRO MUŽE** -> Nechceme diskriminovat dámy, ale k tématu hry se více hodí jako uvádějící muž.

K nastěhování od 1.7.2017 do konce září 2017, nebo dle dohody. Možnost i další spolupráce. Pro více informací či v případě zájmu volejte na 601 23 23 66.

Message Seller

Obrt Pokud v Praze seženete levnější byt, mď to vřdy několkř hořřř...

OČEKÁVALA. SLOŽENÍ PARLAMENTU NEDÁVÁ NADĚJI, ŽE BY V NĚM NĚKDO

CENA NÁJMU

5. března letošního roku proběhla v Událostech ČT zpráva, podle které vydají Češi za nájem v průměru 80 % svého příjmu, a to jen mimo centra měst, neboť v centrech velkých měst je to zhruba 101 %. Průměrný nájem se zde porovnává s průměrnou čistou mzdou. Ještě hůře jsou na tom Poláci [87 % příjmů mimo centra měst, 107 % v centrech] nebo Slováci [95 % a 122 %]. [1]

Obzvláště neutěšená je situace v Praze. Průměrný čistý nájem bytu (bez poplatků) o velikosti 60 m², čili menšího rodinného bytu, vyjde v průměru na 19 722 Kč [2]. Čistý pronájem garsonky nebo bytu 1+1, tedy nejmenšího a nejméně kvalitního bytu, jaký lze vůbec sehnat, stojí v Praze zhruba 12 000 Kč měsíčně. K tomu je pak třeba připočítat 3 až 4 tisíce Kč na poplatcích za elektřinu, vodu, plyn, úklid společných prostor apod. Přitom chudší polovina zaměstnanců v Praze pobírá hrubé mzdy menší než 27 784 Kč (tedy 21 202 Kč čistého), nejchudší čtvrtina pobírá hrubou mzdu do 18 651 Kč [tj. do 14 919 Kč čistého] a nejchudší desetina do 11 859 Kč [tj. do 10 240 Kč čistého] [3]. Více než čtvrtině obyvatel Prahy tak nestačí mzda na zaplacení ani toho nejubožejšího bytu.

Znepokojivé také je, že nájem neustále roste, a to zpravidla výrazně vyšším tempem než mzdy. Nic přitom nenavádí k tomu, že by měl tento nárůst v dohledné době skončit.

CENY BYTŮ

Průměrné ceny bytů se, stejně jako nájemné, silně liší podle krajů. V Praze stojí byt o rozloze 60 m² v průměru přes 6 milionů Kč. V Brně dáme za stejný byt necelé 4 miliony, v dalších městech pak o něco méně. Takové ceny však představují běžně dvanácti, patnácti a leckdy i dvacetinásobky běžných čistých příjmů. I relativně skromné byty se tak prodávají za cenu, která je ekvivalentem celoživotních úspor partnerské dvojice. Pro mnoho párů jsou pak byty finančně zcela nedostupné.

	Průměrná čistá mzda v ČR	Průměrný nájem za třípokoj	Průměrné poplatky
Mimo centra měst	21 943 Kč	13 582 Kč	3 885 Kč
V centrech měst		18 274 Kč	

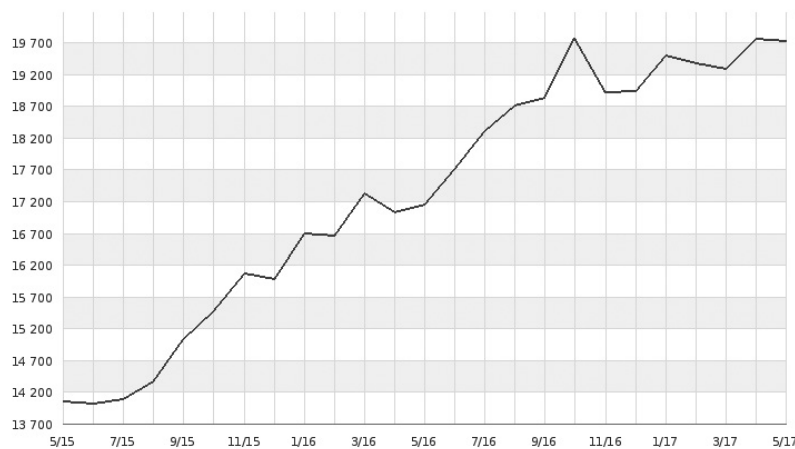
Tab.1: Průměrná výška nájmu v ČR [1]

	Hrubá mzda [v Praze]	Čistá mzda [v Praze]	Nájem za byt o 60 m ²	Nejmenší byty 1+1, 1+kk
Chudší polovina	27 784 Kč	do 21 202 Kč	19 722 Kč + poplatky	12 000 Kč + poplatky
Nejchudší čtvrtina	V centrech měst	do 14 919 Kč		
Nejchudší desetina	11 859 Kč	do 10 240 Kč		

Tab.2: Velikost nájmu a mezd v Praze [2], [3]

Město	Průměrný nájem za byt o 60 m ²	Zvýšení nájmu za poslední rok [byt o 60 m ²]
Praha	19 722 Kč	15 %
Brno	12 943 Kč	7,5 %
Liberec	9 356 Kč	26,5 %
Plzeň	11 067 Kč	20 %
Jihlava	9 411 Kč	11,7 %

Tab.3: Velikost nájmu a rychlost jeho zvyšování v jednotlivých městech [2]

Graf 1: Vývoj průměrného nájmu v Praze za byt o velikosti 60 m² [2]

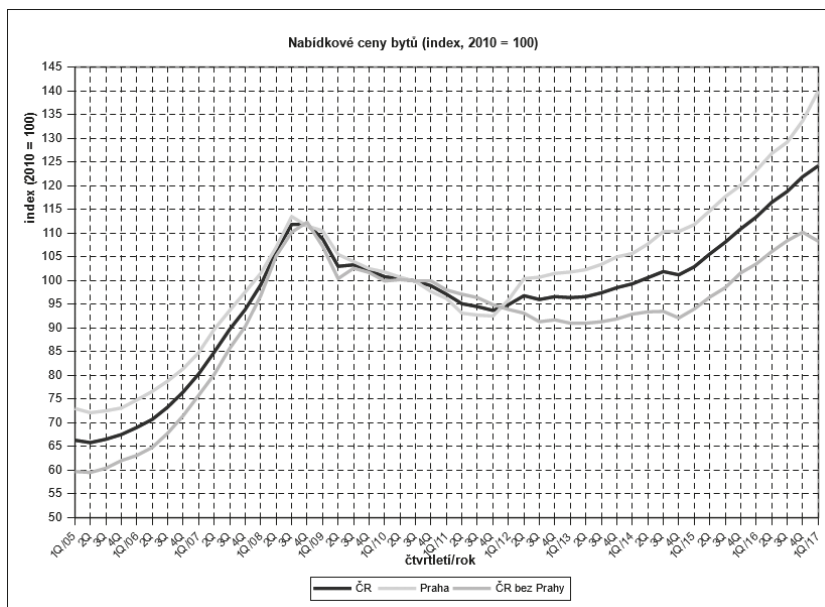
Město	Průměrná cena bytu o 60 m ²	Zvýšení ceny za poslední rok	Násobek roční čisté průměrné mzdy	Násobek roční čisté mediánové mzdy
Praha	6 322 507 Kč	4,6 %	19 ×	25 ×
Brno	3 911 196 Kč	-1,9 %	16 ×	18,5 ×
Liberec	2 142 124 Kč	7,8 %	9 ×	10 ×
Plzeň	2 830 072 Kč	1,4 %	11,5 ×	13 ×
Jihlava	2 092 719 Kč	28 %	9 ×	10 ×

Tab.4: Průměrné ceny bytu o rozloze 60 m² v jednotlivých městech [2], [3]

Ceny bytů, stejně jako nájmu, ustavičně stoupají. Výjimkou bylo pouze krátké období po krizi roku 2008. Jak však vidíme na grafu 2, tento pokles byl jen dočasný. Dnes již ceny nemovitostí znovu dramaticky rostou.

Někteří lidé rádi říkají: „Kdo nechce platit nájem, má si koupit byt.“ Splácení hypotéky oproti nájemnému bydlení dává člověku perspektivu, že se alespoň na sklonku života dočká chvíle, kdy bude mít celý dluh splacený. Co se však týče měsíčních výdajů za bydlení, pak to žádnou úsporu nepřináší, neboť hypoteční splátky se obvykle příliš neliší od velikosti nájmu. Lidé s nízkými příjmy navíc často nesplňují podmínky nutné na získání hypotéky, a jsou tak odsouzeni k doživotnímu placení nájmu.

Graf 2. Vývoj cen bytů v ČR [1]

DOPADY VYSOKÝCH NÁJMŮ NA ŽIVOTY NÁJEMNÍKŮ

Neustálé zvyšování cen bydlení nutí nájemníky, aby se s touto situací nějak vypořádali. Na základě vlastních zkušeností mohou říci, že nájemníci reagují v zásadě třemi způsoby:

1. PŘIBÍRÁNÍM BRIGÁD ČI DALŠÍCH PRACOVNÍCH ÚVAZKŮ.

To je často případ důchodců, kteří již ze své penze nedokáží zaplatit nájem. Někdy se však k tomuto řešení uchylují i zaměstnanci, např. matky samoživitelky, kteří pak tráví v práci téměř veškerý svůj čas.

2. SNIŽOVÁNÍM VÝDAJŮ NA POTRAVINY.

Výdaje za jídlo představují jednu z mála položek, kterou je vůbec možné nějak regulovat. Zatímco u vyšší střední třídy můžeme pozorovat zvyšující se zájem o zdravou stravu, většina nájemníků se orientuje jen na ty nejlevnější a zpravidla nejméně kvalitní potraviny. To se odráží i v celkové spotřebě potravin v zemi. Vedle trendu zvyšování spotřeby kvalitních farmářských produktů a biopotravin můžeme sledovat souběžný trend nárůstu spotřeby těch nejlevnějších potravin nejnižší jakosti. Ty jsou do ČR zpravidla dováženy ze zahraničí, typicky z Polska [4].

3. SDÍLENÍM BYTU.

Jednou z nejběžnějších reakcí na astronomickou výši nájmu je společné bydlení více lidí v jednom bytě.

SDÍLENÍ BYTU

Sdílení bytu je dnes stále běžnějším jevem, ke kterému se uchylují především mladí lidé. Mýlnou, ale poměrně rozšířenou představou je, že tento způsob bydlení využívají typicky studenti. Romantická představa studentského „privátu“ však dostává značné trhliny v případě, že se ve třech pokojích tísní tři pracující páry. I malé byty jsou dnes běžně obydlovány osmi či více

lidmi a výjimečné nejsou ani případy, kdy jedinou místnost obývá celá rodina.

Sdílení bytu je možné vyřešit finanční tíseň, avšak pouze za předpokladu, že spolubydlící tvoří opravdu „dobrou partu“. Nadměrný počet lidí v jednom bytě však často vede k velice vypjatým vztahům mezi nájemníky a ze spolubydlení se tak rázem může stát noční můra. Na základě vlastní zkušenosti mohou vyjmenovat několik typických problémů, se kterými se spolubydlící často potýkají.

Protože majitel bytu se zřídka kdy obtěžuje pronajmout jednotlivé pokoje jednotlivým nájemníkům, uzavírá zpravidla s majitelem smlouvu jen jeden nájemník. Ostatní nájemníci

bydlí v bytě beze smlouvy a často i tajně, neboť majitelé bytů stále častěji zakazují, aby v bytě bydlel větší počet lidí.

Spolubydlíci se většinou dohodnou na tom, že se o nájem budou dělit. Problém však nastane tehdy, když přijde nějaký nečekaný výdaj. Pro ilustraci uvádím několik typických sporů, které často vedou ke konfliktům:

Kdo má zaplatit nedoplatek za elektřinu či za plyn? Všichni rovným dílem? Má platit stejně ten, kdo s elektřinou šetří jako ten, kdo si vytápí pokoj s otevřenými okny? A jak donutit viníka, aby zaplatil více?

Jeden ze spolubydlících zdemoluje pokoj, a nakonec uteče bez zaplacení. Kdo má po něm zaplatit nezaplacený nájem a kdo má dát pokoj do pořádku? Všichni dohromady? Jen ten nájemník, který má podepsanou smlouvu s majitelem? Ten, kdo navrhl, aby byl dotyčný nájemník přijat mezi spolubydlící? A jak má nájemník, který za byt nese zodpovědnost, dotlačit ostatní k tomu, aby přispěli?

Kdo má umýt nádobí a uklidit kuchyň? Ten, na kterého vyšla řada? Ten, kdo si pozval do bytu kamarády? Má uklízet kuchyň i ten, kdo doma téměř nevaří?

Nejzranitelnější skupinou nájemníků bývají velmi mladí lidé, kteří se teprve osamostatňují. S uzavíráním smluv a se společným bydlením často nemají žádné zkušenosti, mnoho věcí nedokáží předvídat a často se dostávají do situací, které nezvládají řešit. Právě to často vede k velice emotivním hádkám, jež mnohdy přecházejí až k fyzickým konfrontacím.

Ze spolubydlení se tak snadno může stát peklo, z něhož prakticky není úniku. Lidé, kteří žijí v takto stresujícím prostředí, a kteří čelí problémům, s nimiž si nedokáží poradit, často propadají alkoholismu a drogám, které jim alespoň na chvíli umožňují uniknout z neutěšeného reálného světa. Je asi zbytečné dodávat, že se tím jejich skutečné problémy ještě prohloubí.

Vliv na partnerský život

Sdílení bytu má velký vliv i na partnerský život. Jednotlivé páry spolu často musejí žít v jediném pokoji, čímž nesmírně vzrůstá četnost a intenzita hádek, kdy ani jeden z partnerů nemá kam utéct. A pokud si pár pronajme celý byt

či garsonku pro sebe, utáhnou nájem jen za předpokladu, že oba vydělávají. Pokud však jeden z partnerů přijde o práci, nebo musí zaplatit nečekaný výdaj, pár se snadno dostane do krize. To vede leckdy k zadlužování a odráží se to rovněž v partnerských vztazích. Finanční tíseň také často nutí partnery žít pohromadě, i když si přejí rozchod či rozvod. To vede ke vzrůstajícímu napětí a někdy až k domácímu násilí.

V ještě horší situaci se pak ocitají rodiny s dětmi, které jsou často nuceny obývat jednu nebo dvě místnosti. Protože děti a rodiče obvykle vstávají a chodí spát v jiný čas, vzájemně se budí. Děti nemají žádné soukromí ani prostor k učení či psaní úkolů. Malý prostor podněcuje neustálé hádky, a tak se každý snaží pobývat doma co nejméně. Rozvoji osobnosti dítěte v takovýchto podmínkách nikdo nevěnuje velkou pozornost. A když je dítěti 15 let, jeho největší motivací je dostat se z domu. Vyučení či studium je zcela vedlejší záležitostí.

Realitní agentury

Ohromný převis poptávky nad nabídkou, který na trhu nemovitostí panuje, umožňuje řadě firem či jednotlivců přijít si takřka bezpracně k velmi tučným ziskům. Realitní agentury nabízejí majitelům nemovitostí zcela zdarma kompletní servis při hledání nájemníků. Nabízejí portál, kde nabídky bytů zdarma propagují, jedná s nájemníky, provádějí prohlídky bytů, a především majitelům sestavují „neprůstřelné“ nájemní smlouvy.

Přestože realitní agentury slouží výhradně majitelům nemovitostí, o jejichž přízeň se vehementně ucházejí, veškeré náklady nese, v rozporu se vši logikou, nájemník. Ve chvíli, kdy nájemník uzavře smlouvu s majitelem bytu, musí kromě prvního nájmu a kauce [která často činí až několiknásobek měsíčního nájmu] zaplatit rovněž provizi, zpravidla ve výši měsíčního nájmu.

Když nájemník hledá volný byt, najde na internetu širokou škálu nejrozličnějších nabídek. Háček je však v tom, že u žádné z těchto nabídek nenalezne ani adresu, ani kontakt na majitele bytu. Jediné, co nalezne, je kontakt na realitní kancelář. Realitní agentury zásadně odmítají prozradit zájemci adresu nemovitosti po telefonu. Tomu pak nezbyvá než se sejt se zástupcem agentury, který ho dovede k dané nemovitosti. A to je také jediná služba, kterou nájemník od realitní agentury

obdrží, a za kterou musí utratit dvě třetiny výplaty!

Existují sice i webové portály, které inzerují nabídky volných bytů i bez realitních agentur [např. bezrealitky.cz], avšak zájemců o tyto nabídky je tolik, že se to podobá snaze vyhrát v loterii.

Nestoudné provize realitním agenturám představují jednu z nejvážnějších překážek, které znemožňují nájemníkům opustit společné bydlení a najít si vlastní byt. Stejně tak znemožňují partnerům, aby se při rozchodu mohli odstěhovat. Podle mého osobního názoru se jedná o vůbec nejhanebnější formu vykořisťování již tak odíraných nájemníků.

Sociální systém

Nabízí se argument, že nájemníkům s nízkými příjmy přeci pomáhá stát. Nemám přímou zkušenost s tím, do jaké míry využívají sociální systém starší lidé, či rodiny s dětmi. Avšak mladí nájemníci, bydlící často ve sdílených bytech, nevyužívají sociální systém prakticky vůbec. Snad s výjimkou podpory v nezaměstnanosti, pokud zrovna přijdou o práci.

Příčin je zde několik. Na jedné straně je to ohromná neinformovanost nájemníků, kteří zpravidla vůbec netuší, na jakou sociální podporu by měli nárok a na jakou instituci se mají obrátit. Na druhé straně je tu stud před kamarády, neboť pobírání sociálních dávek představuje v dnešní společnosti značné stigma. Většina mladých nájemníků se tak o získání podpory ani nesnaží a mnohdy se raději zadlužují u známých. Další příčinou nízkého využívání sociálního systému je však zřejmě také negativní zkušenost těch, kteří se o to někdy pokusili.

Navzdory tomu, že se jedná o stále běžnější formu bydlení, české právo dosud nezná pojem „sdílený byt“ či „spolubydlení“ a spolubydlíci považuje automaticky za členy rodiny. Velikost mnoha sociálních dávek se tak vypočítává na základě počtu „společně posuzovaných osob“, žijících v jedné domácnosti a z výše jejich společných příjmů. Pro spolubydlíci sdílející jeden byt je však toto kritérium zcela nesmyslné, neboť se společným příjmem pochopitelně nehospodarí.

Paradoxem je, že většina lidí, žijících ve sdíleném bytě, vůbec nemá právo na příspěvek na bydlení. Příspěvek na bydlení totiž může získat jen majitel bytu (!) nebo nájemce, který má s majitelem bytu uzavřenou platnou

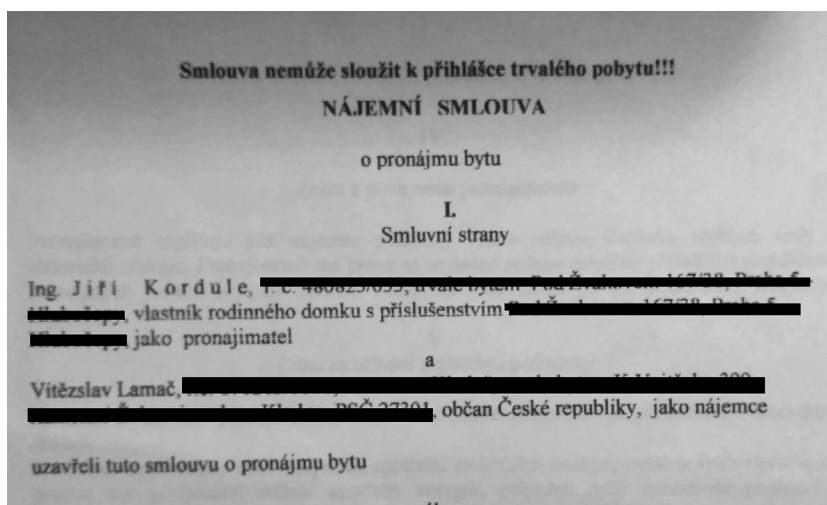
Obr. 3 lítno způsobem se pronajímatelé snaží zabránit nájemníkovi, aby si v jejich bytě zřídil trvalé bydliště. Takovéto ustanovení je ve skutečnosti rozporu s novým občanským zákoníkem. Nemálo však otom vl.

nájemní smlouvu [5]. Pokud je tedy člověk pouze spolubydlícím či podnájemníkem, což je častý případ právě těch nejchudších lidí, na příspěvek na bydlení může rovnou zapomenout! A nepomůže mu ani to, když s nájemníkem uzavře smlouvu o podnájmu. Kritérium příspěvku na bydlení striktně vyžaduje nájemní smlouvu. Takový člověk může teoreticky získat doplatek na bydlení, pokud ovšem prokáže, že se nachází ve hmotné nouzi. Vyžaduje to však mimo jiné platnou smlouvu o podnájmu, kterou většina nájemníků nemá uzavřenou.

Důvod, proč spolubydlící většinou nemají mezi sebou uzavřené smlouvy, je jednak ten, že se většina nájemníků neorientuje v právní problematice, ale důležité je také to, že spolubydlící zpravidla chápou svůj vztah odlišně než jak jej definuje občanský zákoník. Zákoník rozlišuje nájemní vztah [vztah mezi majitelem bytu a nájemcem] a podnájemní vztah [vztah mezi nájemcem a podnájemníkem]. Veškerou odpovědnost za pronajatý byt a za placení nájmu majiteli tak nese nájemník, který má s majitelem uzavřenou nájemní smlouvu. Nájemník pak může jednotlivé pokoje v bytě [na své riziko] pronajmout podnájemníkům, kteří jsou odpovědní přímo jemu. Když se však parta lidí rozhodne, že bude společně sdílet byt, pak zpravidla vychází z toho, že za byt a placení nájmu ponese odpovědnost všichni společně. Protože majitel bytu však je obvykle ochoten pronajmout pouze celý byt, a to jen jedinému nájemci, tak se jeden ze spolubydlících musí „obětovat“ a podepsat za ostatní smlouvu. A tím vzniká zárodek mnoha pozdějších problémů.

Chtěl bych se ještě zmínit o tom, že když už se člověk opravdu dostane do finanční tísně, pak se i na první pohled nepatrné překážky mohou stát ne překonatelnými. Teoreticky by člověk, nacházející se v hmotné nouzi, mohl dosáhnout na příspěvek na živobytí a doplatek na bydlení. Avšak pokud by se nájemník rozhodl těchto možností využít, postaví se mu do cesty ohromné překážky. Pro ilustraci uvádím několik z nich:

U většiny žádostí je nutné dostavit se na pracovní úřad v místě svého trvalého bydliště. To však má většina mladých nájemníků u rodičů, a to zpravidla velmi daleko od svého skutečného bydliště. Už jen výdaje za cestu do příslušného okresu jsou pro člověka v nouzi neúnosné.

Aby člověk mohl prokázat, že se skutečně nachází v hmotné nouzi, musí si změnit trvalé bydliště, protože v opačném případě bude úřad posuzovat společné příjmy všech členů domácnosti, ve které má člověk trvalé bydliště nahlášen. Trvalé bydliště v dané obci je také jedním z kritérií pro získání jak příspěvku, tak doplatku na bydlení. Změna trvalého bydliště je však neskutečně složitý byrokratický proces, který je spojen s dalšími poplatky, promarněným časem a s dojížděním. Ani v případě, že zde trvalý pobyt získal, ještě zdaleka nemá vyhráno. Pokud následně zjistí, že v pronajatém bytě je k trvalému pobytu nahlášen i sám pronajímatel, byl by s úředním šimlem zbytečný – společně s pronajímatelem jako se společně posuzovanou osobou jistě nebude v hmotné nouzi!

Když si chce nájemník zařídit trvalé bydliště v místě, kde právě bydlí, naráží často na odpor majitele bytu. Ten sice nemá právo v tomto nájemníkovi bránit, řada majitelů jim však přesto vyhrožuje výpovědí či tvrdí, že k tomu nájemník potřebuje jeho souhlas. Mnoho nájemníků se příliš nevyzná v zákonech, a tak tomuto tlaku většinou podlehnou.

HYPOTÉKY

Vysoké ceny bydlení však zdaleka nepředstavují problém jen pro lidi, nacházející se na společenském dně. Průzkum společnosti Ipsos, zpracovaný roku 2016 pro finančně poradenskou společnost Fincentrum, ukazuje, že polovina českých domácností vydá na hypoteční splátky a další výdaje na bydlení více než 50 % svých příjmů. Desetina českých domácností pak

vydá za splátky celé tři čtvrtiny svých příjmů [6].

Průměrné české domácnosti tak nestačí na splátky ani celá jedna výplata. Díky tomu často balancují na hranici bankrotu i střední příjmové vrstvy, které mají jinak [např. v porovnání s cenami potravin] relativně slušné příjmy. Rodiny s dětmi pak zvládají svou finanční situaci často jen díky pomoci ze strany prarodičů či jiných příbuzných.

Pokud rodina vydává na splátky více než jednu výplatu, stačí, když jeden z partnerů přijde o práci, a rodina může záhy skončit na ulici. Ke stejné situaci může vést i nečekaný výdaj, neboť velká část domácností nedokáže generovat žádné úspory. Hrozba, že vám vaši nemovitost sebere exekutor, je v ČR neobyčejně vysoká. Připomeňme, že jen roku 2016 bylo zahájeno 680 000 nových exekucí, přičemž celkový počet běžících exekučních řízení dosahoval téhož roku 4,5 milionu [7]. Většina domácností tak žije v nejistotě a ve stresu, což se pochopitelně také odráží na vztazích a náladě v rodině.

VLASTNICTVÍ NEMOVITOSTÍ

Ať už žijete v pronájmu, nebo splácíte hypotéku, vaše realita je taková, že většinu svých příjmů musíte vynakládat na bydlení. Pokud však patříte ke šťastlivcům, kteří nějakou nemovitost vlastní suverénně [tj. bez zatížení hypotékou], vaše situace bude diametrálně odlišná.

Počátkem 90. let si člověk snadno mohl pořídit byt v centru města za několik desítek tisíc Kč. Ten, kdo tak učinil, vlastní dnes majetek, jehož tržní hodnota odpovídá třeba padesátinásobku někdejší pořizovací ceny. A padesátinásobně se zvětšila také měsíční

a roční renta, kterou tento majetek vynáší.

Pokud člověk vlastní byt v Praze, v Brně, či v jiném velkém městě, příjmy z nájmu budou zřejmě větší, než běžná místní mzda. Ale i v případě, že člověk v tomto bytě sám bydlí, znamená vlastnictví bytu ohromné zvýšení životní úrovně. Pokud člověk nemusí platit nájem, znamená to, že si může ponechat pro sebe celou výplatu. Může tak snadno generovat úspory, zvýšit svůj životní standard, nebo si zkrátit pracovní úvazek, aniž by měl problém se uživit.

DĚDICTVÍ

Pokud cena nemovitosti představuje ekvivalent celoživotních příjmů jedince, znamená to také, že se nesmírně zvyšuje význam dědictví a darů. Pokud někdo v mladém věku zdědí byt, nebo dostane-li byt od svých rodičů či prarodičů [objem darů je ve vyspělých zemích podobný jako objem dědictví [8]], nachází se ve stejné pozici, k jaké se většina lidí propracuje až na sklonku svého života.

To, jestli zdědíme či nezdědíme nemovitost, je tedy z hlediska naší životní úrovně významnější faktor než to, jak moc budeme úspěšní v kariérním životě. Řada osobností, zejména liberálů, do nedávna popisovala naši společnost jako „meritokratickou“. Tedy společnost, ve které sice existují velké majetkové a příjmové nerovnosti, avšak tyto nerovnosti jsou dány rozdílnými schopnostmi a zásluhami jednotlivců.

Dnes je již však zřejmé, že naše společnost patří spíše dědicům než úspěšným jedincům.

NEMOVITOSTI JAKO ZPŮSOB UKLÁDÁNÍ MAJETKU

Neustálý růst ceny nemovitostí vede k tomu, že se z nemovitostí stává ideální prostředek pro uchovávání majetku. Pokud někdo vlastní velké jmění a bude jej uchovávat ve formě úspor v bance, při současných úrokových mírách mu tuto sumu bude spíše ohlodávat inflace, než že by na tom vydělával. Pokud si však za tuto sumu pořídí nemovitost, má zaručeno, že se její cena bude zvyšovat přinejmenším tak rychle jako inflace, zpravidla však mnohem rychleji.

Lidé proto nemovitosti obecně neradi prodávají, a to i v případě, že je

nepotřebují. To vede k paradoxu, kdy uprostřed bytové krize narůstá počet bytů a domů, v nichž nikdo nebydlí.

Podle posledního sčítání lidu v roce 2011 je v ČR celkem 2 158 119 domů, z čehož je 358 044 domů neobydlených [9]. To znamená, že neobydlených je téměř 17 % všech domů. Celkový počet bytů dosahuje 4 756 572, z čehož je neobydlených 651 937, tedy téměř 14 % [10]. Počet neobydlených bytů je vysoký dokonce i ve velkých městech. Např. v Praze je z celkového počtu 587 832 bytů trvale neobydleno 45 664 bytů, tedy téměř 8 % [11].

Vysoký počet neobydlených bytů samozřejmě bydlení prodražuje, a ještě více tím prohlubuje jeho nedostupnost. Neexistují přitom žádná zákonná opatření, která by takovému nakládání s nemovitostmi bránila nebo je znevýhodňovala.

POLARIZACE SPOLEČNOSTI

Trvale vzrůstající ceny nájmu a nemovitostí vedou k prohlubující se polarizaci společnosti. Na jedné straně jsou tu široké vrstvy lidí, kteří jsou nuceni odevzdávat stále větší část svých celoživotních příjmů majitelům nemovitostí – buďto průběžně ve formě nájmu, nebo jednorázově koupí nemovitosti. Stále větší počet lidí se tak propadá do absolutní chudoby a je nucen bydlet v naprosto nedůstojných podmínkách. I středním příjmovým vrstvám činí stále větší potíže zvládat splácet hypotéku a uživit přitom rodinu. A i ti, co to zvládají, prožijí celý produktivní život v hrozbě z možné exekuce.

Na druhé straně je tu menší počet suverénních vlastníků nemovitostí, kteří svou nemovitost zdědili, dostali či levně koupili během bouřlivých let ekonomické transformace. Těm jejich nemovitosti vynášejí stále větší rentu, což jim umožňuje nadmíru zvyšovat svůj životní standard. Ačkoli se tito vlastníci nechávají vydržovat zbytkem společnosti, není vůbec zřejmé, co vlastně této společnosti vracejí, či jaké zvláštní zásluhy na svém kontě mají.

Tato polarizace se přitom neustále prohlubuje a má za následek silící společenské napětí. Je tedy zřejmé, že současný vývoj není trvale udržitelný. Pokud nedojde k nějakému zásadnímu politickému zvratu, můžeme v blízké budoucnosti očekávat zásadní společenské otřesy. Je jen otázkou času, kdy mezi lidmi převáží názor, že si vydr-

žování tak náročných rentiérů nemůže společnost dovolit.

POPTÁVKA A NABÍDKA NA REALITNÍM TRHU

Tržní cena nájmu a nemovitostí je určována, stejně jako u ostatních druhů zboží, živelným působením poptávky a nabídky. Tržní cena nájmu se vždy ustaví na nejvyšší hodnotě, za kterou je v dané lokalitě ještě možné pronajmout všechny srovnatelné byty určené k pronájmu. Pokud by byla cena nájmu ještě vyšší, část bytů určených k pronájmu by zůstala nepronajata, neboť by nebyl dostatek nájemníků, kteří by si pronájem mohli dovolit. Kdyby byla cena nájmu naopak nižší [např. v důsledku regulace nájemného], část nájemníků by nesehnala žádný byt k pronájmu, přestože by na něj měla peníze. Jedná se o principy, které jsou známy již od dob A. Marshalla [britský ekonom cambridgeské školy, 1842–1924] a jsou popsány v podstatě v každé učebnici ekonomie.

Stejným způsobem se na trhu tvoří i cena nemovitostí. Tržní cena [či rovnovážná cena] bytů a domů se vždy ustaví na nejvyšší možné hodnotě, za kterou je v dané lokalitě ještě možné prodat všechny srovnatelné byty či domy určené k prodeji. Opět platí, že kdyby se nemovitosti prodávaly za nižší než rovnovážnou cenu, část lidí by nenalezla žádný byt k prodeji, i když by na něj měla peníze. Kdyby se nemovitosti prodávaly za cenu vyšší než rovnovážnou, část bytů by se nepodařilo prodat, neboť by se na trhu nenašel dostatek kupců, kteří by si je mohli dovolit koupit. K této druhé situaci občas skutečně dochází. Např. po krizi v roce 2008 nabízeli developéři v Praze asi 2000 nových bytů, které však pro vysokou cenu nebylo možné prodat. Než by je však zlevnili, raději si počkali, až se jejich cena zvýší a začali se jich zbavovat až od roku 2016 [12].

Poměry na realitním trhu určují především dva základní faktory. Prvním z nich jsou příjmy obyvatelstva a druhým počet nemovitostí určených k prodeji či pronájmu vzhledem k počtu potenciálních zájemců.

Pokud se, za jinak stejných okolností, zvýší příjmy obyvatelstva, lidé jsou schopni vydat za stejné bydlení více peněz než předtím. Růst mezd proto vede k trvalému zvyšování nájemného i cen nemovitostí, jak znázorňuje obr. 1. To také znamená, že téměř veškeré přírůstky mezd obyvatelstva obvykle

skončí v kapsách pronajímatelů a původních majitelů nemovitostí. Pokud by se mzdy obyvatelstva delší dobu snižovaly, nájem i ceny nemovitostí by postupně klesaly.

Stále větší počet potenciálních kupců či nájemníků, cena nemovitostí a nájmů bude růst, neboť je bude možné prodat či pronajmout jen těm nejbohatším z nich, jak ukazuje obr. 2. Pokud by zájemců ubývalo, nebo pokud by rychle přibývalo volných nemovitostí, bude na jednu nemovitost připadat stále méně zájemců. Ceny nemovitostí a nájmů by v takovém případě klesaly, protože nemovitosti by se musely prodávat a pronajmávat i méně zámožným jedincům [jinak by část nemovitostí zůstala neprodána].

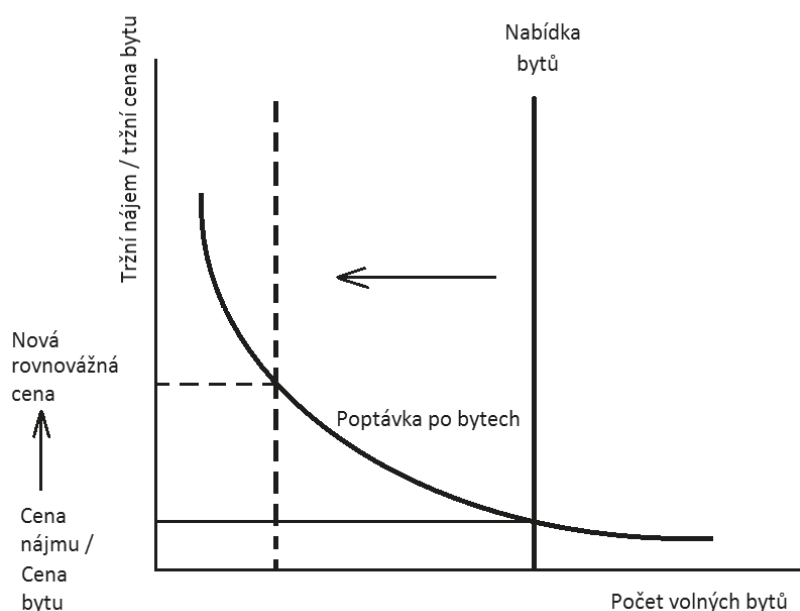
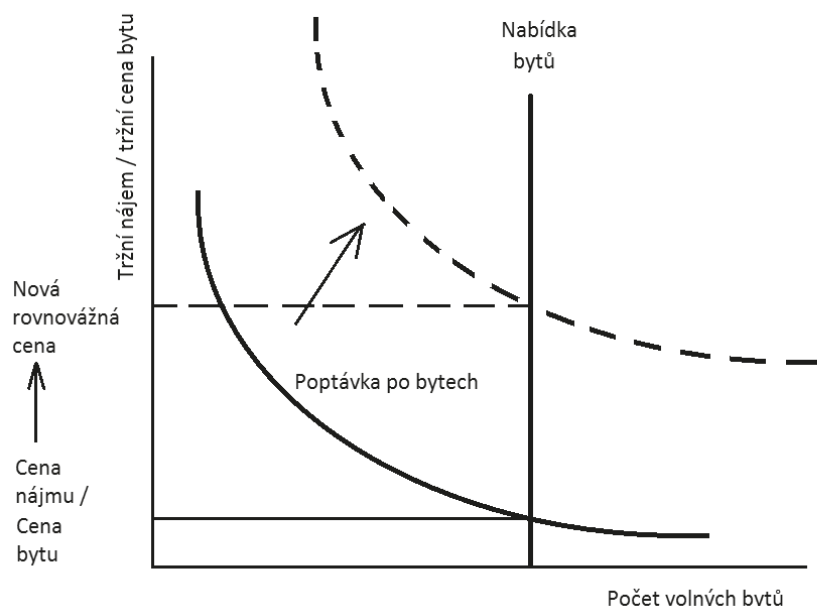
Astronomický růst nájmů a cen nemovitostí, který dnes zažíváme, je způsoben kombinací obou zmíněných faktorů. Ve velkých městech a příměstských regionech dochází k trvalému růstu průměrné mzdy [obr. 3] a současně s tím rapidně ubývá počet volných nemovitostí [obr. 4]. Vzhledem k tomu, že růst mezd je samozřejmě žádoucím jevem, jako hlavní příčinu bytové krize je třeba označit zoufalý nedostatek volných nemovitostí. A to jak těch určených k prodeji, tak těch určených k pronájmu.

Závažné důsledky má také fakt, že mzdy se zvyšují velice nerovnoměrně. Protože nejrychleji zpravidla rostou právě ty nejvyšší mzdy, dochází k tomu, že ceny bydlení jsou taženy vzhůru především nejvyššími příjmovými skupinami. Příjmově slabší skupiny se pak propadají do stále svízelnější situace.

VZTAH MEZI NÁJMEM A CENOU NEMOVITOSTI

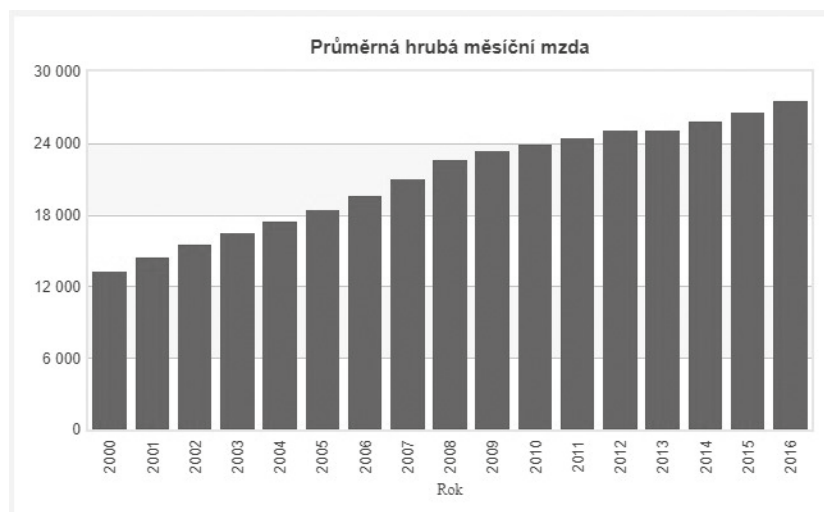
Velikost nájmů a ceny nemovitostí závisí na stejných faktorech a vyvíjejí se proto podobným způsobem. Přesto mezi nimi existuje jistý kauzální vztah. Velikost nájmů silně ovlivňuje poptávku po nemovitostech, neboť hlavním důvodem, proč lidé nemovitosti kupují, je právě snaha vyhnout se placení nájmů. Splácet hypoteční splátky a mít perspektivu, že ke konci svého produktivního života bude nemovitost splacena, je přeci jen lepší než tytéž peníze bezúčelně odevzdávat majiteli bytu ve formě nájmů.

Čím vyšší jsou tedy nájemy, tím více jsou lidé ochotni zaplatit za nemovitosti, které je od těchto nájmů osvobozují. Pokud je bytů k pronájmu nedostatek, jako je tomu právě v současnosti, veli-

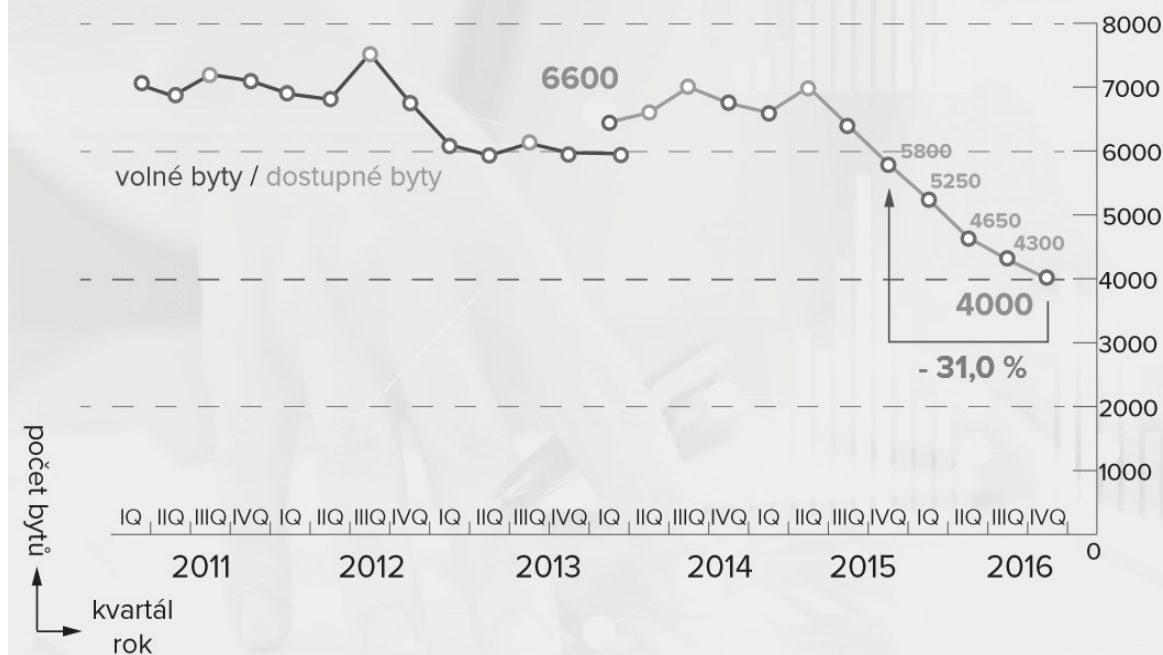

Obr. 2 Pokles nabídky volných bytů

Obr. 3 Růst průměrné mzdy [13]

GRAF | VÝVOJ NABÍDKY DOSTUPNÝCH NOVÝCH BYTŮ V PRAZE 2011 - 2016

Obr. 4 Pokles počtu volných bytů [14]

kost nájmu se blíží částce, která zbývá partnerské dvojici z mezd po odečtení jejich ostatních nezbytných nákladů. V takovéto situaci jsou lidé ochotni zaplatit za koupi nemovitosti cenu, která se blíží celoživotním úsporám partnerské dvojice.

V zemích, kde je nemovitostí relativní dostatek, představují nájem podstatně menší podíl rodinných příjmů. Pokud průměrný nájem rodinného bytu představuje třeba jen 50 % průměrné mzdy, jako např. v Německu, lidé rozhodně nejsou ochotni vydat za tuto nemovitost své celoživotní úspory a raději budou bydlet v nájmu. Pokud budou nájem levnější, bude řada lidí nájemné bydlení dokonce preferovat před bydlením vlastním. V Německu tak žije v nájmu téměř 48 % lidí a třeba ve Švýcarsku je to až 56 % lidí. Nejméně lidí v nájmu žije naopak v zemích bývalého východního bloku včetně ČR. [15]

Hypotéky se zpravidla splácují 30 let, což zhruba odpovídá době, která mladým párům zbývá do penze. Měsíční splátky pak zhruba odpovídají běžnému nájmu za danou nemovitost

sníženému o náklady, které vlastníci oproti nájemníkovi musí do nemovitosti vkládat. Pokud by splátky a náklady spojené s vlastnictvím nemovitosti výrazně převyšovaly velikost nájemného, poptávka po nemovitostech by poklesla a lidé by se raději smířili s nájemním bydlením. Kdyby byly splátky naopak výrazně nižší než nájemné, poptávka po nemovitostech by vzrostla a kupovala by je i řada lidí, kteří by za jiných okolností zůstávali v nájmu. Trh s vlastním bydlením a trh s nájemním bydlením jsou tedy vzájemně propojeny a poměr mezi cenou nájmu a cenou koupě nemovitosti má tendenci se na trhu zachovávat.

Z toho plyne několik závěrů. Nedostatek bytů určených k pronájmu způsobí nejen růst nájemného, ale také nárůst cen bytů. Stejně tak nedostatek bytů na prodej má za následek kromě zvyšování jejich ceny také zvyšování nájemného. Kdyby byl naopak zajištěn dostatek bytů k pronájmu, zlevnilo by to i byty na prodej a naopak. Zájem nájemníků i lidí, jež stojí o koupi vlastního bydlení, je tedy shodný. Je třeba zvyšovat počet volných bytů, lhostejno

zda to budou byty určené k pronájmu či k prodeji.

NEMOVITOST JAKO AKTIVUM

Nemovitost v tržní ekonomice vlastně představuje aktivum, které svému majiteli vynáší rentu. Tato renta může mít dvojí podobu. Pokud majitel nemovitost pronajme, získává rentu ve formě nájmu, vybíraných od nájemníka. Pokud majitel v nemovitosti sám bydlí, má renta podobu ušetřené částky, kterou by musel vynakládat na nájem, kdyby nemovitost nevlastnil. Je samozřejmé, že o čisté rentě můžeme mluvit teprve tehdy, odečteme-li od příjmů z pronájmu náklady nutné na udržování nemovitosti a daně.

Důležité je, že je to právě tato čistá renta, která rozhodující měrou determinuje poptávku po nemovitostech, a tím i cenu koupě těchto nemovitostí. Tuto zákonitost, která je známa jako tvorba ceny výrobních faktorů při absolutně neelastické nabídce, je možné vyjádřit schematickým vzorcem:

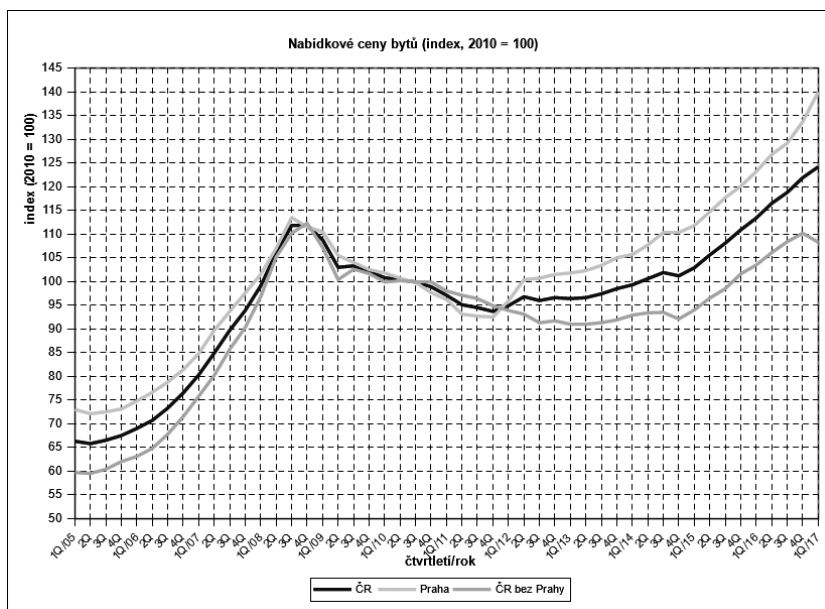
$$\frac{\text{Čistá renta}}{\text{Cena koupě nemovitosti}} = \frac{\text{Čistý nájem} - \text{náklad na údržbu} - \text{daň z renty}}{\text{Cena koupě nemovitosti}} = \text{konst.}$$

Důležité je, že čistá renta má v tomto vztahu roli nezávisle proměnné, zatímco cena koupě nemovitosti se mění v závislosti na rentě. Je to stejné jako u jiných typů aktiv. Když se například zvýší dividendy některých akcií, vede to k vzestupu jejich tržní ceny. Pokud dividendy klesají, hroubí se na trhu i jejich cena. Stejně tak se tržní cena firmy zvyšuje a snižuje především v závislosti na vývoji jejího zisku. Ve všech případech jsou to kapitálové příjmy, které determinují cenu aktiva, a nikoli naopak.

Nyní si položíme otázku: Co by se stalo, kdyby stát výrazně zdanil příjmy z nájmu? Vedlo by to k tomu, že by se nikomu nevyplatilo kupovat nemovitosti? Vedlo by to k chátrání bytového fondu? Mnozí by jistě právě tímto způsobem argumentovali. Protože však víme, že cena aktiva se vždy přizpůsobuje jeho výnosu, a nikoli obráceně, snadno si odvodíme, že jediným efektem takové daně by byl pokles cen nemovitostí. Právě proto, že trhy s nájmem i vlastním bydlením jsou propojené, budou se ceny nemovitostí přizpůsobovat čisté rentě tak, aby poměr mezi touto rentou a cenou koupě nemovitosti odpovídal míře výnosnosti, která je pro kupce akceptovatelná. Podobný efekt by měla i plošná regulace nájemného [odhlédneme-li od černého trhu]. Pokud regulace nájemného sníží čistou rentu majitelů bytů, tržní cena jejich nemovitostí klesne. Deregulace nájemného, jež má za následek zvýšení nájmu, naopak cenu těchto nemovitostí zvýší. Nikdy proto nemůže dojít k situaci, kdy by se nikomu nevyplatilo kupovat nemovitosti.

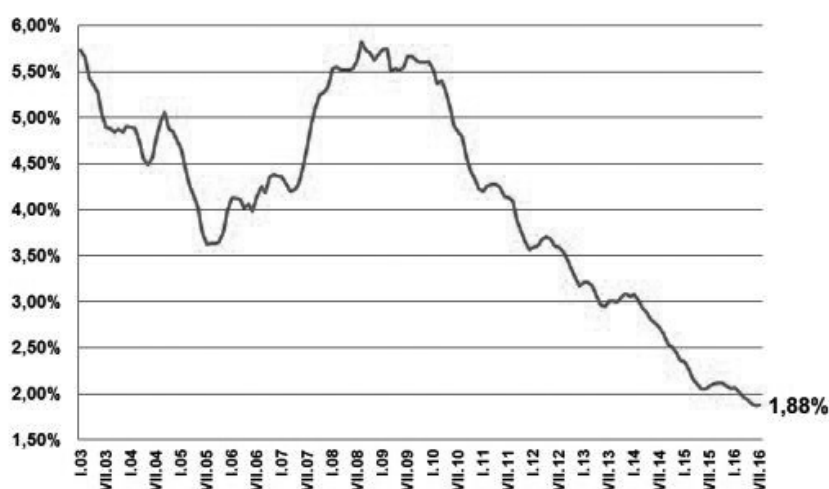
V tomto bodě se často setkáváme s mylnými výklady či se záměrným překrucováním skutečnosti. V různých veřejných debatách argumentují majitelé bytů často tím, že nájem musí být tak vysoký, aby pokryl hypoteční splátky vlastníků nemovitostí a že růst nájmu je pouze důsledkem růstu cen nemovitostí. Takto např. argumentoval v rozhovoru pro ČT makléř Reality IQ Roman Kotek [16], podle něhož nájem: „Stoupá z důvodu toho, že se zdražují nemovitosti, tudíž kupující, když koupí byt na investici, chce to i za více pronajmout.“

To je však omyl. Nájem stanovují pronajímatelé tak vysoké, jak jim to dovolí trh. Prání či potřeby investorů nikoho nezajímají stejně tak, jako

Obr. 6 Vývoj úrokové sazby hypoték [18]

FINCENTRUM HYPOINDEX ČERVENEC 2016

nikoho nezajímají přání a potřeby nájemníků. Velikost nájmu sice s hypotečními splátkami skutečně souvisí, ale příčinný vztah je právě opačný.

ÚROKOVÁ SAZBA U HYPOTEČNÍCH ÚVĚŘŮ

V souvislosti s cenami nemovitostí se často mluví o úrokových sazbách. Úrokové sazby u hypotečních úvěrů se v posledních letech propadly na historické minimum a realitní agentury nás přesvědčují o tom, že právě teď nastal ten nejlepší čas na kupování nemovitostí. Jenže, jak již zájemci o vlastní bydlení zjistili, zlevňování hypoték jde

ruku v ruce s dramatickým zvyšováním cen nemovitostí.

Čím levnější totiž hypotéky jsou, tím více lidí má zájem o pořízení vlastního bydlení. A protože počet volných nemovitostí zůstává stejný, majitelé na zvýšenou poptávku reagují zvyšováním prodejní ceny nemovitostí. Jedná se tedy o zákonitost.

Cena koupě nemovitosti se skládá z tržní ceny nemovitosti [jistina], úrokového výnosu banky [součet všech úroků za celou dobu splácení hypotéky] a navíc ještě z daní. Její celková výše přitom je, jak již víme, determinována čistou rentou, jež tato nemovitost vynáší. Schematicky to lze vyjádřit vzorcem:

$$\frac{\text{Čistá renta}}{\text{Cena koupě nemovitosti}} = \frac{\text{Čistý nájem - náklady na údržbu - daň z renty}}{\text{Tržní cena nemovitosti + úrokový výnos banky + daň z nabytí nemovitosti}} = \text{konst.}$$

Úroková sazba	Cena nemovitosti	Úrokový výnos banky	Cena koupě nemovitosti
2 %	5 411 000 Kč [75,1 %]	1 789 000 Kč [24,9 %]	7 200 000 Kč
6 %	3 336 000 Kč [46,3 %]	3 864 000 Kč [53,7 %]	7 200 000 Kč

Úroková sazba pak určuje poměr mezi jistinou a úroky v celkové ceně. Ilustrujme si to na zjednodušeném příkladu.

Představme si nemovitost, která se v dané lokalitě běžně pronajímá za 20 000 Kč měsíčně. Aby se člověku vyplácelo nemovitost koupit, musí se anuitní splátky [tj. splátky, které mají po celou dobu splácení stejnou výši] hypotečního úvěru blížit této částce. Budou-li měsíční splátky dosahovat rovněž 20 000 Kč měsíčně [ve skutečnosti však bývají splátky o něco nižší než nájem] a doba splatnosti bude 30 let, zaplatíme za koupi nemovitosti celkem 7,2 milionu Kč. Tyto náklady jsou determinovány především čistou rentou [kterou nyní pro jednoduchost ztotožňujeme s čistým nájemným] a na úrokové sazbě v podstatě nezávisí.

Pokud bude roční úroková sazba činit např. 2 %, tržní cena nemovitosti se ustaví na hodnotě 5 411 000 Kč a na úroky připadne zbylých 1 789 000 Kč. Pokud by však úroková sazba činila třeba 6 %, na úroky připadne celých 3 864 000 Kč a tržní cena nemovitosti se

ustaví na 3 336 000 Kč. Toto je ovšem jen teoretický model. Ve skutečnosti to samozřejmě takto přesně spočítat nelze. Důležitý je však obecný princip, kdy úroková sazba ovlivňuje rozdělování příjmů mezi banku a původního vlastníka nemovitosti, avšak na cenu koupě bytu prakticky nepůsobí.

Člověku, který nemovitost kupuje na hypotéku, může být celkem lhostejné, jestli bude splácet vyšší částku s nízkým úrokem nebo nižší částku s vysokým úrokem. Lhostejné to však nebude bankám, majitelům nemovitostí a realitním agenturám, pro které jsou pravidelné hypoteční splátky zdrojem renty. Úroková sazba zásadním způsobem ovlivňuje to, který z hráčů bude mít při rozdělování renty navrch. Pro úplnost ještě doplníme, že obvyklá provize realitních agentur činí zhruba 5 % z prodejní ceny nemovitosti.

NÁKLADY NA REKONSTRUKCI

Dalo by se namítnout, že ceny nemovitostí jsou určovány také jejich stavem.

Staré domy jsou levnější než nové domy a domy po rekonstrukci jsou levnější než domy před rekonstrukcí. To je samozřejmě pravda. Čistá renta spolu s úrokovou sazbou určuje rozhodujícím způsobem tržní cenu nemovitosti, ovšem jen za předpokladu, že již do nemovitosti není nutné vkládat další kapitál.

Pokud je nutné investovat napřed významné částky do rekonstrukce, prodejní cena nemovitosti se o tyto náklady musí snížit. Stejně tak se cena musí snížit, je-li nemovitost již značně opotřebována a rekonstrukci, či jiné významné investice bude třeba provést již brzy.

Staré nemovitosti jsou levnější než nové přirozeně proto, že je nelze pronajmout za stejně vysokou cenu jako nové nemovitosti a výsledná renta je proto nižší.

Nyní si můžeme poněkud zkorrigovat výše zmíněný schematický vzorec:

$$\frac{\text{Čistá renta}}{\text{Cena koupě nemovitosti} + \text{nezbytné náklady na rekonstrukci}} = \text{konst.}$$

$$\frac{\text{Čistý nájem} - \text{náklady na údržbu} - \text{daň z renty}}{\text{Tržní cena nemovitosti} + \text{úrokový výnos banky} + \text{daň z nabytí nemovitosti} + \text{nezbytné náklady na rekonstrukci}} = \text{konst.}$$

Jak úroková sazba, tak technický stav domů a bytů sice výrazně působí na cenu nemovitostí, avšak celkové náklady na pořízení vlastního bydlení tyto faktory prakticky neovlivňují.

DALŠÍ FAKTORY OVLIVŇUJÍCÍ CENU NEMOVITOSTÍ

Existují samozřejmě i jiné faktory ovlivňující ceny nemovitostí, avšak ty mají jen marginální význam. V poslední době se hodně mluví o zpřísnění pravidel pro poskytování hypoték, ke kterému banky tlačí Česká národní banka. Ta totiž, aby předešla růstu bubliny na hypotečním trhu, prosazuje, aby banky mohly poskytovat hypotéky jen do 90 % hodnoty nemovitosti. Banky navíc směřují poskytnout jen 15 % hypoték ve výši 80 % – 90 % hodnoty nemovitostí, což povede ke zdražení těchto úvěrů. [19]

Tyto regulace bývají hodně kritizovány s tím, že učiní hypotéky méně přístupné a mnoho rodin přivedou do problémů. Podle některých autorů se téměř zdá, že regulace hypotečního trhu jsou hlavní příčinou nedostupnosti bydlení [např. zde www.hypindex.cz/clanky/cnb-zprisnila-hypoteky-zruinuje-ceske-domacnosti/ nebo zde http://ekonomika.idnes.cz/cnb-banky-developeri-bydleni-hypoteky-trh-fie-/ekonomika.aspx?c=A170429_144000_ekonomika_och]. Jenže ČNB ve skutečnosti není viníkem této situace. Regulace ČNB nejsou ani řešením ani příčinou bytové krize. Jejich smyslem je pouze předejít negativním vedlejším důsledkům této krize.

Budou-li hypotéky přístupné pro menší počet lidí, dá se očekávat snížení poptávky po vlastním bydlení a tím i pomalejší růst cen nemovitostí. S největší pravděpodobností se také poněkud zvýší poměr mezi nájmem a cenou nemovitosti, čímž se nemovitosti stanou ještě atraktivnějšími pro bohaté investory.

K podobnému efektu dochází také v regionech postižených chudobou a vysokou nezaměstnaností. Lidé v těchto lokalitách mají větší problém splnit kritéria pro poskytnutí hypotečního úvěru a poptávka po nemovitostech je tím poněkud redukována. Poměr ceny nájmu a ceny nemovitostí je tak vyšší než v bohatších krajích, kde na hypotéku dosáhne větší podíl obyvatelstva. Tento jev je dobře patrný třeba v Ústeckém

a Moravskoslezském kraji, na Vysočině, apod. [20].

V našem schematickém vzorci by se tyto vlivy projevíly tím, že konstanta na pravé straně přeci jen nebude zcela konstantní, ale bude se poněkud měnit v závislosti na regionu. Tyto jevy s oblibou sledují bohatí investoři, spekulanti a všichni ti, kdo na nemovitostech chtějí vydělat. Pokud nás však zajímají reálné příčiny a možná řešení bytové krize, přístupnost hypoték a regionální rozdíly ve výnosnosti nemovitostí rozhodně nepatří k těm nejdůležitějším faktorům.

POLITIKA SOCIÁLNÍHO BYDLENÍ

Astronomická výše nájmu a nedostupnost bydlení vůbec vedla v minulosti stát k tomu, že pod tlakem veřejnosti zavedl regulované nájemné, které stlačilo reálné nájemné pod tržní ceny. Nájemné bydlení se tím skutečně výrazně zlevnilo, avšak negativním důsledkem této regulace bylo, že zájemců o toto bydlení bylo podstatně více než volných bytů. Regulace nájemného tedy mnoha lidem výrazně pomáhá, ale těm méně šťastným zájemcům naopak škodí. Je diskutabilní, zda regulaci nájemného zavádět či nezavádět. Jasně je však to, že toto opatření samo o sobě bytovou krizi nevyřeší.

I když se od regulace nájemného všeobecně upouští, většina vyspělých zemí přeci jen praktikuje určitou politiku sociálního bydlení. V ČR mají nájemníci s velmi nízkými příjmy za určitých okolností nárok na doplatek či příspěvek na bydlení. Nevýhoda tohoto systému je již všeobecně známa. Především doplatky na bydlení totiž masivně zneužívají majitelé bytů a ubytoven, kteří ubytovávají sociálně slabé rodiny za neúměrně vysoké nájemné, které si nechávají proplácet státem. Řadu lidí však tato podpora alespoň chrání před bezdomovectvím.

Mnoho obcí disponovalo v minulosti obecními byty, z nichž některé byly využívány jako sociální byty či tzv. startovací byty pro mladé a umožňovaly mladým či sociálně slabým rodinám platit nižší než tržní nájemné. Dnes se však většina obcí těchto bytů zbavila a do výstavby nových se nikomu příliš nechce. Tento účinný systém sociální pomoci tak již patří bohužel spíše minulosti.

Je však důležité si uvědomit, že sociální systém v oblasti bydlení slouží a může sloužit pouze k tomu, aby pomohl nejchudší části obyvatelstva a chránil ji před hrozbou bezdomovectví. To je nesmírně významná společenská funkce, kterou není radno podceňovat. Avšak zajistit dostupné bydlení pro všechny není v moci žádného sociálního systému.

ŘEŠENÍ BYTOVÉ KRIZE

Když jsme si popsali všechny významné faktory, které ovlivňují ceny nemovitostí a nájmu, můžeme si položit otázku, jak by bylo možné bytovou krizi vyřešit. Je zřejmé, že snižování úrokových sazeb či zpřístupnění hypoték širším vrstvám lidí by bytovou krizi nijak nevyřešilo. Ani sociální systém, byť má ve společnosti nezastupitelnou úlohu, nemůže představovat fundamentální řešení bytové krize.

Dokonce ani růst mezd nemůže problém vyřešit, pokud nepovede k rozsáhlejší bytové výstavbě. Pokud je bytů nedostatek, existuje jen jedno řešení, jak jej odstranit. A to zvýšit nabídku volných bytů. Nabízíme se hned dvě možnosti, jak toho dosáhnout. První možností je využít velkého počtu prázdných nemovitostí a uvrhnout je na trh. Druhou možností je rozsáhlá bytová výstavba.

PRÁZDNÉ NEMOVITOSTI

Již v předchozím díle jsme se zmiňovali o tom, že trvalý růst cen činí z nemovitostí ideální prostředek k uchování majetku a předmět spekulací. Lidé se proto nemovitostí obecně neradi zbavují a ponechávají si je i tehdy, když je nepotřebují. V důsledku toho se stále zvyšuje počet nevyužívaných bytů a domů, které mnohdy chátrají či slouží nanejvýš tak k rekreaci. Tím se přirozeně snižuje nabídka volných bytů a roste jejich cena.

Podle posledního sčítání lidu v roce 2011 je v ČR celkem 2 158 119 domů, z čehož je 358 044 domů neobydlených [20]. To znamená, že neobydlených je téměř 17 % všech domů. Celkový počet bytů dosahuje 4 756 572, z čehož je neobydlených 651 937, tedy téměř 14 % [21]. Počet neobydlených bytů je vysoký dokonce i ve velkých městech. Např. v Praze je z celkového počtu 587 832 bytů trvale neobydleno 45 664 bytů, tedy téměř 8 % [22].

Je zcela zřejmé, že zájmy těchto vlastníků jsou zcela protikladné zájmům společnosti jako celku. Právní řád a daňový systém jsou však nastaveny tak, aby sloužily výhradně těmto vlastníkům. Přitom by stačilo poměrně jednoduché opatření, které by tento neblahý stav zvrátilo. Ide o to, aby vlastnictví prázdné nemovitosti bylo spojeno s trvalými náklady, kvůli kterým by přestalo být výhodné. Takovým opatřením by mohl být např. nový typ daně z nemovitosti, speciální daň pro vlastníky více nemovitostí, legalizace či tolerance squattingu, aj.

BYTOVÁ VÝSTAVBA

Vrzení prázdných bytů a domů na trh by přineslo rychlou a účinnou úlevu především všem mladým rodinám, které jsou nuceny žít v nájmu, nebo si koupit nemovitost na hypotéku. Jak si však ukážeme v příštím díle, skutečným a dlouhodobým řešením bytové krize může být jedině rozsáhlá bytová výstavba.

Toto téma je natolik rozsáhlé, že mu věnujeme celý příští díl. Na tomto místě jen poznamenejme, že jedinými subjekty, které mohou uvést do pohybu bytovou výstavbu, jsou města, obce, kraje a stát. Města, jak po tom ostatně volají i jiní autoři, se musejí stát hlavními developery.

Otázka, která v této souvislosti každého napadne, zní, kde na to města, potažmo stát, vezmou peníze? Odpověď na tuto otázku sice není tak úplně jednoduchá, ale přesto se na ni již zde pokusím částečně odpovědět.

DANĚ Z NEMOVITOSTÍ

Osobně mám za to, že ideálním nástrojem k vyřešení obou zmíněných problémů by bylo zavedení nového typu daně z nemovitostí. Daň z nemovitých věcí, která se v současnosti uplatňuje v ČR, je poměrně nízká, avšak nerozlišuje mezi suverénními a zadluženými vlastníky. Člověk, který si pořídil nemovitost na hypotéku a je zadlužený takřka na celý život, platí stejnou daň jako člověk, který nemovitost zdědil či dostal.

Daň z nemovitostí nového typu by byla podstatně vyšší, ale danila by pouze suverénní majitele nemovitostí. Roční daň by se počítala jako určité procento [řekněme 1 až 3 %] z rozdílu mezi celkovou tržní hodnotou všech

nemovitostí, které daný jedinec vlastní, a mezi celkovou výší hypotečních dluhů, kterými je zatížen. Člověk, který by si pořídil nemovitost v hodnotě 3 milionů Kč, avšak byl by zatížen hypotékou ve výši 2 milionů Kč, by tak platil daň vypočítávanou pouze ze základu 1 milionu Kč. Oproti tomu dědic nezatížený hypotékou, by platil daň z celkové hodnoty 3 milionů Kč. Ideální by přitom bylo, kdyby tato daň byla progresivní, přičemž daňová sazba by se zvyšovala v závislosti na celkové hodnotě nemovitostí, které daný jedinec suverénně vlastní. Tím by daň nejsilněji zasáhla rentiéry, kteří vlastní celé bytové domy a bohatnou na vybírání mimořádně vysokých nájmu.

Taková daň by nutila vlastníky k tomu, aby své prázdné nemovitosti pronajali či aby se jich zbavili. Držení nadbytečných nemovitostí by přestalo být výhodné, protože daň z nemovitostí by převyšovala částku, o kterou se zvyšuje tržní cena nemovitostí. Taková daň by zároveň vedla ke zlevnění nemovitostí a ke snížení rozdílu mezi vlastním a nájemním bydlením. Nadto by přinesla nemalé příjmy státu, obcím, či krajům, které by je mohli využít na rozsáhlou bytovou výstavbu.

Princip této daně vychází z návrhu, se kterým nedávno přišel francouzský profesor ekonomie Thomas Piketty. Podle představy Pikettyho by tímto způsobem měl být daněn veškerý majetek, který daný jedinec vlastní. To by samozřejmě bylo ideální, avšak zavedení takové daně by vyžadovalo spolupráci mnoha států na mezinárodní úrovni, společnou regulaci bankovního sektoru, zřízení mezinárodního registru majetku všech osob a další náročné úkoly, jež jsou v současné době takřka neproveditelné. Zavedení obdobné daně z nemovitostí by však bylo podstatně jednodušší a bylo by zřejmě realizovatelné i na národní úrovni. Daň z nemovitostí by se v budoucnu mohla rozšiřovat i na další druhy majetku a byla by tak jistým předstupněm Pikettyho daně z kapitálu. Sám Piketty ostatně podobnou strategii naznačuje. [23]

DĚDICTVÍ NEMOVITOSTÍ

Dalším zdrojem příjmů pro obce a stát by mohla být podstatně vyšší dědická daň anebo úplné zrušení dědictví nemovitostí. Jak jsme se zmínili již v předchozím díle, rostoucí cena ne-

movitostí nesmírně zvyšuje význam dědictví. Pokud mladý člověk nějakou nemovitost zdědí či dostane od rodičů, jeho životní úroveň bude nesrovnatelně vyšší než u jeho méně šťastných vrstevníků. Faktor dědictví je tak z hlediska životní úrovně významnější než schopnosti či zásluhy daného jedince.

Těmto nespravedlnostem by mohla být učiněna přítrž, pokud by dědictví nemovitostí bylo zatíženo vysokou dědickou daní. Vůbec nejlepší by však bylo dědictví nemovitostí zrušit [s výjimkou dědictví po partnerech] a nahradit jej pouze předkupním právem pro potomky zemřelého. Nemovitosti by po smrti vlastníka přecházely na stát či na obce, které by je mohli pronajmout nebo prodat a z utržených příjmů financovat rozsáhlou bytovou výstavbu.

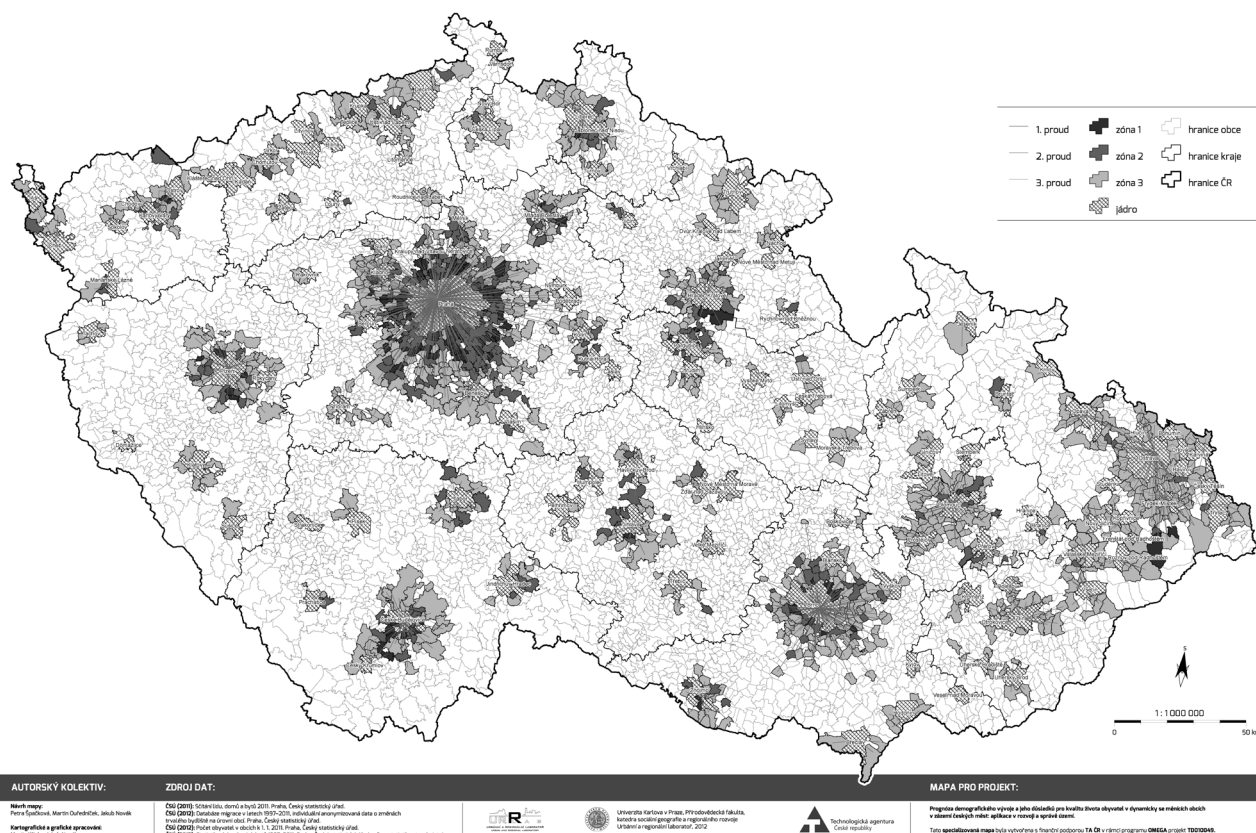
I když by se toto opatření mnohým nelíbilo, ve skutečnosti by většině lidí přineslo prospěch. Mnohé by sice připravilo o dědictví po rodičích, ale naproti tomu by se zvýšila nabídka volných bytů, které by tím výrazně zlevnily. Především by se však mohla rozběhnout bytová výstavba, která by trvale snížila cenu nemovitostí, a bydlení by se stalo dostupným pro všechny.

Stejně jako v případě daně z nemovitostí by se i zrušení dědictví mohlo postupně rozšiřovat na další druhy majetku – především na firmy a cenné papíry, což však bude vyžadovat součinnost mnoha států a organizací na mezinárodní úrovni.

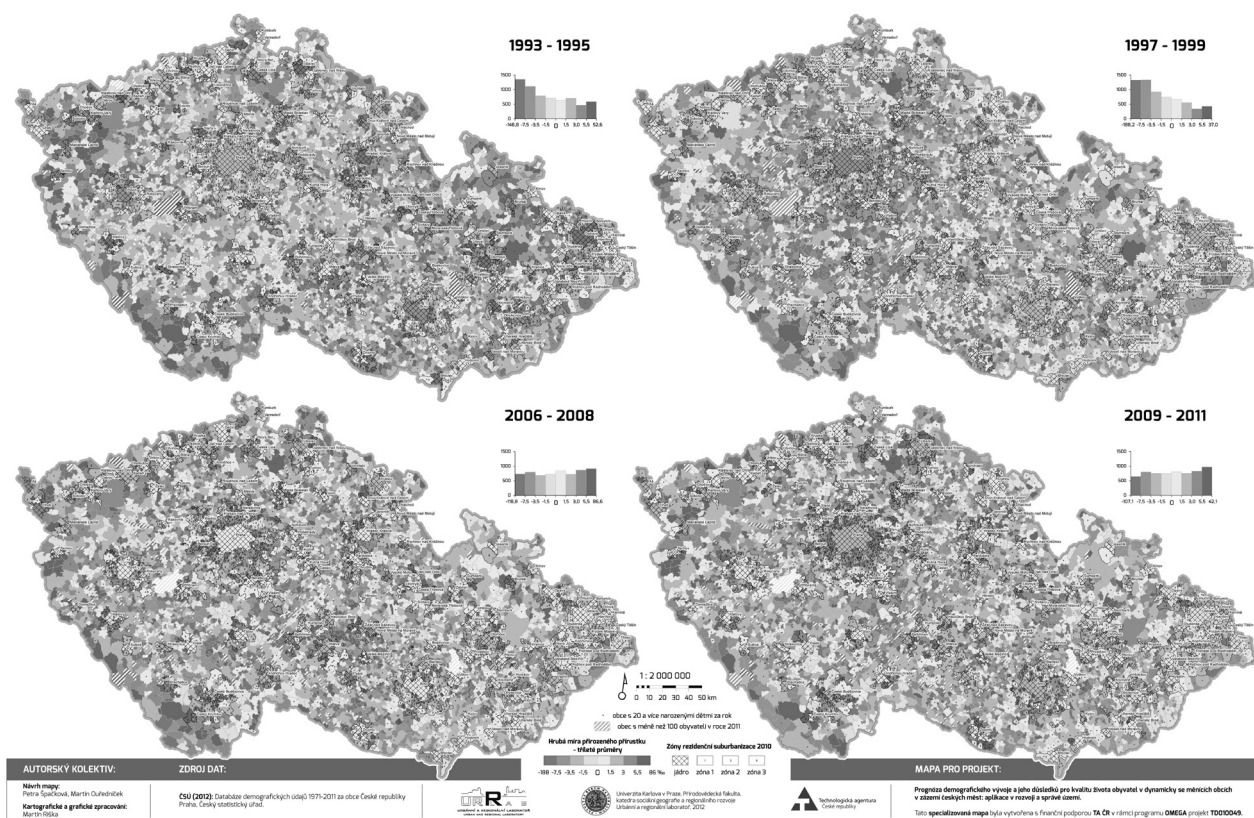
POLITICKÝ BOJ

Je však zřejmé, že prosazení takové daně a řešení bytové krize vůbec, bude vyžadovat urputný politický boj. Velcí majitelé nemovitostí, spekulanti a rentiéri rozhodně nebudou jen nečinně přihlížet tomu, jak se společnost zmocňuje jejich zisků. Velcí majitelé nemovitostí se běžně organizují v lobbistických organizacích jako je Občanské sdružení majitelů domů v ČR, prostřednictvím kterých vehementně prosazují své zájmy a vedou ostrou kampaň proti každému, kdo by je mohl nějak ohrožovat.

Řešení bytové krize mohou prosadit jedině ti, na které nejvíce doléhá. Především tedy nájemníci a lidé zadlužení hypotékami. Je třeba, aby se tyto lidé organizovali podobně, jako se organizují velcí majitelé domů a tvrdě prosazovali své zájmy.

Obr.1 Zóny residenční suburbanizace roku 2010 [24]

Obr.2 Hrubá míra přirozeného přírůstku [1]

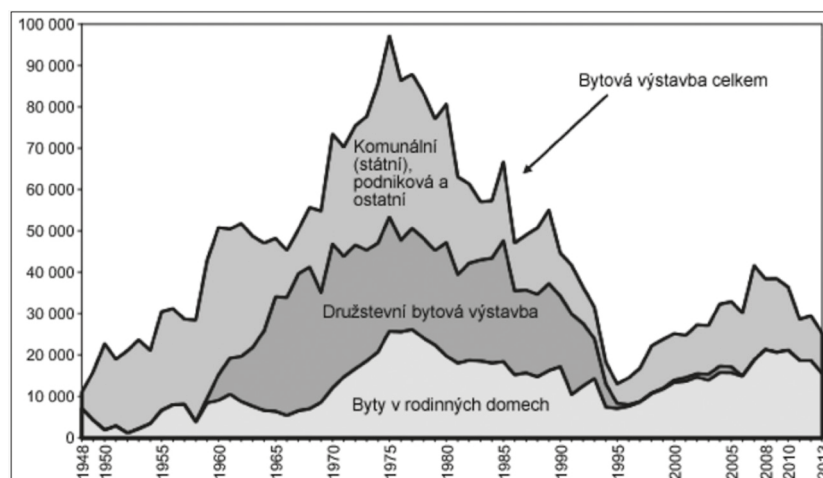
URBANIZACE A SUBURBANIZACE

Od průmyslové revoluce dochází ve vyspělých zemích k procesu, kdy se lidé z venkova stěhují za práci do blízkých měst s rozvíjejícím se průmyslem. Během posledních dvou staletí se průmysl koncentroval postupně do stále větších měst, kam se v důsledku toho přesunula i velká část obyvatelstva. Je však důležité si uvědomit, že toto vylidňování venkova a současný růst velkých měst pokračuje dodnes.

Pokud však mluvíme o venkově, je nutné rozlišovat, zda je řeč o příměstských oblastech nebo o periferiích. Na obr. 1 jsou dobře vidět města, v nichž dochází k největšímu rozvoji průmyslu a k nejrychlejšímu nárůstu obyvatelstva. Těmi jsou především Praha, Brno, České Budějovice, Plzeň a několik dalších měst. Kolem těchto měst jsou šedě vyznačeny oblasti, které jsou těmito městy silně ovlivňovány. To je tzv. příměstský venkov. Mezi těmito oblastmi se nacházejí rozlehlá území, nazývané periferní venkov. [24]

Druhá mapa na obr. 2 ukazuje, že v periferních oblastech dochází dlouhodobě k úbytku či stagnaci obyvatelstva. Ve velkých městech a jejich okolí obyvatel naopak přibývá. To svědčí o tom, že lidé z periferních oblastí se v masovém měřítku stěhují do velkých měst. Kromě toho se do velkých měst stěhují i lidé z okolních zemí, neboť proces urbanizace se neomezuje jen na území národního státu.

Tento příliv obyvatelstva vede k tomu, že se velká města neustále zvětšují, a protože v samotných mēs-

Obr. 3 Bytová výstavba [25]

Obr. 4 Počet nově vystavěných bytových jednotek včetně nástavby, přístavby a vestavby rekonstruovaným domům za rok 2016 (postavené byty) Graf byl vypracován na základě dat ČSÚ [26]

tech začíná být poněkud těsno, zalidňují se také příměstské oblasti. Města tak obrazně řečeno „přetékají“ do okolních vsí a městeček. V souvislosti s tím mluvíme o tzv. suburbanizaci, kdy se lidé i firmy vystěhovávají z velkých měst do jejich okolí, což výrazně ovlivňuje vývoj těchto příměstských obcí. [24]

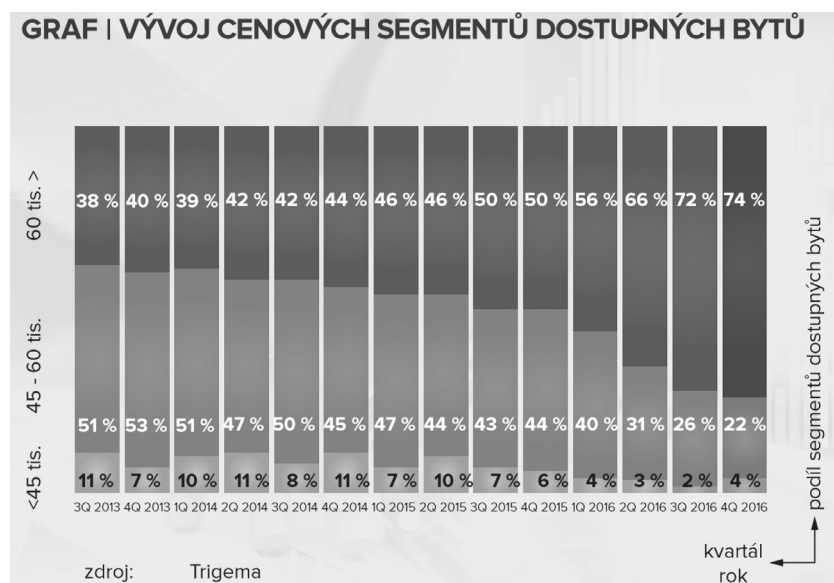
Důsledkem těchto urbanizačních procesů je neustálý nárůst počtu obyvatel ve velkých městech a jejich okolí. Je tedy zřejmé, že pokud v těchto loka-

litách nebude dostatečným tempem přibývat také nových bytů, povede to k bytové nouzi.

BYTOVÁ VÝSTAVBA

Podíváme-li se na následující graf [obr. 3], zjistíme, že výstavba nových bytů dosáhla vrcholu v 70. a 80. letech, kdy se stavěly především družstevní, komunální a podnikové byty. Po Sametové revoluci se však bytová výstavba téměř zastavila a znovu stavět

Obr. 5 Vývoj struktury nabídky nových bytů v Praze [27]

Tab. 1 Cena malého rodinného bytu dle jednotlivých cenových segmentů

Cenový segment dostupných bytů	Cena rodinného bytu o 60 m ²	Počet ročních čistých pražských průměrných mezd	Počet ročních čistých pražských mediánových mezd
do 45 000 / m ²	do 2,7 milionu Kč	do 8,3 let	do 10,6 let
45 – 60 000 / m ²	2,7 – 3,6 milionu Kč	8,3 – 11 let	10,6 – 14,2 let
nad 60 000 / m ²	nad 3,6 milionu Kč	nad 11 let	nad 14,2 let

se začalo až zhruba od roku 2000. Ani tehdy však výstavba zdaleka nedosáhla svého dřívějšího tempa a od krize v roce 2008 se počet nově stavěných bytů začal opět snižovat. [25]

Na obr. 4 vidíme, že zdaleka nejvíce bytů v bytových domech se staví v Praze, kde se např. v roce 2016 postavilo přes 52 % všech nových bytů. S velkým odstupem následuje Brno, kde se za stejné období postavilo 14,6 % bytů v bytových domech. Bytová výstavba v ostatních regionech je velice nízká. [26]

Problémem současné bytové výstavby však není jen nedostatečný počet nově stavěných bytů, ale také cenová struktura nabídky. Již z obr. 3 je zřejmé, že zhruba dvě třetiny nových bytových jednotek připadají na rodinné domy, které jsou z podstaty věci výrazně dražší než byty v bytových domech. Ty vznikají především v okolí Prahy [ve Středočeském kraji], v okolí Brna a dalších velkých městech a jejich výstavba souvisí především s vystěhováním vyšší střední třídy do příměstských oblastí velkých měst.

Pokud jde o byty v bytovkách a panelových domech, i zde je struktura nabídky velice problematická. Developerská firma Trigema při příležitosti diskusního setkání časopisu Stavební fórum vypracovala graf, který ukazuje, jak se v posledních letech prudce snižuje počet tzv. „levných“ a středně drahých bytů [4]. V tomto grafu na obr. 5 jsou prodávané byty rozděleny do třech segmentů podle ceny za m². Pro lepší představu tyto tři segmenty přepočítáváme v tabulce 1 na cenu malého rodinného bytu o rozloze 60 m², což bývá obvykle byt 3+1.

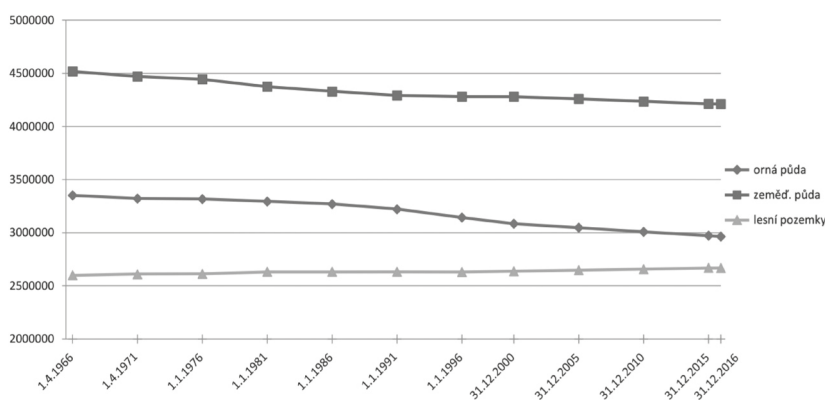
Z tohoto grafu vidíme, že nejlevnější a středně drahý segment pražských bytů postupně mizí z trhu a většina prodáváných bytů tak patří do kategorie nejdražších bytů. Na konci roku 2016 tvořily tyto drahé byty takřka 3/4 všech prodáváných bytů. Jak přitom sami autoři zdůrazňují, důvodem propadu „levného“ a středně drahého segmentu rozhodně není nezáměr ze strany kupců [27]. Skutečným důvodem je naopak to, že „levné“ byty v Praze již došly a do jejich výstavby se nikdo příliš nehrne.

Lze tedy říci, že bytová výstavba v současnosti spočívá především ve výstavbě drahých rodinných domů a luxusních bytů. Bytů dostupných pro širší vrstvy obyvatelstva je naopak čím dál větší nedostatek.

PŘÍČINA NÍZKÉ BYTOVÉ VÝSTAVBY

V tržním kapitalismu budují byty výhradně developerské společnosti a ty budou stavět jediné tehdy, pokud jim prodej nově vystavěných bytů pokryje výrobní náklady a nadto jim umožní realizovat dostatečně vysoký zisk. Náklady na zhotovení bytového či rodinného domu lze rozdělit na dvě hlavní části – na cenu pozemku a na cenu výstavby. Je zřejmé, že developerské společnosti mohou stavět domy jediné tehdy, přesahuje-li tržní cena nemovitosti součet ceny pozemku a ceny výstavby. Abychom plně pochopili, jaké překážky bytové výstavbě brání, představme si dva zjednodušené modelové příklady.

V prvním příkladě předpokládáme, že pro bytovou výstavbu máme

k dispozici neomezené množství stavebních parcel. Tento extrémní předpoklad by odpovídal např. situaci, kdy by developeři mohli volně zastavovat zemědělskou půdu. Cena parcel by se tak odvíjela od zisku, kterého by bylo možno na půdě dosáhnout zemědělskou produkcí, což znamená, že by byly poměrně levné. A nyní si představme, že na parcele o hodnotě 1 milion Kč, chce developerská firma postavit bytový dům se čtyřmi bytovými jednotkami, přičemž náklady na výstavbu tohoto domu dosahují 23 milionů Kč. Celkové náklady budou tedy 24 milionů Kč neboli 6 milionů Kč na jeden byt.

Pokud se tedy tržní cena srovnatelných bytů bude pohybovat např. kolem 4 milionů Kč, žádné nové byty vznikat nebudou, a to ani navzdory růstu cen těchto nemovitostí. Teprve když tržní cena přesáhne hranici 6 milionů Kč, začne být výstavba bytů pro developery zajímavá. Hlavní překážkou bytové výstavby je v tomto případě nízká produktivita práce developerských firem, které dokáží postavit byty jen s enormně vysokými náklady.

Nyní si představme druhý příklad. Developerská firma bude chtít postavit tentýž bytový dům se stejnými náklady jako v prvním případě, avšak k dispozici bude jen minimální množství stavebních parcel. Bude-li se tržní cena srovnatelných bytů zvyšovat např. ze 4 milionů Kč, na bytovou výstavbu to nebude mít žádný vliv. Ve chvíli, kdy cena bytu přesáhne kritickou mez 6 milionů Kč, začne růst cena pozemku, která bude dále zvyšovat celkové náklady výstavby. Ať už se ceny bytů budou zvyšovat sebevíc, stavitelská firma nebude nikdy schopna na jejich výstavbě vydělávat. V tomto případě brání bytové výstavbě nedostatek pozemků.

Tyto příklady představují dva extrémy, díky nimž je možné identifikovat dva hlavní faktory, bránící bytové výstavbě. Ve skutečnosti však působí oba dva faktory současně. Úbytek stavebních parcel vede k růstu cen stavebních pozemků a nízká produktivita práce developerských firem umožňuje stavět byty jen tam, kde cena nemovitostí dosáhla těch nejextrémnějších rozměrů.

NEDOSTATEK POZEMKŮ

V podstatě všechna velká města a jejich okolí trpí větším či menším nedostatkem vhodných stavebních

parcel, což šroubuje jejich ceny do závratné výše. V mnoha městech, jako např. Kutné Hoře [28], Olomouci [29], Žďáru nad Sázavou [30], aj. je problém sehnat nějakou parcelu vůbec.

Kvůli nedostatku stavebních parcel se místní zastupitelstva často ocitají pod tlakem developerů a drobných stavitelů, aby změnili územní plán a převedli část zemědělské půdy na stavební pozemky. V důsledku toho dlouhodobě dochází k intenzivnímu zastavování zemědělské, a především pak orné půdy. Tento vývoj je dobře patrný na obr. 6.

V rozmezí let 2000 až 2016 se zemědělská půda (pokud do ní nezahrnujeme zahrady) zmenšila celkem o 74 917 hektarů. Odečteme-li vliv zalesňování, úbytek zemědělské půdy bude činit 42 356 hektarů. [31]. To zhruba odpovídá rozloze menšího okresu. Paradoxem však je, že i navzdory tomuto intenzivnímu zabírání zemědělské půdy se bytová krize stále více prohlubuje.

Příčina tohoto negativního jevu je zřejmá. Jak již bylo řečeno, bytová výstavba v současnosti spočívá především ve výstavbě rodinných domů pro vyšší střední třídu. Jedná se přitom zpravidla o velké domy a vily, často s rozlehlými zahradami, které se hladově zakusují do polí a luk kolem obcí. To však vede ke značnému plýtvání s prostorem, neboť rodinný dům, obzvláště má-li velkou zahradu, zabírá velký pozemek, ale počet bytových jednotek na něm je nízký.

Zastavováním zemědělských ploch rovněž přicházíme o drahocennou půdu, kterou naši předkové po tisíciletí zušlechtovali, a kterou není možné v krátké době znovu vytvořit. K přeměně zemědělské půdy na stavební je proto třeba přistupovat jen ve skutečně odůvodněných případech, kdy není možné zvolit

vhodnější postup. A když už takové rozhodnutí padne, je třeba tuto plochu co nejefektivněji využít k vyřešení nejpálčivějších společenských problémů.

Mnohá města mají ve skutečnosti i jiné zdroje stavebních pozemků, které by k výstavbě byly mnohem vhodnější. Jsou to tzv. brownfields, kterých má ČR nadbytek. Jedná se především o staré průmyslové areály, nevyužívaná nákladová nádraží a chátrající průmyslové či administrativní objekty bez větší historické hodnoty. Developeři však o ně nemají příliš velký zájem, neboť stavba na nich je dražší než stavba na „zelené louce“. Náklady na demolici, odvoz sutí, dekontaminaci krajiny, ap. často nejsou ochotny vynaložit ani obce, a tak se mnohdy zastavuje zemědělská půda jen z finančních důvodů.

Poněkud jiným, ale stejně důležitým případem, jsou chátrající industriální památky. Staré tovární budovy, komíny a stavby mají často mimořádnou historickou a architektonickou hodnotu, kterou je třeba zachovat. Bylo by nanejvýš žádoucí tyto objekty chránit a pečovat o ně, a vnitřek těchto budov přizpůsobit novému využití. Na místo toho dnes většina těchto jedinečných památek chátrá, neboť jejich rekonstrukce vyjde draž než výstavba nových budov. Mnozí developeři i političtí funkcionáři tak vědomě čekají, až objekty zchátrají natolik, aby je bylo nutno zdemolovat.

Tento přístup je nejenom hloupý, ale je nevýhodný dokonce i z ekonomického hlediska. Zatímco význam tradičního průmyslu značně upadá, stále narůstá význam turistiky. Pro řadu měst, a řadí se mezi ně i Praha, jsou příjmy z turistického ruchu stejně významné, jako z průmyslové výroby. A je prokázáno, že zájem lidí o industriální památ-

Tab. 2 Ceny současných bytů (použití hranice různých segmentů stanovených společností ligand) a bytů v ČR a v SR.

	Cena m ²	Průměrná čistá mzda v ČR / v ČSR	Cena bytu o 60 m ²
Současný levnější byt	45 000 Kč	21 943 Kč	2,7 milionu Kč
Současný dražší byt	60 000 Kč	21 943 Kč	3,6 milionu Kč
Byty v 60. letech	1051 Kčs	1463 Kčs	63 060 Kčs

ky neustále roste. [32] Současná likvidace industriálních památek svědčí nejen o kulturním barbarství, ale také o ekonomické negramotnosti těch, kteří tento přístup obhajují.

Pozemků, či obecně prostoru určeného k bydlení, bude ve společnosti vždy jen omezené množství. Je proto třeba věnovat pozornost tomu, jak se tento prostor ve společnosti rozděluje. Vzhledem k tomu, že nejbohatší třetina zaměstnanců vydělává téměř stejně, jako zbylé dvě třetiny, [33] mohou si bohatší lidé pro sebe zabrat většinu pozemků a na zbytek obyvatelstva jich pak zbývá velmi málo.

Chceme-li tedy vyřešit bytovou krizi a zároveň chránit zemědělskou půdu i industriální památky, je třeba zamezit zbytečnému plýtvání s prostorem. Toho by se dalo dosáhnout určitým omezením výstavby nových rodinných domů a vil, a to ve prospěch domů bytových, které dokáží využít daný prostor mnohem hospodárněji. Současně je třeba investovat rozsáhlé prostředky do rekultivace brownfields a přeměně chátrajících industriálních památek na funkční budovy při zachování jejich historické a architektonické hodnoty, a k zastavování zemědělské půdy přistupovat jen výjimečně.

NÍZKÁ EFEKTIVITA VÝSTAVBY

Další překážkou bytové výstavby je skutečnost, že byty dnes staví především developerské společnosti, které však nedokáží pracovat s dostatečnou efektivitou. Náklady na vybudování nových bytů dosahují mnoha milionů Kč, takže si nové byty může dovolit jen nejbohatší smetánka.

Na první pohled by se mohlo zdát, že při současných astronomických cenách se již výstavba bytů musí vyplatit každé stavební firmě. Ale opak je pravdou. Stavebnictví je odvětví, které je velice náročné na živou pracovní sílu. Pokud jsou ceny bytů ve měsících taženy vzhůru rostoucími mzdami,

značně tím rostou také náklady stavebních firem a s rostoucími cenami nemovitostí se tak zvyšuje i kritická velikost nákladů na jejich výstavbu. Jediným řešením tohoto problému je tedy nárůst produktivity práce ve stavebnictví.

Při hledání řešení tohoto problému se do jisté míry můžeme inspirovat tzv. komplexní bytovou výstavbou, která dosáhla vrcholu v 70. letech a během které stát vybudoval většinu sídlišť, jež tvoří dodnes základ našeho bytového fondu.

Velkým negativem „betonových sídlišť“ ze 70. a 80. let je jejich vzhled, který citelně narušuje ráz obcí i krajiny a nevytváří zrovna příjemné životní prostředí. Našla by se i řada dalších negativ jako nevzhledná bytová jádra apod.

Zásadním problémem komplexní bytové výstavby bylo to, že o koncepci bytů a sídlišť rozhodovaly ústřední orgány bez dostatečné veřejné debaty, přičemž určující byla až bezohledná snaha šetřit.

Na druhou stranu je však třeba přiznat, že bytová výstavba byla tehdy [na rozdíl od ostatních průmyslových odvětví] nesrovnatelně produktivnější než dnes. A to především díky rozsáhlé dělbě práce, úspor z rozsahu a důsledné standardizaci a typizaci výroby. Pokud je zhotovováno pouze několik základních typů bytů a v nich jen několik standardizovaných druhů interiéru, je možné jednotlivé komponenty vyrábět velice levně v obrovských sériích. V 70. a 80. letech došel tento vývoj tak daleko, že se v továrnách hromadně vyráběly i jednotlivé dílce panelových domů, které se pak na stavbách již jen montovaly dohromady.

Výsledkem byl vysoký počet levných bytů pro nejširší vrstvy obyvatelstva. V roce 1965 činila cena průměrného bytu v rodinném domku 87 000 Kčs a bytu v bytovém domě 55 000 Kčs. Při průměrné měsíční mzdě 1463 Kčs to odpovídá zhruba pětinašobku ročního příjmu pro rodinný domek a trojnásobek ročního příjmu pro byt v bytovém

domě. Náklady na výstavbu však byly zhruba o 10 % vyšší, neboť byty byly zpravidla dotované. [34]

Průměrné náklady na výstavbu bytu v bytovém domě o obytné ploše 38,3 m² a užitkové ploše 57,1 m² tak v témže roce představovaly 60 016 Kčs. Průměrné náklady na 1 m² obytné plochy tak činily 1567 Kčs, zatímco 1 m² užitkové plochy stál 1051 Kčs. Pro srovnání se současnými cenami zde předkládáme tabulku. [34]

Podobná srovnávání jsou vždy poněkud problematická, neboť zde porovnáváme různé druhy údajů. I když však budeme toto porovnání brát jen jako orientační, rozdíl nás okamžitě udeří do očí. Z tohoto důvodu můžeme právem mluvit o tom, že současné nové byty jsou extrémně drahé.

NOVÁ BYTOVÁ VÝSTAVBA

Ideálním řešením dnešní bytové krize by byl návrat ke komplexní bytové výstavbě, avšak s tím zásadním rozdílem, že by tato činnost podléhala účinné demokratické kontrole. O vnitřní struktuře bytů, o vzhledu bytových domů, o podobě sídlišť apod. nemohou rozhodovat úřady nebo firmy. Všechny tyto věci musejí vyplynout ze široké veřejné diskuse.

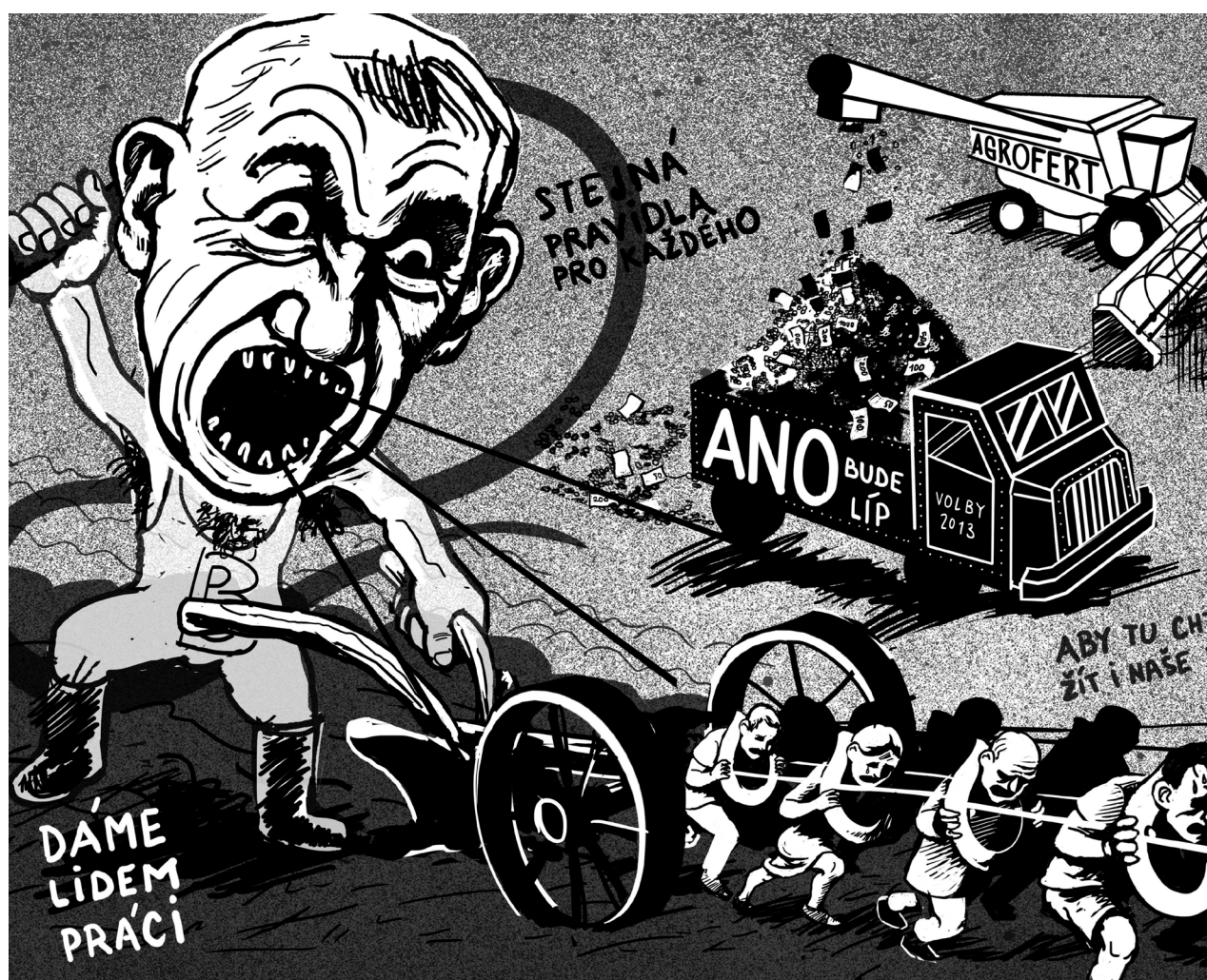
Autor těchto řádků si je vědom toho, že tato navrhovaná řešení jsou v současnosti takřka nereálná a že neexistuje politická síla, která by je v dohledné době dokázala prosadit. Avšak v tuto chvíli mi jde především o formulaci jisté ideje – o nastínění principiálního řešení současné situace bez ohledu na to, jak velké překážky tomuto řešení stojí v cestě. Abych příliš nespekuloval, vyjmenuji na závěr několik obecných bodů, které by ke kladenému řešení mohly vést.

1. Komplexní bytová výstavba, rekultivace starých průmyslových oblastí, rekonstrukce a vnitřní přestavba industriálních památek, aj. bude, především v počáteční fázi, vyžadovat ohromné investice ze strany měst, krajů či státu.

PRAVICOVÁ SNĚMOVNA MUSÍ BÝT PORAŽENA

Ilustroce: Alexey Kuykov

1. www.youtube.com/watch?v=jcGAJHfci
2. www.denikereidm.cz/dokedy/25660-smlouva-ceto-je-treba-odmitnout-ne-podporovat

TAK ZVLÁŠTNÍ VLASTNĚ JEN TO, ŽE NEPŘÍŠEL UŽ DŘÍV.

»

AŽ UŽ J

Volby přinesly bezprecedentní převahu pravice v Poslanecké sněmovně. Stalo se tak díky naprostému selhání parlamentní levice. Přesto bychom neměli podléhat depresi, ale naopak se připravit na protesty proti asociálním opatřením, které můžeme v následujících letech očekávat.

Vznik nejpravcovější sněmovny od revoluce v roce 1989 je fakt. Mainstreamová média a většina etablovaných politiků sice zatím hraje mediální hry nad „šokem“ z Babišova vítězství. Tato pěna dní by nás ale neměla odvádět od skutečnosti, že v konkrétních případech návrhů zákonů budou procházet spíše návrhy na omezení sociálního státu a privatizaci než na zvýšení výdajů na sociální služby, kulturu a ochranu pracujících. To naprosto vyhovuje hnutí ANO a Babišovi, který se už před loňskými volbami prezentoval jako pravcový politik a nyní po volbách řekl, že nejbližší má programově k ODS. Zkrátka pravice má nezpochybnitelnou většinu. Nadějí je snad jen ultraideologická pozice reprezentovaná TOP09, která by mohla programovou jednotu narušovat – ale Miroslav Kalousek je příliš protřelý na to, aby nevěděl, kdy je čas bušit se v prsa před televizními kamerami, a kdy je čas domluvit se na výhodném umístění svých lidí do výborů, dozorčích rad atd.

Abychom výsledkům voleb dobře porozuměli, musíme se podívat, co zapříčinilo tak katastrofální výsledek levice.

SOCIÁLNÍ DEMOKRACIE: SOUČÁST SYSTÉMU

Sociální demokracie je chycena ve dvojí pasti. Tou první je její strukturální zakořeněnost v institucích současného systému a tomu odpovídající ideologické a teoretické vybavení. Není žádnou novinkou, že sociálně demokratické strany se podílely na budování západního poválečného kapitalismu. Ten jim umožnil realizovat vizi, kterou sociální demokracie považovala za alternativu k marxistickému revolučnímu svržení kapitalismu. Poválečný boom, ona pověstná zlatá léta, vytvořil podmínky pro to, co dnes známe jako evropský sociální model. Příznivou roli hrála také potřeba nabídnout politickou alternativu tzv. východnímu bloku, jehož největší část tvořil tzv. „Svaz sovětských socialistických republik“, ačkoliv neměl se skutečným socialismem nic společného.

Konec zlatého věku a počátek neoliberálního obratu 70. let zasáhly levice drtivě. Poraženy byly radikální alternativy v podobě dělnických a studentských bouří. Logice kapitalismu už se nedokázala bránit ani sociální demokracie a ustoupila do opozice, kde se místo rozvíjení alternativ postupně přizpůsobuje nastupujícímu neoliberalismu. V různých zemích různě, nicméně nakonec v souladu s neoliberální globalizací počátku nultých let přijme neoliberalismus za svůj, a to v politice tzv. třetí cesty. Sociální demokracie se tím úplně vzdala ambice změnit zásadně společenský systém. Byly pro ni možné jen drobné úpravy, ale posilování soukromého sektoru proti veřejnému, privatizace hospodářství a posilování moci nadnárodních korporací byly považovány za nutnost – navíc měly vést k bohatství a prosperitě pro všechny.

Rostoucí nerovnosti však prokázaly, že tato vize byla úplně falešná. Mezitím se však sociální demokracie stala politickým hnutím, které se podílelo na budování a fungování řady institucí prosazujících neoliberální politiku, zejména řady institucí Evropské unie.

ČSSD: BEZ VIZE

Výše popsané platí pro sociální demokracii obecně. ČSSD po čtyřech letech ve vládě získala jeden z nejhorších volebních výsledků. Její čelní představitelé našli jen jedinou chybu: Andrej Babiš. Lubomír Zaorálek v bezprostřední povolební debatě řekl, že Babiš lépe prodával úspěchy vlády.¹

Ačkoli je pravda, že mašinerie Andreje Babiše profesionálně pracovala na úspěchu hnutí ANO, byly to především chyby sociálně demokratického vládnutí, a ideologická vyprázdňenost, které mohou za tristní volební výsledek. Zprvu, ČSSD se stala obětí stejné logiky jako německá sesterská strana SPD, která po dlouholetém vládnutí s konzervativci z CDU/CSU, odešla do opozice. Stejně jako ANO i CDU/CSU dokázala prezentovat svou politiku jako politiku úspěšnou, jako politiku, kterou zajistí stabilitu a odbornost vládnutí. Babiš říká něco podobného, když opakovaně útočí na „blábolení“ politiků. Velká společenská vize, která by se mohla stát alternativou „řízení státu jako rodinné firmy“ chyběla. Neměl ji kdo formulovat, ani kdo být jejím nositelem. Sobotkova vláda udělala několik významných chyb. Tou první byla samozřejmě snaha vládnout s ANO. To totiž znamenalo legimitizovat

a posilovat postavení tohoto podnikatelského projektu. Alternativou samozřejmě byla menšinová vláda s podporou ad hoc. Byla by to náročná a komplikovaná varianta, ale ČSSD mohla prezentovat svou politickou činnost bez nároku na výmluvy.

Druhou zásadní chybou bylo vzdání se revize církevních restitucí. Jeden z největších majetkových přesunů od dob kuponové privatizace za podmínek, které byly na hony vzdáleny transparentnosti, a s kampaní, kterou ČSSD proti církevním restitucím vedla, to byla jasná priorita. Zahodit ji znamenalo zradit řadu nadějí, které lidé v sociální demokracii, kteří tolik mluvili ve prospěch ochrany státu, měli.

Další chybou bylo spoléhání pouze na kampaň odborů. Mluvit o konci levné práce půl roku před volbami pak opravdu vypadá jako laciné kopírování snahy těch, kteří už několik let kampaň vedou. Sobotkova vláda sice byla velice vstřícná odborovým požadavkům, ale nějakou širší vizi a rozhodné prosazování boje proti ekonomické nerovnosti jsme od sociální demokracie neviděli. Selhání přijetí zákona o sociálním bydlení, a naopak přijetí zákona o veřejné službě to jenom potvrzují. Posledním hřebíčkem do pomyslné rakve byl souhlas se smlouvou CETA.²

Prvním varovným signálem, že je něco v nepořádku, musí být pro každého politického aktivistu či politika zpráva, že vás váš oponent chválí. „Sobotka dělá sociálně demokratickou politiku relativně velmi slušně, a dokonce i pro lidi jako já představuje to menší zlo z toho, co dneska v rámci levicového populismu a bezbřehého populismu představuje,“ řekl Mirek Topolánek, bývalý premiér a předseda ODS v pořadu Otázky Václava Moravce. V tu chvíli měl v Lidovém domě vypuknout poplach.

Jenže ČSSD do vlády a do úřadů nasála po volbách 2014 spoustu lidí, kteří se z mladých protestujících studentů nebo začínajících politických organizátorů stali vysokými státními úředníky. Neschopnost přenést duch protestu a revolty do myšlení o politice v těchto funkcích je vedl k oportunismu, pragmatismu a rezignaci na změnu. Ti lepší z nich odváděli drobnou, poctivou práci podle daného zadání. Ti horší pochlebovali dominantním silám. Kritický impuls a novou energii, kterou mohli ČSSD obohatit, položili na oltář vládnutí bez sebemenšího úsilí. Marxismus poukazuje právě na strukturální

tlaky na přizpůsobení, které vedou ke kapitulaci i těch nejodhodlanějších. Nikdo z nových lidí v ČSSD ale takovouto strategii neměl.

Dokonce ani platforma Idealiste.cz uvnitř ČSSD nedokázala stranu nijak posunout. Její představitelé byli loajálními státními úředníky přesně ve chvíli, kdy ČSSD potřebovala vnitrostranickou opozici, která by prosazovala solidaritu s uprchlíky, razantnější navyšování mezd a třeba témata jako je dostupné bydlení pro všechny. Místo toho se zabývali tématem digitalizace, ve kterém se ale nedokázali zbavit bývalého státního tajemníka Prouzy, který byl v oblasti digitalizace de facto lobbistou platformových kapitalistických firem. To vše se dělo za premiéra Sobotky, kterého Idealiste.cz a jejich sympatizanti považovali za jim nakloněného.

Svou nespokojenost tak hlasitě vyjadřovalo a vyjadřuje jen konzervativní křídlo strany, nejviditelněji reprezentované Jaroslavem Foldynou. Poslanec Foldyna rozhodně není líder radikální levice, jak o tom sebe a své fanoušky na Facebooku přesvědčuje. Když totiž došlo na hlasování o výše zmíněné smlouvě CETA, Foldyna se zdržel. Boj proti nadnárodním korporacím hlásá očividně jen v příspěvcích na sociálních sítích.

Foldyna však zastupuje relativně silný proud, který by se dal nazvat sociálními konzervativci. Ti jsou pro všechny formy podpory pracujících a jejich práv, odbory, dostupné bydlení atd., ale zároveň mají silně zakořeněnou etiku práce, kterou e zkratce vyjadřuje heslo „kdo nepracuje, ať nejí“. Toto heslo využívali v předlistopadovém režimu pro šikanu režimu nevyhovujících občanů, v dobách současného globálního kapitalismu šikanuje ty, které systém nejvíce vykořisťuje, tedy lidi v životní nouzi, sociálním vyloučení, etnický nebo jinak znevýhodněné oproti majoritě. Z ní se pak odvíjí všechny ty nesprávné názory na ty, co „si udělali hromadu dětí a žijí ze sociálních dávek“. V tom jsou sociální konzervativci podobní konzervativní pravici. Ta také hlásá boj proti těm, co „žijí z dávek“. Pokud se podíváme na český systém, tak ten zná několik druhů sociální podpory. Příspěvek na dítě je podle jeho věku od 500 do 700 korun. Stejně tak výše životního minima je pro dospělého těsně nad třemi tisíci. Podpora v nezaměstnanosti trvá od pěti do jedenácti měsíců a dostane se na první dva měsíce maximálně lehce

nad 15 000 Kč, pokud předtím příjemci dostávali nadprůměrný plat. Tvzení o „žití si ze sociálních dávek“ se tak úplně míjí s realitou sociálního systému. Slouží vlastně jako falešný ukazatel viníků. Těmi mohou být Romové nebo neexistující uprchlíci. Právě příčiny problému sociální konzervativci nevidí: je to neexistence naděje, že by díky zaměstnání mohlo být lépe. Proč se pak plahočit například v třísměnném provozu za minimální mzdu?

Právě tyto směry ale znovu nabývají v ČSSD na síle. Kromě Foldyny mluvil v souvislosti se špatnou volební kampaní i nově zvolený předseda Krajského výkonného výboru ČSSD v Moravskoslezském kraji a primátor Karviné Tomáš Hanzel o parazitech na sociálním systému, jejichž úlohu prý sociální demokracie moc nezdůrazňovala. Dalšími jsou se Karel Novotný, bývalý náměstek ministra průmyslu a obchodu, který přirovnal Romů k medúzám, které jsou otravné a k ničemu, nebo předseda místní ČSSD v Bohunicích Milan Hrdlička. Ten se roze-psal o hroziící „slimácké“ invazi. Slovo slimák je schovávačkou pro muslima.

Iniciativa některých členů za reformu ČSSD,³ která občas probleskne na sociálních sítích, zatím nemá žádné programové vytyčení. Heslo, že chceme českého Corbyna, je sice sympatické, ale nikdo zatím nedokáže říct, co přesně to znamená. Dosavadní aktivita těchto reformátorů ČSSD je směřována na „demokratizaci“ strany, aby byla v budoucnu nějaká „corbynizace“ možná. O takovou demokratizaci, ale usilují různí lidé už léta. Jenže zatím se nic neděje, nic se nemění.

KSČM: TÁPÁNÍ

Čeští komunisté byli mezi západní evropskou levicí považováni dlouhou dobu za zázrak. Ze všech stran nalevo od sociální demokracie jsou jediní v Evropském parlamentu a měli léta dvouciferný výsledek. „Jak to jen dělají?“ ptali se i představitelé na Západě respektované a vůdčí strany Die Linke. KSČM ale měla jako oficiální opozice, která nikdy nebyla od roku 1989 ve vládě, jednu hlavní politickou linii: kdo nic nedělá, nic nezkaží. To dlouhou dobu fungovalo, ačkoli hlasy pro stranu dlouhodobě klesaly.⁴

Poslední dva volební cykly byly pro KSČM úspěšné. Důvod můžeme najít v tom, že svou politiku a svou opoziční roli mohla formulovat a prezentovat na pozadí dvou významných sociálních

hnutí, které v letech 2006–2010 zvedlo vlnu protestů proti záměru USA zřítit v České republice vojenskou základnu a 2010–2013, kdy lidé protestovali proti asociální vládě ODS, TOP09 a KDU-ČSL. V obou případech mohla KSČM tvořit politická stanoviska s vědomím, že jde s širokým hnutím, a že společenská požádka a podpora hnutí jim může jen prospět. KSČM tak nemusela formulovat a prosazovat nic nad rámec těchto hnutí. Stačilo se v parlamentu postavit za řečnický pulk a útočit na vládu.

Letošní propad na něco přes 7 % voličské podpory je opravdovou ledovou sprchou. Tato strana má nejdelší mandát svého vedení a svých orgánů. Jsou to čtyři roky. Na jednání svého Ústředního výboru se však strana rozhodla tvářit v tvář volebním výsledkům k svolání mimořádného sjezdu na duben roku 2018. Jenže co se dá od této strany čekat? Kam se může posunout? Dosavadní veřejná prohlášení politiků KSČM moc nadějí nedávají. Poslanekyně Vostrá vyzývá ke klidu. Stranici se nemají hádat, protože to odvádí od skutečných problémů a skutečné práce.⁵ Bohužel v textu už se nedovíme, co jsou skutečné problémy a na čem by se mělo skutečně pracovat. Stejně tak další z poslanců, Leo Luzar, ve svém textu píše o dlouho odkládané organizační přeměně strany a o zapšklosti základních a okresních organizací. Program přeměny ale chybí. Jediné, co nabízí, je nutnost být aktivnější.⁶

Hlubší debatu o charakteru KSČM strana veřejně vůbec nevede. Pokud se něco na veřejnost dostane, dočteme se jen o autorech, kteří se skrývají za pseudonymy. Tak bylo stranické vedení kritizováno za výsledek voleb od tzv. Kladeňáka, který vyzýval předsedu Filipa k rezignaci.

Podobnou, obsáhlejší a v mnoho ohledech prorockou kritiku napsal už v roce 2009 autor, který se ukryl pod pseudonymem Jan Roháč⁷ z Dubé. O KSČM tehdy napsal „Prvním stigmatem [polistopadového vývoje KSČM – pozn. JM] byla převážně seniorská většina členské základny s tendencí dále stárnout a vymírat, ztrácet flexibilitu, schopnost přijímat a zpracovávat informace a být manipulovatelnější a manipulovatelnější a poznamenávat celý život strany svým konzervatismem i nacionalismem.“

Navíc podle autora docházelo k silnému působení různých stalinistických skupin a proudů, které přijaly „mentalitu obležení“ a vše z minulosti hájili jako poslední baštu toho

7 Komunistické hnutí zase jednou na rozcestí, online dostupné na www.balín.cz/files/uplod/priboho-100304021824-kom_hnuti_rozcesti_def.doc
8 www.videodokumentace.cz/dokumentace/kscm-je-malo-radikalni-lobbisticko-bobolism-nepecu-clip-me-vyhoda-zne/-Hdbb90ba888e7855f005566f472e
9 www.dlam.cz/2017/10/vyhoda-tyhle-volby-okamua

3 www.facebook.com/lepsicssd
4 www.wacopargument.cz/2017/10/21/establisment-je-mrtvec-at-zije-oni-establisment-i-tco-sinonejraj
5 www.kscm.cz/cs/aktualne/medialni-vystupy/komutare/m-vostra-hledajme-vychodaka
6 www.parlamentlisty.cz/profil/leo-luzar-1601/canek/Povolebni-20181647

pravého socialismu. K tomu si autor všímá ještě jednoho směřování: „Ještě rizikovější se z pohledu dneška ukazuje stigma třetí – vše překonávající úloha většinového pragmatického proudu, jehož politiky zásadní ideologické otázky vůbec nevzrušovaly. Tito politikové se v dalších letech snažili smířit nesmířitelné, udržet křehkou rovnováhu moci z obav před masovým odlivem členů z řad seniorů a marginalizací strany a ve jménu tohoto cíle i svého vlastního politického přežití a osobních zájmů neřešit zásadní problémy strategické orientace strany a omezit se na tzv. politiku všedního dne.“

Odpor ke stalinismu byl tak umlčován pragmatickou potřebou soustředit se na bezprostřední politický provoz. Stalinisté si žili ve svém chráněném stranickém ghettu, odkud je média vždy na chvíli vytáhla, když bylo potřeba potvrdit, že KSČM je pořád stejná jako KSČ. Naprostá neschopnost tomu zabránit poškozovala a poškozuje KSČM dál. Posledním případem je vystoupení místopředsedy Josefa Skály v DTV, kde odmítl odsoudit vpád vojsk Varšavské smlouvy do Československa jako invazi.⁸

Problém s neexistencí pozitivního programu nad rámec sociálně-demokratického sociálního státu shrnuje jeden z členů odborného zázemí strany Josef Heller: „Z druhého konce bylo ovšem slabinou [dlouhodobého] programu konstatování, že socialismus si představujeme jako společnost ekonomicko-vlastnický pluralitní.“ Podle Hellera by mělo být strategickým cílem KSČM usilovat o samosprávný socialismus, tedy o společnost, jejímž dominantní výrobním vztahem, bude ekonomická demokracie, samospráva. Tento směr je ale dlouhodobě v menšině a zatím není nikdo z výrazných politických představitelů KSČM, kdo by se k němu přihlásil. Dubnový sjezd v roce 2018 tak bude opravdu klíčový v tom, zda se tato strana pokusí najít novou cestu pro své působení v politice, nebo za skončí jako nepotřebná organizace, která se s ubývajícím penězi ze státního rozpočtu zhroutí.

JAK SE ZBAVIT SPD?

Chybějící protestní hlasy se alespoň podle předběžných odhadů přesunuli od KSČM k novému, radikálně vystupujícímu Tomiu Okamurovi a jeho straně se sympatickým názvem Strana přímé demokracie. Proč byl Okamura úspěšný,

jsem se pokusil ukázat jinde.⁹ Nyní může s relativně velkou silou propagovat svůj rasismus a islamofobii dál. Jde však o to, zda to bude stačit. Pokud bude vyloučen z vládnutí, má Okamura dvě možnosti. Buď bude jako v minulé poslanecké sněmovně udržovat svou komunitu příznivců komentáři na Facebooku a objížděním regionů, nebo se může pokusit o organizování protestů. Tím by se samozřejmě od populistické pravice přesunul blíže k extrémní pravici fašistického typu. Pro svou podporu by začal využívat pouliční mobilizaci, což naposledy dělali Sládkovi republikáni.

První varianta by se mu mohla vymstít, protože řada rozhněvaných voličů bude chtít vidět výsledky. Co se změnilo, co Okamura dokázal? Pokud se projeví jako „žvanil“, který sliboval před volbami, ale nic z toho nesplnil, mohlo by to znamenat jeho konec nebo alespoň výrazné oslabení.

Druhou variantou je, že by se pokusil stanout v čele protivládního hnutí jako jediný spravedlivý. Levice se musí jasně postavit proti všem asociálním opatřením, které bude vláda a poslanecká sněmovna prosazovat tak, aby co nejvíce omezila prostor, který si bude chtít Okamura přisvojit. Tento zásadový postoj je nutný v každém případě a jen obnova skutečné, radikální levice, která půjde ke kořenům problémů, tedy nízké mzdy, nedostatek bytů, soukromí exekutoři a zprivatizované klíčové statky jako je voda a energie.

ODPOR

Zatím víme jen to, že máme nepravico-vější sněmovnu od roku 1989. Pokud si to všichni představitelé pravice uvědomí, mohou získat to, co se jim doposud nikdy nesnilo. Reforma zákoníku práce směrem k omezení ochrany práv pracujících, důchodová reforma směrem k privatizaci a individualizaci ochrany, zavedení školného na vysokých školách, snížení a zpřísnění výplat sociálních dávek. Faktorem, který dosud této pravicové frontě brání je ideologie antibabišismu. Kdo vymyslí lepší příběh, proč nakonec s Babišem do vlády jít, může být vítěz. Bývalý premiér za ODS Topolánek dokonce nabízel, že by „čtyřkoalice“ ODS, TOP09, KDU-ČSL a STAN vstoupila do vlády s Babišem jako jednotný blok. Garantovala by tak demokratické uspořádání a stabilitu. Topolánkův instinkt je v tomto správný. Z pohledu politické pravice by mohli jen získat.

Andrej Babiš se ale podle všeho nechce dohadovat s koaličními partnery a volí vládu menšinovou s podporou napříč, resp. ad hoc. Předseda KSČM se dal slyšet, že by důvěru takové vládě mohl tolerovat, možná se přidají i další, např. lidovci. Babiš by pak měl jednobarevný kabinet a mohl by začít manažerské řízení, o kterém tolik snil.

Nové vlády a jejího programového prohlášení, které ukáže konkrétní směr, jakým se bude ubírat ve svém vládnutí, se dočkáme pravděpodobně až v prosinci. Do té doby bychom se měli snažit připravovat se na protesty v ulicích, které budou jedinou zárukou, že korporátní logika nezničí i ty poslední zbytky sociálního státu. Navíc se díky krizi etablované parlamentní levice otevírá prostor pro novou volební alternativu, která může z odporu vzejít. ČSSD, ani KSČM nám ji podle všeho nenabídnou. Proto bychom neměli truchlit, ale organizovat se.

Jan Májiček

VOLBY 2017 —

BUDE U NÁS. A ABSENCE TENTOKRÁT NENÍ ROZUMNÁ VOLBA. ČEKÁ NÁS

Připravme se, že letošní parlamentní volby dopadnou příšerně. Sice jsme si za necelých 30 let zářivé kapitalistické demokracie mohli vícekrát užít zářivá vítězství fiskálně odpovědné pravice [1992, 2010] a plody jejího následného vládnutí, zatím jsme se ale nedobrali k takové situaci jako tento rok, kdy průzkumům veřejného mínění v součtu dominují více či méně otevřená pravicová seskupení, zatímco strany více či méně levicové mají bezprecedentně marginalizované postavení.

Nejde však jen o jejich bídné preference. Mnohem zásadnější je otázka, jestli něco autenticky levicového ještě představují. A už zvlášť marné je se tázat, zda některá z nich dokáže aspirovat na to být stranou radikálně levicovou [a tudíž i radikálně demokratickou a antiautoritářskou], nabízející program alternativy vůči stávajícímu kapitalistickému systému.

Ne že by tzv. česká levice na tom v minulých letech byla kvalitativně lépe. Tenkrát se však její fundamentální nedostatky příliš nereflektovaly, neboť tématem číslo jedna byl boj proti pravicovým vládám a času na diskuzi o problémech české levice mnoho nezbývalo [marxužel]. Dnes už je vše jinak. Právě i díky migrační hysterii, přinášející s sebou vlnu xeno-

fobie, nacionalismu či slavjanofilství, vyhřezla hnědá střeza z těla kdejakého údajného levičáka. To se však netýká pouze jednotlivých figurek, ale poměrně širokého okruhu lidí, co ještě před pár lety působili tak mile svými protikalouskovskými výstupy.

Pro pořádek si projdeme, co v těchto volbách prezentují relevantní strany, které se buď za levici přímo označují [ČSSD, KSČM], nebo jsou s ní z různých důvodů spojovány [Zelení, Piráti]. Fašizoidní spolky typu SPO, byť někdy rovněž dávající na odiv svou údajnou „levicovost“ a zaštiťující se podporou „levicového“ prezidenta, nechme na nějakou odlehčenější debatu.

ČSSD může svůj pád k 10 % preferencí sebevíc svádět na bezohledné tažení oligarchy Babiše, vysávajícího hlasy zprava i zleva, v první řadě ale sklízí, co si sama zasela. Svou neschopností modernizovat přístup k členské i voličské základně, nezájmem reflektovat nová programová témata a v neposlední řadě i přítulností k hnědému politickému proudu v rámci uprchlické krize, který jí však žádné voličské body nepřihrál. Je úplně fuk, jestli mluvíme o nacionalisticko-konzervativním křídle kolem Chovance nebo o údajných „modernizátorech“ z okruhu

Sobotky a Zaorálka. Za to, v jakém stavu se strana nachází, jsou zodpovědní všichni vlivní představitelé, třebaže ti „idealističtí“ se nám mohou jevit jako přece jen standardnější zástupci evropského sociálnědemokratického proudu, co nejsou tolik nasáklí národoveckými zlozvyky. To ovšem neznamená, že by znali ten pravý lék na bolesti společnosti i sociální demokracie jako takové.

Někdejší vůdce ČSSD Paroubek se stával terčem vtipů za to, jak se neustále odvolával na často pofidérní průzkumy veřejného mínění. Současné vedení strany představuje druhý extrém. Nejen že neumí, ale snad ani nechce pracovat s analýzami voličských nálad. Jinak by prezentace strany navenek nebyla tak neuvěřitelně chaotická a bezkonceptní. Tu strana vyhlásí boj o „městské liberální voliče“, tu zase její předáci podepíší patolízalský dopis čínským velkokapitalistům a plošně útočí na drobné živnostníky. Tu s velkou pompou přijde s relativně krotkým návrhem progresivního zdanění, jehož cílem bylo získat zpět levicové voliče, nakonec však celou kampaň raději odpískává kvůli strachu z odlivu „středových voličů“. Tu Sobotka adoruje dobrovolníky v uprchlických táborech coby

ANTI-KAPITALISTICKÁ ALTERNATIVA V NEDOHLÉDNUTÍ

„naději levice“, přestože sám vždy toleroval Chovancův ostudný xenofobní kurz. Tu se Sobotka rozhodně na sjezdu „jít znovu do boje“, aby po pár měsících rezignoval. O jeho Pyrrhově vítězství v květnové vládní krizi nemluvě. Nesvádějme ale všechno na Sobotku. Problém je v celém zkosnatělém aparátu strany.

Avýměnilidrapár měsíců předvolbami? Tragikomické. Ministr Zaorálek je oproti sucharskému byrokratovi Sobotkovi jistě energický řečník. Přes atraktivní formu se však nezdá, že by obsah jeho projevů měl větší hloubku, naopak, svou banalitou občas připomíná dialogy z normalizačního seriálu Velké sedlo, jehož byl Zaorálek spoluautorem.

K Zaorálovi kladům je často přikládán jeho lvi podíl na tvorbě programu, což z něj má činit racionálního vizionáře, a nikoliv šedivého technokrata. Jako kdyby se právě tady měl čím chlubit! Program ČSSD patří jednoznačně mezi její největší slabiny. Zcela v něm absentuje propracovanější strategická vize budoucnosti. Což je zvláště pikantní v době, kdy i Babiš, zosobněná bezprogramovost, přišel se svou „snovou vizí“, která sice v lepším případě vyvolává úsměv a v horším případě znepokojivé obavy, ale aspoň si na cosi jako je vize hraje. To program ČSSD je jen neinvenčním katalogem líbivých slibů [tyto dávky navýšit a tyto ještě víc], kde se však nedočkáme ani hrubé představy sociálně a ekologicky modernizace společnosti. Družstevnictví zde má tak jako v dřívějších dobách ubohý odstaveček, jako se svou prioritou s ním strana ani nepočítá. Co také čekat, když její národohospodářskou koncepci formují korporátní lobbisté typu Mládky.

A co věčně živěná témata jako je přímá demokracie nebo řádění soukromých exekutorů? Nezdá se, že by se ČSSD jimi vůbec zabývala, ostatně za dlouhou řadu let svého vládnutí zde vůbec nic neudělala. Na levici ovšem není sama, i proto si z nich udělala svou vlajkovou loď okamurovská ultrapravice.

Takže – jakou zárukou vzestupu může Zaorálek být? Jistěže program není vše, mnohé voliče často zajímá jen osobnost lídra, pokud ovšem disponuje chytlavými slogany ideálně protestního antiestablishmentového rázu a rázným, byť třeba dosti mluhým řešením problémů. Babiš ohnivě křičí o zlodějích v tradičních stranách

a coby alternativu nabízí „stát jako firmu“, což voliči žerou stejně jako jeho koblihy. Co jim však může pozitivnější nabídnout Zaorálek, když reprezentuje stranu pevně zakotvenou v prohlíleném establishmentu, a navíc bez jakékoliv politické imaginace?

O stavu členské základny ČSSD vypovídá i neexistence názorového proudu [osamělé jedince nepočítáme], který by se snažil stranu posunout alespoň na corbynovské pozice radikálnější socdem levice, krotkými postupy se pokoušející se o víc než jen reformu kapitalismu. Foldynovské Doleva! k dobré pověsti všech levých frakcí naštěstí zmizelo v propadlišti dějin, zatímco Idealisté sice mírně získávají na síle, pořád se však jedná spíše o aktivistický fan club sobotkovsko-zaorálovského vedení než o důslednou levou frakci, zabývající se intenzivněji tím, co hlásali někdejší sociální demokraté počínaje Rosou Luxemburgovou, popravenou „socialistickými“ Chovanci tehdejší doby.

Přiznejme si však, zda je vůbec možné, aby se ze sociální demokracie, která se ani ve svých nejlepších případech nikdy nezmohla na víc než na socialistické okořenění kapitalistických výpečků, stala antikapitalistická strana? A i kdyby ne, pořád si lze s přívlastky „sociální“ a „demokratická“ představit důstojnější subjekt, než je naše ČSSD.

To KSČM už za tak dlouhý rozbor ani nestojí. Její kauza je totiž ještě tragičtější. Strana s dominantním zastoupením osob v důchodovém věku jako by už sama připomínala pacienta v posledním tažení, kterému je jedno, co po sobě zanechá. Těžko lze věřit faktu, že jde o nejsilnější opoziční stranu, čehož Filip a spol. samozřejmě nedokázali nijak využít. V tomto volebním období víceméně jen nabobtnávají veškerá negativa, která si s sebou léta vláčí. Jestliže ale dřív byl problém jí vnímat coby radikální levici, dnes už je problém jí vůbec řadit mezi levici.

To, s jakým zápalem se snaží chopit protiuprchlých témat, jí zřejmě definitivně posouvá kamsi mezi nacionálně-konzervativní [ultra] pravici. Přitom je jí to houby platné. Ani fašoidní výroky výrazného poslance Ondráčka, ani pokusy resuscitovat zákony z dob stalinismu [trest příživnictví], ani exhibice Olívie Žižkové na jednom volebním mítinku nezabránily tomu, že strana v posledních krajských volbách ztratila téměř 100 mandátů.

Odrbaná normalizační image strany začíná odrazovat i frustrované protestní voliče, kteří dávají přednost navoněným kovářům [Okamura, Babiš] před tesilovým kovářičkem z ulice Politických vězňů.

Ani tato strana nedisponuje silným obrodným proudem, rovným dílem odmítajícím stalinismus, xenofobii i kapitalismus. Zvláště ošidné by bylo k němu řadit poslance Dolejše, oblíbence mnohých levicových intelektuálů, jenž sice naoko odmítá stalinismus i xenofobní předsudky, svými neskrývaně neoliberálními ekonomickými názory však není o nic menším zlem než Filipovi „pragmatici“ a Semelové „stalinisté“. O tragických mládežnických figurkách úrovně „Klády“ Klána, které mají být budoucností strany, se už raději nebavit, zvláště ne před 22. hodinou.

KSČM je zkrátka spolek, který kauze české levice pouze škodí. Svých minimálně 10 % bude mít i tak jistých. Všeho ale do času. Buď jim zbytek hlasů pohltí nějaký normální levicový subjekt nebo naopak subjekt ještě nenormálnější.

O Zelených bychom ještě před pár lety v souvislosti s tématem české levice ještě sotva hovořili. Doba se však mírně změnila. Zelení již nejsou takoví bursíkovští neoliberálové jako dřív, stále však platí velké „ale“.

Svým způsobem je situace u Zelených v leccčems analogická situaci v ČSSD, snad jen s tím rozdílem, že v tomto případě jde o stranu bojující o překročení 3% hranice a nemající v plánu vyměnit svého lídra v průběhu volební kampaně.

I zde máme předsedu, jenž reprezentuje nikoliv radikální, ale standardní evropský proud, kam by měla jeho strana přirozeně patřit, ale pořád se jí to z různých příčin nedaří. I proti němu stojí agresivní oponentní křídlo, navíc s dominantním zastoupením ve vedení strany, usilovně sabotující jakýkoliv výraznější posun zelených doleva [tedy do normálu]. V této sklíčené situaci mu nezbývá než neustále taktizovat a navzdory svým původním levicovým ideálům stranu prezentovat v beztvarem duchu „ani ryba ani rak“. Tato taktika má až ostudně tragikomické konsekvence, jak dokazuje stranický zákaz hovořit o „elitářských tématech“ typu genderu a migrace. Jako by byl snad velký problém je prodat většinové společnosti, aby pochopila, že se jich bezprostředně dotýkají. Nebo snad nízké platy žen nesouvisí s genderem?

Navíc jde právě o témata, ve kterých Zelení vždy zastávali jednoznačně kompetentní progresivní názory jako jedna z mála stran u nás, ne-li jako jediná!

Pokud jde o migraci, mnoho liberálně i radikálně levicových intelektuálů Zeleným fandí za jejich nekompromisní postoj vůči xenofobním společenským náladám. O tom jistě není sporu. Je ovšem nutné si i přiznat, že sami Zelení k tématu nedokázali zformulovat ucelenější alternativní pohled. Je sice hezké dokola tvrdit, že „uprchlíci nemohou za naše posrané životy“, ovšem je to poněkud bezzubý výkřik, pokud nedodáme, že za ně jednoznačně nese odpovědnost kapitalismus. Tedy systém, ve kterém se v zájmu velkého kapitálu konají nesmyslné války, jejichž důsledkem jsou právě i trápení běženci, co si ani v „západních státech blahobytu“ nemohou dovolit důstojné pracovní podmínky a sociální zajištění. To ovšem od Zelených neslyšíme. Jak by také ne, když v jejich řadách stále převládá kult osobnosti Václava Havla a z něho vyplývající studenoválečný pohled na zahraniční politiku včetně nekritického přístupu k NATO, jednoho z pachatelů současné globální krize.

Stejně tak nepoučitelně špatný je i přístup Zelených k Babišovi. Namísto toho, aby Babiše demaskovali coby asociálního oligarchu a jeden z tvůrců českého kapitalismu (na kterém má svou zásluhu, ehm, i velký Havel), jsou ochotní [slovy samotného Stropnického] se zapojit do kýčovitě antibabišovské koalice na ochranu „liberální demokracie“, jejíž součástí by mohla být, držte se pevně, i Kalouskova TOP 09.

Tato nevýrazná, oportunistická a v lecčems i dost scestná forma kampaně ale těžko může být funkční. Je sice pravda, že i díky skutečně seriózní a především silně levicové frakci se Zeleným podařilo do programu dostat spoustu progresivních bodů [od základního příjmu přes minimální důchod po legalizaci squattingu], stále to není i z výše uvedených důvodů dost na to, aby byli Zelení vnímáni jako autentická levice. A raději teď neodhadovat, jakým směrem Zelení zamíří, pokud po potenciálním volebním neúspěchu „levicového“ Stropnického posílí „upozaďené“ [ve skutečnosti zákeřné intrikující] pravicové křídlo.

Piráti by vlastně v tomto seznamu neměli být. Nikdy se za levici oficiál-

ně neoznačili [„Nejsme napravo, ani nalevo!“], ovšem nelze opomenout, že jejich programová agenda počínaje svobodou stahovat data by správně měla být přímo v rozporu s neoliberální ideologií. Jenže opak je pravdou. Strana do svého programu zařadila dokonce i rovnou daň, „snížování zdanění práce“ a další pravicové stupidity, evidentně pod vlivem „poradenských setkání“ s veteránem pravice Vlastimilem Tlustým. Je sice hezké, že Piráti stále trvají na základním příjmu a přímé demokracii, ovšem to bychom se pak mohli zkusit vnímat i pozitivně programu Svobodných, který tyto sliby rovněž obsahuje.

Na rozdíl od Zelených nemají Piráti žádnou zřetelnější levicovou frakci. Přesto strana disponuje lidmi, kteří většinou názorově stojí nalevo od středu. Nevěnují se však dostatečně socioekonomickým otázkám, proto se silně kariéristickému stranickému vedení daří protlačovat takovéto programové nesmysly a ukolébat všechny pěkně znějícími frázemi ve stylu nejohranějšího politického kýče o „transparentnosti“ a „boji proti korupci“. Platí tedy, že Piráti v případě volebního mohou jít stejnou cestou jako Zelení za Bursíkova vedení.

Taková je tedy situace v české [pseudo]levici. Je trpké, že se nepodařilo vytvořit žádnou antikapitalistickou [či alespoň zásadově levicovou] volební alternativu na způsob Corbynových labouristů, španělských Podemos, polských Razem či Melénchónova hnutí navzdory tomu, že se v posledních letech podařilo získat i značný pozitivní mediální ohlas mnoha ušlechtilými projekty jako je Jižkovská klinika, sdružujícími kolem sebe poměrně široký okruh progresivně smýšlejících lidí. V politických stranách však k žádnému ideovému posunu nedošlo, levicové nevyjímaje. Zvláště pikantní je pak fakt, že se v takto tragické situaci ocitá přesně 100 let od konání říjnové socialistické revoluce.

Co si ale má počít volič[ka], trávající na překonání kapitalismu, přitom požadující na všech úrovních demokratické společenské uspořádání, kde nebude dáván žádný prostor vykořisťování, militarismu, rasismu a xenofobii ve všech podobách? Musí se smířit s tím, že politický subjekt, který by vážně bral v úvahu tyto požadavky, v ČR neexistuje. Zatím. Přesto ale má smysl ze současné otřesné „levicové“ nabídky kriticky volit takovou

stranu, která alespoň zaručí, že volební výsledky budou o něco méně příšerné, než jaké by být mohly [Babišova většinová vláda nebo pohodlná pravicová koalice]. A co nás nezabije, to nás posílí. 100. výročí Října nemusí být koncem levice, ale jejím novým začátkem.

Vladimír Tupáček

Ukrajinský stát a ultrapravicové skupiny se spojily, aby
vybudovaly nový nacionalistický konsensus.

HODNÝ POLICAJT, ZLÝ POLICAJT

Ke konci dubna připoutal brutální útok na Stanislava Sergjenka pozornost na Ukrajině i v zahraničí. Levicový aktivista a student byl za bílého dne přepaden ze zálohy poblíž svého domu. Dva neznámí útočníci jej zmlátili a pobodali, zranění si vynutila hospitalizaci a chirurgický zákrok.

Sergjenko veřejně kritizoval jak Ruskem podporované separatisty, tak ukrajinskou armádu, která se ve válce na východě země spojila s krajně pravicovými jednotkami. Kritizoval také nacionalistickou agendu ukrajinského státu, jmenovitě Institut národní paměti a jeho šéfa Volodymyra Vjatrovychy [www.foreignpolicy.com/2016/05/02/the-historian-whitewashing-ukraines-past-volodymyr-viatrovych/].

Během protestů na Majdanu v letech 2013–14 byl Sergjenko členem Borotby, levicové, euroskeptické organizace. Skupina nabyla vlivu během demonstrací Antimajdan v Charkově, před tím, než její vůdci podpořili proruské rebely a separatistická hnutí. V tom momentu v ní ukončil Sergjenko a další aktivisté své působení. Nicméně poté, co se v září 2016 objevil na protestech proti škrtům [www.censor.net.ua/video_news/403725/dengi_na_obrazovanie_a_ne_na_voyinu_bortsy_za_stipendiyu_ustroili_debosh_na_presskonferentsii_videoobnovleno], šíří pravicová média s chutí fotografické důkazy jeho dřívějšího angažmá. Jeho náhlá „popularita“ vyvolala vlnu online šikany a fyzického obtěžování, což vyústilo až do krvavého útoku.

Zatímco stále zůstává nejasné, kdo na něj ve skutečnosti zaútočil, panuje většinová shoda, že útok byl příkladem krajně pravicového násilí: odehrál se 20. dubna [narození Adolfa Hitlera], útočníci jej nafilmovali [www.vid.me/gA7s], a oběť útoku nebyla okradena. Den po útoku vůdce C14, jedné z nejznámějších krajně pravicových skupin, zveřejnil příspěvek s názvem „Separatistické safari“, ve kterém naznačoval, že za útok je zodpovědná tato skupina. V příspěvku vyhrožoval „zárodkům teroristů, ukrývající se v mírumilovných ukrajinských ulicích.“

Když útočníci zveřejnili své video, kombinovali fušersky vytvořený klip, ve kterém vyčernili své postavy a ukázali Serhjenka ležícího a křičícího na zemi, se zlověstnými titulky: „Jsem blízko. Blíží, než si myslíš. Všechno nejlepších!“ Informator, webová stránka s napojením na krajní pravici, publiko-

vala článek s klipem, jež chybně identifikoval Sergjenka jako „vůdce separatistického hnutí v Kyjevě.“ Označit oběť za separatistu muselo fungovat jako efektivní způsob, jak ospravedlnit útok na neozbrojeného studenta.

ZLÝ POLICAIT

Tento hrůzný případ bohužel zapadá do současné ukrajinské politiky. Krajně pravicové násilí během posledních sedmi let narůstalo, a zintenzivnilo se poté, co strana Svoboda vstoupila v roce 2012 do parlamentu. Navzdory tomu, že hrála důležitou roli v protestech Euromajdan v letech 2013–14, oslabil krajní pravice v parlamentních volbách v roce 2014. Strana Svoboda získala pouhých šest křesel, v porovnání s třiceti sedmi, které získala o dva roky dříve. Po tomto volebním fiasku, se tyto nacionalistické síly uchýlily k násilnějším prostředkům politické práce, jak online, tak v ulicích. Neomezují svůj nevráživost pouze na levici. Oběťmi výhrůžek, obtěžování a násilí se stali novináři a aktivisté z celého politického spektra.

To ilustrují dva důležité případy vražd. V dubnu 2015 byl blízko svého domu zastřelen novinář a spisovatel Oles Buzina [www.nbcnews.com/storyline/ukraine-crisis/pro-russian-journalist-oles-buzina-shot-dead-kiev-masked-gunmen-n342661]; v červenci 2016 zabila bomba v autě novináře Pavla Šeremetu [www.theguardian.com/world/2016/jul/20/ukraine-journalist-pavel-sheremet-killed-kiev-car-bombing]. Oběti zastávaly diametrálně odlišné názory: Buzina byl kontroverzní proruský konzervativce, Šeremeta typický pravicový liberál, prozápadní veřejná osobnost.

Většina důkazů v obou případech ukazuje na zapojení krajní pravice; vyšetřování nicméně zdržovaly policejní obstrukce. Jeden dokument nedávno tvrdil [www.theguardian.com/world/2017/may/10/ukraine-spy-agency-planting-car-bomb-killed-journalist-pavel-sheremet], že do smrti Šeremeta mohla být zapojena ukrajinská tajná služba.

Tito zfanatizovaní vlastenci si vzali na mušku také veškeré zpravodajská média, čímž si získali širokou podporu. V únoru 2016 unesli novináře Channel 17, který byl obviněn z šíření proruské propagandy, a vyrabovali Channel 17 kanceláře. Policie nakonec našla ukradené vybavení mezi majetkem člena Pravého sektoru [www.strana.

ua/news/2229-sud-reshaet-sudbu-bojca-pravogo-sektora-u-kotrogo-nashli-tehniku-i7-kanala.html], skupiny, která vešla ve známost poté, co vedla některé násilné útoky na Majdanu. Soud podezřelého propustil, a novináři tvrdí, že se stal ortodoxním knězem v Kyjevě [www.strana.ua/news/30335-zhurnalist-rasskazal-chto-odin-iz-napadavshih-na-i7-kanal-radikalov-poshel-sluzhit-kievskomu-patriarhatu.html].

V září 2016 neznámá skupina krajně pravicových militantů obklíčila a potom zapálila [www.en.hromadske.ua/posts/what_you_need_to_know_about_the_arson_at_inter] hlavní kancelář Interu, třetího největšího ukrajinského televizního kanálu. Útočníci a prominentní ukrajinští politici, včetně ministra vnitra Arsena Avakova, obvinili síť vlastněnou Dimitrijem Firtašem, že je „agentem Kremlu“.

Vesti, další mediální dům, čelil od roku 2014 stálému tlaku. Igor Lucenko, člen kyjevského radnice, člověk, který měl za sebou dlouhou historii podpory krajní pravice, vedl sérii demonstrací proti novinám Vesti; anonymní útočníci rozbili v červenci 2014 okna kanceláře. Rozhlasová stanice této společnosti čelila podobnému zastrašování, což vedlo až k tomu, že jí státní orgány odmítly obnovit vysílací licenci.

Nehledě na mediální zdroje s údajně proruskými názory, zaměřuje se ukrajinská krajní pravice také na opoziční sociální hnutí, obzvláště na ta, která vyjadřují protiválečné názory nebo kritizují nacionalistickou agendu státu.

Pravicoví ozbrojenci zaútočili jak na poklidné antifašistické demonstrace, tak na konzervativní akce. V roce 2016 byl přerušen vzpomínkový pochod na Anastazii Baburovou a Stanislava Markelova, krymskou novinářku a ruského obránce lidských práv, zabitě neonacisty v roce 2009. Protidemonstranti byli údajně napojeni [www.hromadske.radio.org/news/2016/01/19/na-akciyu-proty-neonacizmu-pryyshly-radykaly-z-krykamy-zig-hayl] na původní vrahy. Stejný rok sabotovala krajní pravice [www.dnepr.web2ua.com/v-dnepre-sorvali-forum-pravoslavnyh-zhenwin-foto-2236/] setkání „Ukrajina volí mír“, které připravovala konzervativní organizace Jednota ortodoxních žen.

Demonstrace za lidská práva, jako feministické a LGBT pochody, také čelí narušování a násilí. Minulý rok organizátoři Lvovského „Festivalu rovnosti“

[www.politicalcritique.org/cee/ukraine/2016/the-equality-festival-in-lviv-some-first-hand-accounts/], což je série přednášek a promítání filmů zaměřených na LGBT práva, o kterém konzervativní média tvrdila, že se jednalo o pochod hrdosti, zjistili, že krajně pravicové síly tlačily na majitele prostoru, aby zrušil rezervaci. Policie odmítla chránit účastníky konference a nezatkl žádného z útočníků. Organizátoři byli povoláni před soud, kde na ně čekali krajně pravicoví aktivisté.

Útoky na LGBT akce a setkání ke Dni žen se staly běžnou věcí. Jedinou výjimkou byl poslední pochod hrdosti v Kyjevě. Krajní pravice slíbila, že jej promění v „krvavý svinčík“, ale stát, ve snaze ospravedlnit se před Evropskou unií, ochránil setkání tím, že mezi skupiny postavil policejní „lidský štít“.

Dokonce i nepatrné projevy podpory pro LGBT komunitu se setkávají se zuřivým odporem. Tento rok měla hudební soutěž Eurovision, pořádaná v Kyjevě, jako své motto „Oslavujeme diversitu“. Součástí příprav bylo přebarvení „Archy přátelství národů“ z dob sovětské éry barvami duhy. Strany Právý sektor a Svoboda tento plán násilně zastavily, městská rada popřela jakékoliv spojení s hnutím LGBT a nakonec rozhodla přidat v rámci renovace etnické vzory. Tento incident ukazuje, že bující krajně pravicové násilí může lehce poskvřnit obraz Ukrajiny jakožto tolerantní země s „evropskými hodnotami.“

Čas od času stát podporuje krajní pravici dokonce i v případech, kdy jdou její akce proti ekonomickým zájmům země. Paramilitární jednotky iniciovaly blokádu Donbasu [www.politicalcritique.org/cee/ukraine/2017/the-two-sides-of-the-donbas-trade-blockade/], aby narušily obchodní vztahy mezi Ukrajinou a Luhanskou a Doněckou lidovou republikou. Tyto akce měly negativní vliv na ekonomiku země, která závisí na uhlí z východu. Premiér odhadl, že to může stát zemi až 1 procento ročního nárůstu HDP a přivést energetický sektor na pokraj kolapsu. Navzdory tomu podporovala akci Rada národní bezpečnosti a obrany a stát se v ní nyní angažuje.

Krajní pravice se ve městech po celé zemi zapojila také do potyček 9. května, na Den vítězství. V naději, že zabrání, aby se násilné výjevy šířily do mezinárodních, a obzvláště ruských, médií, chtěl stát udržet krajně pravicové projevy nespokojenosti

tak poklidné, jak jen to bylo možné, ale když Organizace ukrajinských nacionalistů začala házet ze své kanceláře kouřové bomby na ty, kdo šli v pochodu, vtrhla do budovy policie. Jak se policisté pokusili probít přes barikádu nacionalistů, byl spatřen muž v druhém patře, jak zdraví nacistickým pozdravem, zatímco další ohrožoval chodce něčím, co vypadalo jako ruční protitankový granátomet. Amnesty International informovala, že policie tehdy použila nepřiměřené násilí a xyšetřování brutálního jednání stále trvá.

A v neposlední řadě, násilí čelí také lidé jiné než bílé barvy pleti. Nedávno mladí muži z praporu Azov, neonacistické obranné skupiny se svou vlastní politickou stranou a širokou sítí pouličních aktivistů, požadovali, aby skupina černošských studentů opustila fotbalové hřiště dřív, než je zmlátí. Oběti tvrdí, že policie odmítala přijmout stížnost na tyto takzvané „vlastence“.

Krajní pravice ohrožovala média, aktivistické skupiny, migranty, a dokonce stát samotný, a přesto nenačlezneme skoro žádná protipatření, a v některých případech vidíme ze strany vlády dokonce tichý souhlas. Jak můžeme takové zvláštní jednání vysvětlit?

HODNÝ POLICAJT

V některých případech, kdy je státní zájem ohrožen, jako v případě Pochodu hrdosti v Kyjevě počátkem tohoto roku, se vláda pokouší zabránit pravicovým výtržnostem. Nicméně nedostatečně stabilní státní instituce a střety zájmů mezi různými zájmovými skupinami, protože mnoho z nich pohlíží na krajní pravici jako na užitečný nástroj, vede k nejednotnému postupu.

V roce 2015 bojovníci dobrovolnického praporu „Tornado“, nezávislé paramilitární skupiny propojené s ukrajinskou vládou, nelegálně zabránili vlaku s uhlím, aby vstoupil do nekontrolovaných oblastí. Tato událost vedla k rozpuštění praporu; následné šetření přineslo důkazy, že se bojovníci zapojovali do hrůzného týrání, mučení, únosů, znásilňování a zneužívání dětí.

Krajní pravice vykreslovala nebezpečné členy polovojských organizací jako politické vězně a organizovala během procesů protesty. Ti, kdo je podporovali, včetně minimálně jednoho poslance, předváděli u soudu

tirády. Nicméně všech dvanáct bojovníků bylo shledáno vinnými. Vůdce skupiny dostal nejtvrďší trest, jedenáct let ve vězení a nutnost zaplatit tři sta dolarů za soudní výlohy. Čtyři ozbrojenci dostali pouze podmíněné tresty.

K dalšímu otevřenému konfliktu mezi vládou a krajní pravíci došlo v Mukačevu, městě na maďarské hranici. Zde Právý sektor sloužil oligarchovi Viktorovi Balohovi jako najatá milice v boji o kontrolu nad pašovaným zbožím. Poté, co začala střelba, zasáhl ministr vnitra, aby konfrontaci ukončil. Soudní procesy pokračují, ale obvinění byli pod dohledem čtyř nacionalistických poslanců propuštěni na kauci.

Tyto případy jsou výjimkami. Je celkem běžné, že stát ignoruje nebo dokonce kryje zločiny krajní pravice. Ve skutečnosti mnoho vysoce postavených úředníků udržuje s těmito skupinami blízké vztahy, které navázali v době, kdy se dostali na mocenském žebříčku nejvýše. Vůdci organizací jako Svoboda, Právý sektor a batalion Azov infiltrovali ukrajinskou armádu a policii. Avakov, který podporuje politickou stranu Azovu, Národní korporaci, dosadil Vadyma Trojana, dřívějšího zástupce velitele Azovu, na místo zástupce šéfa státní policie Ukrajiny.

Anndej Bileckij, vůdce Národní korporace, se stal nezávislým poslancem za oblast Kyjeva poté, co prozápadní strany stáhly své kandidátky v jeho prospěch. V roce 2008 založil Sociálně-národní sdružení, organizaci, jejímž proklamovaným cílem [www.bbc.com/russian/international/2014/07/140716_ukraine_swedish_sniper.shtml] je „obrana bílé rasy vytvořením antidemokratické a antikapitalistické „národokracie“. Tato skupina se transformovala do bataliónu Azov, který se pak jako oddíl včlenil do ukrajinské armády a v roce 2016 vytvořil oficiálně registrovanou stranu, která dává myšlenkám bílé nadvlády svého zakladatele politickou formu.

Militantní pravice má také vazby na kapitál. Oligarchové sponzorovali rozličné dobrovolnické bataliony, aby bojovaly na východě; nyní mohou využít tyto vojáky jakožto soukromé armády, aby převzali továrny nebo vyvlastnili půdu pro developerské projekty. Paramilitární skupiny zároveň představují možnost zaměstnání pro válečné veterány, které stát dostatečně nepodporuje.

Vedle těchto jasných souvislostí je rostoucí násilí podporováno celkovým politickým klimatem Ukrajiny, vyznačujícím se kombinací militarizace a posunu doprava.

Během protestů na Majdanu zničila krajní pravice sochy Lenina a zaútočila na sídla Komunistické strany Ukrajiny (KPU) po celé zemi. To se stalo oficiální politikou dekomunizace, souborem opatření zacílených na vymazání sovětské minulosti země. Vláda zakázala symboly, ulice a literaturu vztahující se k Sovětskému svazu; KPU byla postavena mimo zákon. Tento zákaz je rozšiřován na organizace s levicovou ideologií obecně, jak zjistil socialistický list Charkov, když mu stát zrušil registraci [www.ukraine-solidaritycampaign.org/2015/08/14/defend-freedom-of-the-press-in-ukraine/]. Od začátku znamenala dekomunizace více než represivní politiku, která potlačuje práva těch, kdo jsou na levici; rychle se stala nástrojem rozdělení společnosti mezi ty, kdo podporují nacionalistickou občanskou společnost vedenou elitářskými zájmy, a ty, kteří tomu vzdorují.

Nacionálně-militantní konsensus proniká prakticky každou oblastí společnosti. Dokud bude Ukrajina a Rusko ve válce, jsou podle jeho logiky veškeré rozpory v rámci ukrajinské společnosti druhotné. Kdokoli, kdo upoutává pozornost na problémy, které trápí ukrajinské občany, jako škrty v rozpočtu, zvyšování cen veřejných služeb, nebo homofobie, může očekávat obvinění z napomáhání Kremlu. Jenom Putinovi agenti se mohou pokoušet odvést lidi od cíle číslo jedna: poražení Ruska a zvonu-zabrání Donbasu. Opozice vůči vládě se tedy mění na opozici vůči státu, a s nepřáteli Ukrajiny se zachází tak, jak si zaslouží.

Kulminace absurdní logiky státu se stala zjevnou, když prezident Petro Porošenko rozšířil sankce na více než tisíc ruských občanů a podniků. Zákaz mířil na VKontakte, nejoblíbenější ukrajinskou sociální síť, která se mohla chlubit šestnácti milióny uživateli, a na mnoho dalších produktů a služeb.

Politické elity prezentovaly sankce jako další logický krok ve své „hybridní válce“ s Ruskem. V roce 2014 zakázaly provládní ruské kanály nebo ruský systém převodu peněz, který používali ukrajinští emigranti k posílání peněz domů, a zastavily mezi zeměmi leteckou dopravu. Prezident tvrdí, že tyto společnosti sbíraly tajné informace

o Ukrajincích, aby bylo možné zdokonalit a lépe šířit propagandu.

Mezitím vláda obhájí strategii „vykrvácení“, která podporuje stažení investic z Ruska. Mnoho vysokých ukrajinských úředníků vlastní kapitálové podíly v klíčovém ruském průmyslu, a naopak. Ve většině situací by bylo veřejné pobouření ohledně zasahování státu do soukromí občanů ohromné, ale konsensus, který dává na roveň aktivitu vlády se záležitostmi národní bezpečnosti a přežití, udržuje odpor u ledu, alespoň prozatím.

NENARUŠITELNÝ KONSENSUS?

Ačkoliv se dlouhodobé zájmy elit a krajní pravice liší, v současnosti pracují v tandemu jako hodný a zlý policajt.

Nacionalistické síly vidí válku a nárůst vlastenectví jako příležitost k akumulaci politického kapitálu a získání moci. Naštěstí jim stále chybí všeobecná podpora často se následkem svých antiruských a antipolských pozic ocitnou v konfliktu s mainstreamovými pravicovými silami v Rusku a Evropě.

V kontrastu k tomu používají oligarchové nacionalismus a militarismus, aby kryli své zisky z války – společnosti napojené na prezidenta a oligarchu Igora Kolomojského [www.capital.ua/ru/publication/22263-zachem-igor-kolomoyskiy-voyuet-za-ukrainu] získaly spoustu lukrativních armádních kontraktů a nyní bojují s opozičními hnutími v zemi, která prochází novou fází ekonomické krize.

Neefektivní a zkorumpovaný ukrajinský stát může tento nacionalistický a militaristický konsensus pohánět pouze částečně. Jeho nedostatečné koordinované akce a zjevně náhodné oběti represe demonstrují slabost vlády.

Například 10. května byl jeden aktivista odsouzen na dva a půl roku vězení s roční podmínkou za šíření komunistické propagandy na Facebooku. Je ironií, že obžaloba nemohla zveřejnit materiály obžalovaného, protože kdyby tak učinila, také by šířila propagandu, tentokrát k širšímu publiku. Lingvistický posudek klasifikoval posty, které tisková zpráva popsala jakožto obrázky a slogany ze sovětské éry, jako „Lenin žil, Lenin žije, Lenin bude žít!“, jako propagandu.

Obžalovaný přijal tento mírný trest poté, co se přiznal a spolupracoval s obžalobou. Jinak by mu hrozilo až pětileté vězení.

Případy, kdy stát přímo perzekuuje své občany, jsou mnohem méně běžné než zdola iniciované represe, jako případ popsáný výše. Silná občanská společnost, která se prezentuje jakožto opozice k vládě, ve skutečnosti slouží jakožto spojenec státu v boji proti údajnému vnitřnímu nepříteli. Situace se zásadně liší od sousedících postsovětských zemí jako Bělorusko nebo Rusko, kde stát oslabil opoziční skupiny a sám vykonává represy.

Není pochyb o tom, že ruská anexa Krymu a podpora separatistických rebelů, kombinovaná s podporou Evropské unie a Spojených států pro postmajdanovskou vládu, položila základy pro to, aby politická agenda krajní pravice vzkvétala. Skutečný opor vůči imperialistickému vlivu, jak z Ruska, tak ze Západu, může začít jen demokratickým dialogem, založeným na mírových dohodách z Minsku, ne represí vůči ukrajinským občanům.

Alona Liasheva je doktorandkou urbanistických studií na univerzitě v Milan-Bicocca, šéfredaktorkou časopisů Commons a September a editorkou knihy Left Europe.

Michail Khokhlovich je aktivista a překladatel, žijící v Kyjevě.

*Článek z časopisu Jacobin přeložil Martin Šafek. Originál zde: www.jacobinmag.com/2017/05/ukraine-nationalist-violence-russia-war-maidan
27.5.2017*

NEDOKONČENÁ ZÁLEŽITOST

Bolívarská revoluce zašla na kapitalismus příliš daleko, na socialismus však nikoliv dostatečně daleko.

Není pochyb, že Venezuela prochází hlubokou krizí. Skupina místních socialistů, která brání odkaz Huga Cháveze, vykreslila bezútěšný obrázek týkající se každodenního života lidí v zemi:

„Pro naplnění koše základních potřeb je potřeba skoro devatenáct minimálních mezd. K tomu přičtíme inflaci, o které se říká, že je nejvyšší na světě, nekonečné fronty kvůli nedostatku, způsobeného hamouněním, spekulací a nízkou zemědělsko-průmyslovou produkcí; společně s obtěžováním ze strany policie a vojenského personálu, dramaty nemocných, kteří nedostávají své léky, korupcí, která není trestána, krizí, týkající se elektřiny a organizovaným zločinem. To vše vytváří ve Venezuele situaci bezprecedentního sociálního, politického a ekonomického chaosu.“

Nezdar vlády Nicoláse Madura týkající se udržení životního standardu lidí dovolil pravicové opozici převzít kontrolu nad Národním shromážděním Venezuely, což vedlo k patové situaci mezi exekutivou a legislativou, která bude muset být vyřešena ať už tak, či onak.

Detaily krize ve Venezuele byly obratně popsány jinde. Ale s čím se prakticky nikdo nevyrovnal, byl význam této krize pro mezinárodní levici, která v minulosti vkládala do bolívarské revoluce velké naděje.

V HLEDÁČKU

Není možno se poctivě vyrovnat s tím, co se ve Venezuele pokazilo, pokud nezačneme tím, co chávismus zvládl.

Experiment, zahájený Hugem Chávezem poté, co se v roce 1999 stal prezidentem s umírněným programem sociální reformy, se do hledáčku mezinárodní levice dostal postupně. Richard Gott učinil první pokus vyrovnat se s tímto fenoménem ve svém životopise venezuelského lídra. Jeho kniha si vysloužila opovržlivou recenzi v Guardianu z pera šéfredaktora Buenos Aires Herald, který prohlásil, že Latinská Amerika potřebuje „méně mesiášů a více obyčejných mužů a žen s dobrou ekonomicko-manážerskou reputací.“ To byl na úsvitu jednadvacátého století převládající pohled, navzdory nejlepšímu snahám protestujících proti globalizaci: všechny zásadní otázky o tom, jak vést ekonomiku, byly již rozhodnuty washingtonským konsenzem, takže vše, co potřeboval dobrý lídr, byly výkonné manažerské schopnosti.

Neúspěšný puč proti Chávezovi v roce 2002 zvýšil mezinárodní zájem o Venezuelu, stejně jako jeho vítězství v referendu o odvolání v roce 2004. Než byl v roce 2006 znovuzvolen, bylo všem pozorovatelům zřejmé, že se děje něco strhujícího, co má pro tuto oblast, jestli ne pro celý svět, významné důsledky.

Vývoj jinde v Latinské Americe pomohl ke krystalizaci tohoto pohledu, od inaugurace Luize Ignácia Luly da Silvy („Luly“) brazilským prezidentem v roce 2003 až k cyklu protestů v Bolívii, který nakonec vynesl k moci Eva Moralese a jeho Hnutí za socialismus. Mainstreamoví novináři začali hovořit o tom, že oblast pohlcuje růžový příliv – vyskytla se spousta ztrápených řečí o „zapomenutém kontinentu“, kde smysluplná ekonomika ustupuje bujícímu populismu.

Pro tyto komentátory bylo dosti nepochopitelné, jak může kdokoliv ve Venezuele považovat Huga Cháveze za atraktivní osobou; myšlenka, že může mít v Evropě a Spojených státech vzkvétající fanklub je přiváděla k na prostému šílenství. Jediné vysvětlení, které si dokázali představit, bylo tupé potěšení z Chávezových řečí, nadávajících na Bushovu vládu, jako bylo jeho vystoupení v OSN v roce 2006, kde mával výtiskem Hegemonie nebo přežití od Noama Chomského a s lehkostí mluvil o americkém prezidentovi jako o ďáblu.

CHÁVISMUS U MOCI

Nicméně pokud by tirády proti Bushovi a Cheneymu stačily na získání obdivovatelů, byl by Mahmúd Ahmadínéžád ikonou z kalendářů. Ve skutečnosti verbální klání, kterému se Chávez oddával, sehrávalo v jeho popularitě malou roli. Co bylo skutečně důležité, byla reputace jeho vlády na domácí scéně. Poté, co se vyrovnal s ranými pokusy pravicové opozice o ekonomickou sabotáž, mohla se chávistická vláda chlubit radikálními omezeními chudoby a zahájila velké iniciativy v oblasti zdravotnictví a vzdělávání, které zlepšily životy milionů lidí.

Sociální výdaje vzrostly z 8,2 procent hrubého domácího produktu v roce 1998 na 13,6 procent o osm let později. Chudoba se snížila z 55 procent v roce 2003 na něco přes pouhých 30 procent v roce 2006. Když se Chávez poprvé dostal k moci, bylo v zemi jejíž populace čítala 23,4 milionů lidí, sotva 1600 všeobecných lékařů; do doby, než

začal své druhé volební období, se jejich počet zvedl na skoro 20 000 na populaci čítající 27 miliónů lidí. Více než milión lidí se přihlásilo do vzdělávacích programů pro dospělé. To, že se zvýšily ceny ropy, tuto práci samozřejmě ulehčilo, ale nejhlásitější kritici chávismu tyto úspěchy prostě zcela ignorovali.

Navíc k těmto ekonomickým reformám, proměnila Chávezova vláda politický systém ve Venezuele, učinila jej otevřenějším a demokratičtějším. Chávez zdědil politickou kulturu poznamenanou násilím, korupcí a skoro totálním odcizením občanů Venezuely svým vládcům. Určujícím okamžikem v období, které vedlo k jeho vítězství, bylo caracazo v roce 1989. Nově zvolený prezident, Carlos Andrés Pérez, roztrhal svůj slib opustit úsporný program, který požadoval Mezinárodní měnový fond a provedl hluboké škrtky ve veřejných výdajích a pak poslal armádu, aby ukončila násilné protesty v Caracasu a dalších městech.

Přesný počet obětí zůstává neznámý. Mnoho ze zabitých bylo pohřbeno v masových hrobech, ale skutečné číslo může být až 3 000. Tento masakr byl tiše přehlížen odborníky, kteří tvrdili, že Chávez vnesl do politického života země nový druh rozhořčení a poštvál venezuelské občany proti sobě.

Když Chávez začal své druhé volební období, mohla si jeho vláda přičíst zásluhu za pozoruhodný obrat. Julia Buxton popisuje, že „podle výzkumů Latinobarometro, procentuální podíl Venezuelanů spokojených se svým politickým systémem se zvýšil z 32 % v roce 1998 na více než 57 % a Venezuelci jsou politicky aktivnější než občané jakékoliv další země, která byla součástí průzkumu; 47 % diskutuje pravidelně o politice [oproti regionálnímu průměru 26 %], zatímco 25 % je aktivních v politické straně [regionální průměr je 9 %]. 56 % se domnívá, že místní volby jsou „čisté“ [regionální průměr 41 %] a společně s občany Uruguaye vyjadřují Venezuelané nejvyšší procento důvěry ve volby jakožto nejefektivnějšího způsobu dosažení změny v zemi [oba státy 71 % oproti 57 % v celé Latinské Americe].“

Nová ústava dala občanům širší spektrum možností, jak učinit své vládcce odpovědnými tím, že jim dala právo odvolat všechny veřejné představitele [opoziční strany tohoto využily v neúspěšném referendu v roce 2004].

Toho se povedlo dosáhnout navzdory neustálým pokusům pravice svrhnout zvolenou venezuelskou vládu silou a nahradit ji diktaturou ve stylu

Pinocheta. Přes veškerou vřelost ve vztahu s Fidelem Castrem se Chávez nesnažil napodobit kubánský politický systém, a prokázal mnohem větší shovívavost vůči osnovením puče, než jakou by prokázaly jakékoliv vlády v Západní Evropě nebo Severní Americe.

Tím netvrdíme, že chávismus má, když dojde na demokratická práva, perfektní reputaci. Existovala jistě legitimní půda pro kritiku. Zejména bídné podmínky ve venezuelských věznicích většinou nebyly zlepšeny, a policejní síly měly napjaté vztahy s obyvateli městských barrios. Nicméně podle standardů, které se používají při posuzování jiných států obou Amerik, by nic z toho nevyklučovalo Venezuelu ze seznamu demokratických států.

Ostatní kritika prostě nebrala v potaz násilný odpor, kterému Chávez od převzetí moci čelil ze strany pravicové opozice. Do hry vstoupila znovu historická amnézie: nebezpečí násilné kontrarevoluce, a potřeba učinit rozhodné kroky k odvrácení této hrozby, byly ze strany většiny liberálních analýz vyloučeny, jako by neexistovala dlouhá a děsivá historie vojenských pučů, které svrhly demokraticky zvolené levicové vlády Latinské Ameriky.

Jak udržet vlky přede dveřmi a sám se nestát vlkem, to byla vždy jedna ze zásadních otázek těch vlád, které se odhodlaly k radikální společenské změně. Místo toho, aby se stavěla k tomuto problému čelem, předepisuje implicitně liberální perspektiva kapitulaci před nesmiřitelným odporem ze strany konzervativních sil, i když to znamená tolerování obrovské nespravedlnosti. To je přístup, který by paralyzoval Lincolna i Roosevelta, stejně jako Lenina nebo Castra.

KRITICKÝ CHÁVISMUS

Nejlepším lékem na standardní kritiku Venezuely jsou rozhovory s aktivisty sociálních hnutí, kteří představují věci znalé, zkušené bojovníky a bojovnice, diskutující přednosti i slabiny bolívarské revoluce s brutální upřímností, rozporující obraz charismatického, populistického lídra, přinášející státní štědrost mase důvěřivých stoupenců. To byl hlas „kritického chávismu“.

Venezuelská levice nepochybovala o tom, že Chávezova vláda potřebovala podporu v bitvách s pravicovou opozicí a imperialismem USA. Stejně tak nebyly pochybnosti o tom, že chávistický experiment obsahuje závažné nedostatky [přehnaný důraz na Chávezovo

vůdcovství; povýšené, byrokratické praktiky v chávistickém hnutí; rozšířená korupce mezi státními úředníky], které musely být napraveny, pokud měl projekt dlouhodobě přežít.

Přesto není pochyb, že venezuelský prezident hrál rozhodující roli v utváření celého procesu. Většina fascinace vychází ze snahy přijít na to, jaký cíl měl Chávez na mysli. Dostal se k moci v době, kdy se vágně prezentoval jako lídr třetí cesty ražení Clintona nebo Blaira. Chávez radikalizoval svou agendu, až když tradiční venezuelské elity odpověděly totální opozicí.

Jak upozorňuje Mick McCaughan ve své studii o raném chávismu Bitva o Venezuelu, rozhodující moment nastal v roce 2001, když Chávez přišel s balíčkem čtyřiceti devíti zákonů; ačkoliv reformy samotné byly mírné, označovaly „bod, ve kterém byznys, média, ropné společnosti, církve a další vlivné sektory hodily vládě rukavici a požadovaly, aby ustoupila nebo čelila totální opozici vůči svému dalšímu vládnutí.“ Porazit tyto pokusy o násilnou subverzi vyžadovalo kvazi revoluční mobilizaci na obranu zvolené vlády.

SOCIALISMUS DVACÁTÉHO PRVNÍHO STOLETÍ

Až v předvolebním období prezidentských voleb roku 2006 prohlásil Chávez za cíl své vlády socialismus, „socialismus dvacátého prvního století,“ abychom byli přesní. Jak název napovídá, název byl vytvořen v opozici k neúspěšným pokusům století předcházejícího. V pozdějším projevu, ve kterém se Chávez snažil shrnout svůj odkaz, nazvaném Golpe de Timón, naléhal Chávez na své publikum, aby „si vzpomnělo na Sovětský svaz, který odešel na smetiště dějin, v Sovětském svazu nebyla nikdy demokracie... jedna ze zásadně nových věcí na našem modelu je jeho demokratický charakter.“

Ale nikdy nebylo úplně jasné, jak bude socialismus dvacátého prvního století vypadat. Chávez neustále spílal kapitalistickému systému a volal po rozhodující rozchodu, nicméně většina venezuelské ekonomiky stále zůstávala v soukromých rukou. Státní sektor expandoval a objevily se některé slibné experimenty v otázce dělnické samosprávy, ale stará vládnoucí třída si udržovala většinu svého bohatství a nová elita, takzvaná „boliburžoazie“ [bolívarská buržoazie], začala konsolidovat své pozice.

NEJEDNOZNAČNÝ ODKAZ

Když smrtelně onemocněl, zanechal Chávez tři klíčové problémy, se kterými se musí potýkat jeho následovníci. První byla otázka vedení. Bylo obtížné najít náhradu za Cháveze, muže vzácných politických talentů a vyjímečné osobnosti. Ale způsob jakým se Chávez s touto otázkou vypořádal, tím že nominoval Nicoláse Madura, aby zaujal jeho místo jako šéfa vlády, prostě posílilo aspekty chávistického zřízení shora.

Julia Buxton navrhovala, že výběr kandidátů v primárkách, dovolující stoupencům vládnoucí Sjednocené socialistické strany Venezuely (PSUV) zvolit mezi soupeřícími uchazeči, by posílilo chávistickou základnu a dalo PSUV tolik potřebnou vzpruhu. Vezmeme-li v potaz Madurovy výsledky v úřadě, je těžké s tím nesouhlasit.

Co se týče ekonomiky, Chávez zanechal Venezuelu závislou na exportu ropy více než kdy předtím. V prvních letech jeho vlády se hodně mluvilo o diverzifikaci ekonomiky a vybudování solidnější produkční základny, ale tyto plány šly stranou, protože ceny ropy nadále strmě rostly. Pro jakoukoli vládu by bylo bývalo pozoruhodným úspěchem překonat takzvanou „Holandskou nemoc“ v době, kdy rostoucí zisky z ropy lákaly levný dovoz, který vytlačoval venezuelské výrobky z domácího trhu. Ale chávisté problém zhoršili tím, že si hodně půjčovali od států jako Čína v domnění, že ceny pravděpodobně příliš neklesnou. Když pak ceny začaly prudce klesat, stala se Venezuela velmi zranitelnou.

Maduro zdědil především systém směnných kurzů a kontroly cen, které byly původně na počátku nultých let 21. století nastaveny tak, aby byly protiváhou ekonomické sabotáže ze strany opozice, ale mezitím se staly nesmírně nefunkčními. Navzdory své nepochopitelné komplexitě, zhoubný efekt tohoto systému byl [a je] dosti přímočarý. Kdokoliv, kdo mohl získat přístup k dolarům za oficiální směnný kurz, je mohl prodat na černém trhu s ohromnou přírůbkou. Stejně výhody přicházely do hry, v otázce jídla, léků a dalšího základního zboží. Sympatizující ekonomové jako Mark Weisbrot poukazovali na škodlivý efekt tohoto systému celá léta a se stále narůstajícím pocitem naléhavosti tím, jak klesající spirála pokračovala, volali po drastické reformě. Problém byl ale prostě zametán pod koberec.

EKONOMICKÁ VÁLKA?

Maduro z krize obviňoval opozici, nařkl jí z toho, že vede „ekonomickou válku“ proti vládě. Ale není potřeba předpokládat přímý politický motiv: všem stačilo, aby jen sledovali, co jim trh nabízí, a výsledkem byla ekonomická katastrofa.

Pokud o něčem venezuelská krize vypovídá, je to nejednoznačnost „socialismu dvacátého prvního století“, který zůstal uvězněn v zemi nikoho. Tím, že zavedla kontrolu cen, zatímco nechala produkci a distribuci zboží převážně v soukromých rukou, zašla bolívarska vláda příliš daleko pro kapitalismus, ale ne dostatečně daleko směrem k socialismu. Kolaps cen ropy by způsobil kruté nepříjemnosti pro Venezuelu za jakýchkoliv podmínek, ale nezdá reformy systému kontroly cen je vážná, zaviněná chyba, která se může pro celý proces ukázat jako fatální.

Je lákavé ptát se, jak by Chávez odpovídal na krizi, pokud by žil o pár let déle. Maduro byl od doby, kdy převzal moc, pozoruhodně pasivní, bez zjevné chuti poprat se s reformou. Mnoho pozorovatelů věří, že se odmítá poprat se se zkorumpovanými, zákony zaručenými zájmy „boliburžoazie“, která ze současného systému ždíme velké zisky.

Je povrchní dát do kontrastu Chávezovy ctnosti s chybami jeho následovníka. Maduro se potýkal s odlišným kontextem, a jeho problémy nevznikly přes noc. Ale je těžké si představit, že by Chávez ukazoval tu samou váhavost, pokud by čelil zjevné katastrofě.

Nářky nad ztraceným lidem Venezuelany samozřejmě nikam nedovedou. Jen těžko se dá předpokládat, jak může být současná krize vyřešena způsobem, který zachová konstruktivní odkaz chávismu: především sociální programy, které udělaly tolik pro proměnu životů lidových tříd, a hluboký pocit, že tradičně vyloučené části populace mohou mít rozhodovat o chodu věcí. Pokud by měla Venezuela normální opozici, vysvětlení ze strany vlády by dalo chávistickému hnutí šanci napravit své chování a provést reflexi toho, co se nepovedlo.

Ale opozice je vše, jenom ne „normální“: vše s pomstychtivými oligarchickými loutkami, pravicový blok ve Venezuele je všechno jen ne uskupení, které, pokud se dostane k moci, prokáže jakýkoliv respekt demokratickým právům. Než se tak stane, může vedení PSUV už rozbít na padrť nejvýznamnější výdobytky bolívarské revoluce.

DOBRÁ LEVICE, ŠPATNÁ LEVICE

Když byl růžový příliv na svém vrcholu, bylo módní hovořit o „dobré levici“ a „špatné levici“. Dobrou levici, umírněnou, reformistickou, respektovanou, měla údajně představovat vláda Lulovy Strany pracujících [PT]; špatná levice byla samozřejmě představovaná Chávezem. V jednom smyslu to byla vždy lživá a zavádějící dichotomie. Lula samotný jistě neuznával její platnost: brazilský prezident udržoval s Chávezem vřelé vztahy a podporoval kampaň na jeho znovuzvolení v roce 2012 [k zlosti novinářů, kteří se snažili představovat pravicového kandidáta opozice jako „venezuelského Lulu“]. Ale v přístupu PT k úřadu byl rozhodně rozdíl. PT byla opatrnější a konsenzuálnější, méně nakloněná riskovat frontální střet s brazilskou oligarchií.

Je tedy do očí bijící, že oba experimenty narazily na překážky skoro přesně ve stejný čas, když se brazilská pravice zbavila parlamentním pučem Dilmy Rousseffové v momentě, kdy se její vláda snažila vyrovnat s hlubokou recesí. Korupce byla jen o málo více, než pouhá záminka pro pravicový puč, ale nikdo by neměl pochybovat o tom, že PT sešla dávno ze své cesty. Paralelní krize odhalují, kolik reformující vlády Latinské Ameriky vděčí dlouhému boomeru cen zboží, který přechodně posunul rovnováhu globálních ekonomických sil v jejich prospěch. Větší umírněnost v úřadě neochránila brazilskou levici před koncem tohoto boomeru.

Pokud Venezuela a Brazílie symbolizovaly dva přístupy k reformě ve věku globalizace, vláda Afrického národního kongresu [ANC] reprezentovala přístup třetí: naprostou kapitulaci před neoliberalismem. Kapitulace byla uvítána jako ztělesnění zdravého rozumu stejnou ortodoxií, která pomlouvala Cháveze a podporovala Lulu. Přístup ANC zanechal ekonomické struktury apartheidu naprosto netknuté, byl doprovázen bující korupcí ve vládnoucích kruzích, a vyžadoval rozsáhlou represí, aby udržel sociální protest pod kontrolou. To nemůže nikdo pokládat za šťastnější výsledek než to, co se stalo v Brazílii nebo ve Venezuele.

Ze zániku bolívarské revoluce musí být vyvozeno poučení. Ale toto poučení by nemělo tvář v tvář tlaku globálního kapitalismu zahrnovat větší ochotu ke změně kurzu, nebo snahu úplně to vzdát.

Daniel Finn je zástupce šéfredaktora New Left Review. Článek z časopisu Jacobin přeložil Martin Šaffek. Originál zde: www.jacobinmag.com/2017/05/unfinished-business, 17.6.2017

DESET NÁVRHŮ, JAK PORAZIT EVROPSKOU UNII

**Společný dokument Evropské levice
přibližuje strategie, jejichž pomocí lze narušit moc,
kterou Evropská unie dusí snahy o ekonomickou
a sociální spravedlnost.**

Navzdory všemu, co vyšlo najevo dva roky po zvolení Syrizey, nemá levice jasnou vizi fungování Evropské unie.

Z tohoto důvodu vznikl následující text, jehož sepsání inicioval Eric Toussaint z Výboru pro odpuštění nelegitimních dluhů [Committee for the Abolition of Illegitimate Debt], Podepsaly jej osobnosti z více než patnácti zemí, včetně členů parlamentu. Reprezentuje širokou škálu politických sil radikální a antikapitalistické levice: Podemos a Sjednocená levice ve Španělsku, portugalský Levicový blok, německá Die Linke, Nová antikapitalistická strana [NPA] a Ensemble! Ve Francii, Lidová jednota a Antarsya v Řecku, radikální Dánská levice a aktivisté ze zemí, jako je Kypr, Slovinsko, Bosna a Hercegovina nebo Maďarsko. Všechny uvedené spojuje přání pokračovat v diskusích o „plánu B“ pro Evropu.

Analýza se zaměřuje na rozložení moci v Evropské unii a představuje řadu radikálních návrhů, které se staví proti

úsporným opatřením [austeritě] a neoliberální politice, přičemž zároveň vytváří pozitivní alternativu k existující formě evropské integrace.

Předložené návrhy jsou výsledkem více než sedmi let analýz a čerpají nejen z řecké, ale i ze španělské, irské nebo kyperské zkušenosti. Aktuální události ukázaly, že levicová vláda potřebuje odvahu vzepít se příkazům evropských institucí a rozejít se rázně s rámcem tvořeným Evropskou unií.

Zároveň to musí být doprovázeno širokou mobilizací obyvatelstva, kterou aktivně vyvolá vláda, a sérií razantních opatření, které taková vláda bezprostředně zavádí: audit dluhů, na kterém se podílí sami občané, kontrola kapitálových toků, zespolečenštění finančního a energetického sektoru a radikální daňová reforma. A samozřejmě je nutné veřejně debatovat o eurozóně a v rámci demokratického procesu obhajovat možnost jejího opuštění.

Analýzy evropských politik posledních let vedou stále ke stejnému závěru: neexistuje alternativní strategie, jak zamezit politice škrťů a neoliberalismu v Evropě.

Otázka státního dluhu se od května roku 2010 stala pro Řecko i pro zbytek eurozóny zásadním tématem. První program za 100 miliard euro, vnucený Trojkou, tvořenou Evropskou centrální bankou [ECB], Evropskou komisí a Mezinárodním měnovým fondem [IMF], za účelem zpracovat a uskutečnit tento program, vyvolal brutální nárůst řeckého veřejného dluhu. Stejný případ jsme mohli v různých podobách sledovat také v Irsku [2010], Portugalsku [2011], na Kypru [2013] a ve Španělsku.

Tento program měl tyto základní cíle:

- Zachránit soukromé banky pomocí veřejných zdrojů tak, aby se mohly vyhnout ničivým důsledkům svých vlastních soukromých finančních bublin, čímž

měla být odvrácena další velká mezinárodní finanční krize.

- Dát novým veřejným věřitelům, kteří nahradili ty soukromé, nad vládami a institucemi v periferních zemích obrovskou moc, díky které si mohou vynucovat radikální politiku škrtů, deregulace [podkopání množství pracovních a sociálních benefitů], privatizace a přísné autoritativní kontroly [viz poslední bod].
- Zachovat hranice eurozóny [jinými slovy, držet Řecko a další periferní země v eurozóně], což je mocný nástroj v rukou nadnárodních korporací a nejsilnějších ekonomik eurozóny.
- Umožnit, aby byla intenzivněji realizována neoliberalní politika jak přímo v Řecku, tak i v dalších zemích na okraji eurozóny, a fungovala tak jako modelový příklad pro veškeré evropské obyvatelstvo.
- Posílit celoevropskou [jak pro Evropskou unii obecně, tak pro každý jednotlivý členský stát] autoritativní formu vlády,

bez toho, aby bylo nutné sáhnout po dalších experimentech připomínajících fašistické či nacistické režimy nebo ty, které nastolil Franco, Salazar či řečtí plukovníci [v letech 1967–1974]. Kvůli důrazu na ekonomické a sociální důsledky je tento aspekt často opomíjen. Autoritativní tendence Evropské unie a eurozóny jsou přitom zásadní pro uchování zájmů Evropské komise a velkých korporací. Zasahují do výkonné moci, volebního procesu, omezují a narušují mnohá práva, ignorují vůli voličů a, mimo jiné, posilují represí vůči projevům odporu.

Abychom se vymanili z pout úsporných opatření, musíme se poučit ze selhání politiky, kterou v roce 2015 prováděla vláda Alexise Tsiprase. A je také nutné si uvědomit limity menšinové socialistické vlády Antonia Costy v Portugalsku.

Alternativní politika, uskutečňovaná v zájmu obyvatel, se musí zároveň zabývat problémem úsporných opatření, veřejného dluhu, soukromých bank a eu-

rozónou a vymezit se proti autoritativním tendencím. Zkušenosti s eurozónou v letech 2010 až 2016 jasně ukázaly, že je nemožné odmítnout úsporná opatření, dokud nebudeme znát odpověď na ostatní výše zmíněné problémy. A samozřejmě přitom musíme vzít v potaz také klimatické změny a ekologickou krizi. K tomu se musíme postavit i humanitární krizi zapříčiněné opatřeními na ochranu hranic, krizi na Blízkém východě a vzestupu rasismu a krajní pravice, zodpovědným za smrt mnoha migrantů a žadatelů o azyl ve vodách Středozemního moře.

Od zvolení Trumpa a také od doby, kdy se objevilo radikální hnutí seskupené kolem kandidatury Bernieho Sanderse, nyní vyzývané, aby se postavilo do čela opozice proti Trumpovi a jeho politice, je nezbytné, aby se evropská radikální levice, odbory, feministické a ekologické skupiny s hnutím odporu ve Spojených státech spojily.

Značná část radikální levice, která má své zástupce v parlamentu, trpěla a stále trpí mylnou představou, co znamená evropská integrace a eurozóna. Jednoduše řečeno, mají tendenci vidět v Evropské unii více výhod než nevýhod. Předpokládají, že Evropská unie, stejně jako eurozóna, je kompatibilní se znovuzavedením sociálnědemokratické politiky, něčím méně nespravedlivým a založeným na „keynesiánském“ přístupu k ekonomice.

Vzhledem ke zkušenostem z roku 2015 je nezbytné, aby sílil hlas těch, kteří netrpí iluzemi o Evropské unii či eurozóně a prosazují autentickou ekologickou a socialistickou perspektivu, která je v rozporu s fungováním Evropské unie. Je jasné, že Evropskou unii ani eurozónu, tak jak jsou nastaveny, nelze reformovat. Ukázalo se, že ani s odkazem na demokratickou debatu a závaznost všeobecného volebního práva není možné přesvědčit Evropskou komisi, Mezinárodní měnový fond, Evropskou centrální banku a konzervativní vlády většiny evropských zemí, aby souhlasily s kroky, které respektují práva obyvatel Řecka nebo jakéhokoli jiného státu.

Referendum z 5. července, proti kterému evropské instituce zubily nehty bojovaly pomocí vydírání a nátlaku [např. tlakem na řecké banky, aby v průběhu pěti dní před referendem zavřely], k žádným ústupkům nevedlo. Naopak, represivní povaha požadavků institucí se za naprostého popření demokratických principů ještě více vystupňovala.

Jistě, existuje mnoho opatření, která by měla být zaváděna na evropské úrovni, aby podporovala ekonomiku, snižovala sociální nerovnosti, stabilizovala dluhy na udržitelné úrovni a posilovala demokracii. Takové návrhy předkládal v únoru 2015 i Janis Varufakis, který byl v té době řeckým ministrem financí. Navrhoval, aby byl řecký dluh transformován v jiné typy dluhopisů, buď dluhopisy vázané na růst, nebo „věčné“ dluhopisy, které by nikdy nebyly uhrazeny, ale jejich úrok by mohl být trvale splácen. Ačkoli byly tyto návrhy umírněné a bez problému proveditelné, nebyla šance, aby je evropské instituce přijaly.

Tak je to s mnoha návrhy, které se snaží zmírnit dluhy Řecka i mnoha dalších zemí [společné přistoupení k dluhu, eurové podílové fondy atd.]. Technicky jsou všechny tyto návrhy použitelné, ale v současném politickém kontextu a rozložení sil v rámci Evropské unie chybí vůle k jejich realizaci. Progresivní vláda nemůže doufat, že jí Evropská komise, Evropská centrální banka a evropský

stabilizační mechanismus vyslyší, budou ji respektovat, nebo jí dokonce pomohou.

ECB může bankovní systém země eurozóny paralyzovat tím, že bankám odstřihne přístup k hotovosti. Svěvolná moc ECB a bankovní unie posilují také donucovací moc evropských institucí, která může být použita proti jakékoli progresivní evropské politice.

Smlovy upravující oblast dluhů jsou značně restriktivní. Evropské úřady se sice v rámci uplatňované politické kontroly mohou klidně rozhodnout od takových regulací odchýlit s tím, že vezmou v potaz probíhající krizi [což skutečně pro „spřátelené“ vlády dělají], ovšem obvykle k takovým krokům žádný důvod nemají.

Naopak, proti řecké vládě urputně bojovaly všechny jednající strany, přestože ta prokazovala [přinejmenším] značnou umírněnost. Mainstreamová média a množství evropských leaderů představovali Alexise Tsiprase a Janise Varufakise jako rebely nebo dokonce protievropské radikály. V období od ledna do července 2015 začala Trojka na řeckou vládu útočit, aby Evropanům ukázala, že žádná alternativa k systému neoliberálního kapitalismu neexistuje.

MMF a evropské vládní špičky se nespokojili s kapitulací první Tsiprasovy vlády. Tlak vyvíjeli také na druhou Tsiprasovu vládu a požadovali dokonce více neoliberálních opatření, zaútočili zejména na veřejné vlastnictví, sociální a důchodový systém a pomáhali velkokapitálu nastolit právní a legislativní rámce usnadňující privatizaci a zásadní strukturální regresi. Všechna tato nová opatření vedla k nárůstu nespravedlnosti a prekarity.

Pokud věřitel souhlasí s novou restrukturizací dluhu, je to podmíněno tím, že se bude ve výše uvedené politice pokračovat. V takovém případě nemůže být snížení dluhu vítězstvím nebo alespoň útěchou. Nepůjde o nic jiného než o opatření, které zaručí splácení a zároveň otupí potenciální rozvoj sociálních bojů.

A to je první lekce: dokud lidé a vlády, které byly zvoleny, aby zastavily politiku škrtů, nezavedou účinná opatření na obranu své suverenity, nemohou zamezit porušování lidských práv, kterých se dopouští věřitelé a velké korporace.

Někdo může tvrdit, že by se měla v Madridu dostat k moci levicová vláda, která by mohla využít sílu španělské ekonomiky [dle HDP čtvrtá nejsilnější v eurozóně], aby vyjednala ústupky, kterých Tsipras nemohl dosáhnout. Ale

co by to bylo za ústupky? Znovunastartování výroby a zvýšení zaměstnanosti pomocí masivních veřejných výdajů a navyšování dluhů? ECB a Německo spolu s nejméně pěti nebo šesti dalšími zeměmi by byli proti takové politice! Zavedení tvrdých opatření proti bankám? ECB, podporovaná Evropskou komisí, by takovou politiku odmítla.

Jisté je tedy to, že kdyby se radikální levice dostala k moci v zemi jako je Kypr, Irsko, Portugalsko, Slovinsko nebo některá ze tří pobaltských zemí, neměla by sílu čelit neústupnosti Evropské komise nebo ECB, a přesvědčit tyto instituce, aby ji nechaly opustit politiku škrtů, zastavit privatizaci, rozvíjet veřejné služby a drasticky snížit dluhy. Tyto země budou muset vzdorovat a zavádět ochranná opatření ve prospěch vlastního obyvatelstva. Může několik progresivních vlád zemí eurozóny zformovat společnou frontu pro nové vyjednávání? Bylo by jisté velmi vítané, kdyby se něco takového stalo, ale pravděpodobnost, že k tomu dojde, je už vzhledem k tomu, jak různé jsou volební cykly v EU, velice malá.

Měl by Jean-Luc Mélenchon vyhrát nadcházející francouzské prezidentské volby, a jeho koalice příští parlamentní volby, mohla by levicová vláda ve Francii dosáhnout reformy eura? Mélenchon a ti, kdo se podílí na jeho kampani, věří, že ano. O tomto scénáři lze ale mít důvodné pochyby. Předpokládejme, že Mélenchon vyhraje a sestaví vládu, která bude mít v úmyslu zavádět sociální politiku a reformovat euro. Jaké budou možnosti?

Je docela pravděpodobné, že by si francouzská vláda mohla dovolit nedodržovat platné smlouvy, ale tím by nedocílila rozsáhlejší reformy celé eurozóny. Takový krok může vést k souběžným volebním vítězstvím progresivních sil v klíčových evropských státech i v zemích na periferii. Jinak řečeno, je jasné, že vláda Nepoddajné Francie podpořená spojenci, a přijímající opatření upřednostňující francouzské obyvatelstvo i světovou populaci jako celek [např. tím, že odpustí dluhy, které mají vůči Francii Řecko a rozvojové země], může mít pozitivní dopady v celé Evropě.

Nutno říct, že cesta z krize nevede přes nacionalistické recepty. Stejně jako v minulosti je nutné si osvojit internacionalistickou strategii a proti současné formě integrace, zcela ovládanou zájmy velkého kapitálu usilovat o evropskou integraci, která lidi spojuje.

Slabá místa evropské mocenské sítě najdeme v periferních zemích. Kdyby

Syriza v roce 2015 přijala správnou strategii, mohlo to znamenat zvrat. Ale to se nestalo.

Dalšími slabými místy, kde může radikální levice v nepříliš vzdálené budoucnosti získat moc, jsou Portugalsko a Španělsko, možná i Kypr, Irsko a Slovinsko. Progresivní posun by závisel na schopnosti radikální levice poučit se z událostí roku 2015 a předložit tak antikapitalistické a demokratické požadavky, které získají lidovou podporu. Síla lidové mobilizace bude bezpochyby rozhodující faktorem. Pokud tlak na skutečně nekompromisní změnu nezaplaví ulice, sousedství a pracoviště, čeká nás velice pochmurná budoucnost.

Abychom se vyhnuli tomu, co jsme viděli v Řecku roku 2015, předkládáme návrhy společenské mobilizace a činů, ke kterým by měly bezodkladně sáhnout současně všechny vlády, kterým opravdu jde o zájem lidu.

1. Levicová vláda musí transparentně a v souladu se svými předchozími závazky vypovědět poslušnost Evropské komisi.

Strana nebo koalice stran [např. Španělsko], která chce vládnout, by měla od začátku odmítnout úsporná opatření a slíbit, že odmítne opatření zaměřená výhradně na vyrovnaný rozpočet. Měli by deklarovat: „Neustoupíme unijnímu diktátu vyrovnaného rozpočtu, protože chceme zvýšit veřejné výdaje, abychom mohli bojovat s asociálními opatřeními a škrtů a zahájit přechod k ekologickému hospodářství.“

Proto je prvním krokem zjevné a rozhodné odmítnutí poslušnosti. Řecká kapitulace nám ukázala, proč se musíme zbavit iluze, že Evropská komise a další evropské instituce respektují demokratický mandát. Taková iluze může mít jenom katastrofální následky. Musíme odmítnout poslušnost.

2. Vyzývat k lidové mobilizaci na národní i evropské úrovni.

V roce 2015 se taková iniciativa v Řecku ani jinde v Evropě neosvědčila. Je jasné, že evropská sociální hnutí nebyla příliš úspěšná, co do rozsahu solidarity, kterou řecký lid potřeboval.

Je ovšem také pravda, že součástí strategie Syriza nebyly výzvy k lidové mobilizaci v Evropě, a to dokonce ani v Řecku. A poté, co se Tsiprasova vláda v červenci 2015 rozhodla pro lidovou mobilizaci prostřednictvím referenda,

odmítla respektovat vůli 61,5 procent Řeků, kteří nechtěli přijmout požadavky věřitelů.

Vzpomeňme si přitom, že v době od února do konce června 2015 Janis Varufakis a Alexis Trispras veřejnost přesvědčovali, že dohoda je na dohled, a že se situace zlepšuje.

Představme si, že by místo toho po každém důležitém vyjednávání prostřednictvím médií, tisku a veřejných prohlášení, před zraky evropských institucí v Bruselu i jinde, vysvětlili, co bylo v sázce. Představme si, že by odhalili, o co doopravdy šlo. To by vedlo k mobilizaci tisíců nebo až desítek tisíc lidí a k dalším stovkám tisíc nebo i milionům lidí by se to doneslo prostřednictvím sociálních sítí.

3. Provést dluhový audit za účasti občanů.

Situace v 28 členských zemích EU, a samozřejmě i v eurozóně, je různá. V některých evropských zemích, jako třeba v Řecku, je nevyhnutelně nutné a naléhavé pozastavit splácení dluhu, aby bylo možné zajistit sociální potřeby a základní lidská práva. Je to zároveň klíčový prvek sebeobraně strategie.

Ve Španělsku, v Portugalsku, na Kypru a v Irsku, takový postup závisí na poměrech sil a aktuální ekonomické situaci. V dalších zemích je možné nejprve provést audit dluhu a teprve posléze se rozhodnout o pozastavení splátek. Než se začnou provádět tato opatření, je nutné zvážit specifickou situaci každé země.

4. Zajistit kontrolu nad kapitálovými toky.

Musíme objasnit, co to znamená. Neznačená to, že lidé nemohou převádět pár stovek euro do zahraničí. Mezinárodní finanční transakce v určité výši by byly samozřejmě povolené. Na druhé straně je důležité od určité hranice zavést striktní kontrolu nad kapitálovými toky.

5. Zespolečenštit finanční a energetický sektor.

Zespolečenštění finančního sektoru neznámá pouze vytvořit rámce pro veřejné bankovníctví. Předpokládá to zavést veřejný monopol nad finančním sektorem, tj. nad bankami, spořitelny, pojišťovnami. Tedy, zespolečenštění finančního sektoru pod občanskou kontrolou; změnit finanční sektor ve veřejnou

službu. Jako součást ekologických reforem bude samozřejmě prioritou také zespolečenštění sektoru energetiky. Ekologické reformy nemohou proběhnout bez monopolu veřejného sektoru nad energetikou, a to jak v oblasti produkce, tak distribuce.

6. Vytvořit doplňkovou, nekonvertibilní měnu a bránit právo na opuštění eurozóny.

Ať už dojde k opuštění eurozóny nebo ne, je nutné vytvořit nekonvertibilní doplňkovou měnu. Jinými slovy, lokální měnu, která slouží jako prostředek směny v dané zemi, např. pro zaplacení vyšších penzí, mezd ve veřejné správě, daní, veřejných služeb apod. Používání doplňkové měny umožňuje částečnou úlevu od diktatury eura a Evropské centrální banky.

Samozřejmě se nemůžeme vyhnout debatě o eurozóně. V řadě zemích je odchod z eurozóny možností, kterou musí politické strany, odbory a sociální hnutí bránit. Některé země eurozóny nebudou bez jejího opuštění schopny skutečně uniknout úsporným opatřením a spustit ekosocialistické reformy. V případě odchodu z eurozóny by měla být zavedena redistribuční měnová reforma a zvláštní progresivní daň na příjmy nad 200 000 euro. Tento návrh by se týkal pouze hotovosti, nikoli osobního majetku [trvalé bydliště atd.].

Zavedením progresivního směnného kurzu při přechodu z eura na novou měnu by se snížilo množství peněz vlastněné nejbohatším 1 % a domácnostem by se přerozdělilo více prostředků.

7. Zavést radikální daňovou reformu.

Odstranit DPH u zboží a služeb základní potřeby, jako je jídlo, elektřina a voda [až po určitou úroveň individuální spotřeby], stejně jako u dalších základních potřeb. Na druhé straně pak zvýšit DPH u luxusního zboží a služeb atd. Potřebujeme také více zdanit korporátní zisky a příjmy nad určitou hranicí, jinými slovy, progresivní zdanění příjmů, majetku a luxusních itostí. Daňová reforma musí přinést okamžitý efekt: velmi výrazné snížení nepřímých i přímých daní pro většinu společnosti a velice výrazné zvýšení pro nejbohatších 10 procent a pro velké korporace. Budou také zavedena striktní opatření proti finančním podvodům a daňovým únikům.

8. Deprivatizace, „odkup“, zprivatizovaných společností za symbolické jedno euro.

Nezaplatit více než symbolické euro těm, kdo těžili z privatizace, by bylo náležité gesto a posílilo by to a rozšířilo množství veřejných služeb pod občanskou kontrolu.

9. Zavést rozsáhlý nouzový plán na vznik společensky prospěšných pracovních míst a na ekonomickou spravedlnost.

Zkrátit pracovní dobu bez snížení mezd a platů. Zrušit asociální zákony a přijmout zákony, které vyřeší situaci brutálních hypotečních dluhů; to se týká zejména zemí jako Španělsko, Irsko nebo Řecko. Napravit to lze pomocí přijetí vhodné legislativy, pomocí které by bylo možné vyhnout se soudním žalobám [mnoho domácností musí čelit právním úkonům, které si banky vyžadují].

Parlament může například schválit zákon, který smaže hypoteční dluhy do 150 000 euro a tím takové právní pře ukončí. Pro oživení zaměstnanosti a sociálně prospěšných aktivit by byl vytvořen systém veřejných výdajů, který by se soustředil na posílení lokální produkce a distribuce.

10. Umožnit skutečný ústavodárný proces.

Neznamená to ústavní změny v rámci existujících parlamentních institucí. Znamená to rozpustit parlament a na základě přímé volby zvolit ústavodárné shromáždění.

Představili jsme deset základních návrhů k diskusi. Jedna věc je přitom jistá: opatření, která budou přijímána, musí jít ke kořenům problémů a musí být zaváděna souběžně, protože je potřeba vytvořit konzistentní program. Z politiky škrtů se nelze vymanit, pokud nebudou od začátku přijímána radikální opatření omezující velký kapitál.

Ti, kteří chtějí, abychom věřili, že lze dosáhnout tohoto cíle bez toho, aniž bychom se vydali výše uvedenou cestou, všechno jenom zamlžují a blokují jakýkoli dosažitelný pokrok. Uspořádání Evropy a rozsah kapitalistické krize ne nechávají žádný prostor pro neokynsiánství nebo politiku růstu. Ekosocialismus tak musí stát v centru debat, ne na jejich okraji. Je nutné představit okamžité a konkrétní návrhy. Musíme bojovat proti politice škrtů a vydat se na cestu k ekosocialistické organizaci společnosti. Je to nezbytné a naléhavé.

Z magazínu Jacobin přeložila Soňa Tichá
www.jacobinmag.com/2017/02/eurozone-eu-debt-syriza-greece/

ZVĚNĚNU SYSTÉMU,

NE ZNĚNU KLIMATU

OPOMÍJENÝ BOJ MAPUČŮ.

„Země nám nepatří, to my patříme zemi,“ tvrdí chilští Mapučové, kteří pokojně demonstrují za právo na vlastní půdu. Stát je proto označuje za teroristy a posílá proti nim své ozbrojené složky.

„LID ZEMĚ“ PROTI KORPORACÍM

Jedním „zločinem“ původních obyvatel dnešního chilského jihu je neústupnost a vytrvalost, s nimiž brání území svých předků, své domovy a přírodu, která je obklopuje. Prostředky, kterými na situaci svého etnika upozorňují, ovšem nikdy nepřekračují hranice pokojných aktivit. Mírové demonstrace, pochody, otevřené dopisy, petice, spolupráce s Amnesty International a s nezávislým tiskem. Pro stát však jejich odhodlání představuje velké nebezpečí. O území, na nichž Mapučové odedávna sídlí, mají totiž eminentní zájem dravci, které je třeba v zájmu zachování prosperity nakrmit: těžbařské korporace či obří koncerny jako např. Nestlé, United Colors of Benetton či Monsanto. Chilské republiky tak nezbyvá, než nasadit ozbrojené státní složky do boje proti vlastním občanům. Policie na jihu Chile ovšem nevykonává roli „strážců pořádku“, jak veřejně tvrdí, sama vyprovokovává otevřené konflikty a ještě častěji brutálně a bez důvodu útočí na bezbranné občany včetně dětí a nezletilých. Je-li se mnozí carabineros svými excesy vychloubají na sociálních sítích, je poměrně jednoduché je usvědčit. V 80 % případů jsou však soudem omilostněni jako „jednající v sebeobraně“. Aktuální videozáznamy z krvavých střetů armády, policie a občanů lze však bez problémů dohledat na chilských nezávislých informačních webech.

Na začátku roku přitáhl pozornost veřejnosti případ sedmnáctiletého mapučského aktivisty Brandona Hernández, hospitalizovaného po ozbrojeném útoku seržanta Cristiana Riveru. Brandon se zastal svého třináctiletého bratra vystaveného ponižující (a zbytečně) osobní prohlídce, načež byl zmlácen pažbou a postřelen. V nemocnici v Collipulli bojoval o život několik týdnů. Jeho matka poté adresovala otevřený dopis chilské vládě, v němž popisuje situaci každodenního života Mapučů nepřestávajících bojovat proti

bezpráví, a volá po elementární spravedlnosti: „Proč nejsou tito lidé, kteří masakrují naše děti, postaveni mimo úřad? Terorizují ulice našich měst, okupují naše domy, bijí naše bratry a pokoušejí se zabít naše děti. Jak máme vysvětlit svým dětem, že teď žijeme ‚v míru‘?“ Hlasy z jihu však zřejmě povolání v Santiagu nechtějí slyšet.

„Nejsmutnější je, že tito policisté jsou placeni námi všemi, všemi Chilany“, dodává matka Brandona Hernández, „a skládají přísahu, že budou sloužit a chránit. Ale koho chrání doopravdy? Rozhodně ne nás, ‚Chilany druhé kategorie‘. Tito ‚strážci pořádku‘ zde vedou svou vlastní válku.“ Svěvolné jednání příslušníků policie je motivováno především rasistickými předsudky a zároveň pocitem jakési vlastní nedotknutelnosti. Vláda totiž i přes nátlak části veřejnosti v této věci nijak účinně nezasahuje. Mapučové přitom nepovažují půdu, na níž žijí, za svůj majetek, ale jsou s ní hluboce propojeni po stránce duchovní i materiální, navíc to, že ji tak vytrvale hájí, představuje zřejmě jedinou naději pro zdejší ekosystémy, které by výstavbou plánovaných přehrad, výrobních hal a těžbou vzaly zcela za své.

Na přelomu let 2016 a 2017 téměř podlehl následkům protestní hladovky významná machi (duchovní vůdkyně) a bojovnice za lidská práva Francisca Linconao. Nejprve byla bez řádných důkazů obviněna z podněcování k terorismu, neboť veřejně bránila základní existenční práva svého národa, poté byla odsouzena k několikaměsíčnímu vězení. Amnesty International v Chile se pokoušela celý případ medializovat a po celé zemi se mobilizovala občanská iniciativa žádající její neodkladné propuštění. Protestní pochody ve všech velkých městech a podrobnosti soudního líčení hýbaly podstatnou částí chilské veřejnosti téměř půl roku. I když byly příslušné orgány výkonné moci využívány, aby machi osvobodily, k žádné

radikální nápravě nedošlo. Francisca Linconao musela být nakonec převezena do nemocnice s ohledem na zhoršující se zdravotní stav vyvolaný hladovkou. Když ošetřující lékař médiím oznámil, že je třeba jednat rychle, neboť stav machi je tak vážný, že přežije sotva několik dní, daly se věci, byť značně pomalým tempem, konečně do pohybu. Od srpna 2016 se také vyšetřuje nevyjasněné úmrtí další mapučské indiánské aktivistky, Macareny Valdés.

Válka státu proti ekologickým aktivistům či indiánským organizacím bojujícím za lidská práva, upozorňujícím na státní terorismus a zpomalujícím či znemožňujícím tak nejrůznější ekonomické transakce a následnou devastaci krajiny i půdy není samozřejmě jen záležitostí Chile, stala se standardním prostředkem jednání v celé Latinské Americe. Indiánští aktivisté jsou vražděni přímo na ulicích i během akcí, které jejich organizace pořádají a počet mrtvých v Mexiku, Hondurasu, Guatemale a dalších zemích rok od roku stoupá. V Hondurasu byla např. v březnu 2016 zastřelena přímo před svým domem bojovnice za ochranu životního prostředí a zakladatelka Svazu lidových a indiánských organizací Hondurasu Berta Cáceres, držitelka Goldman Environmental Prize z r. 2015. Ekologický a lidsko-právní aktivismus původního obyvatelstva se stal pro vlády mnoha latinskoamerických zemí zásadní hrozbou.

Represím ze strany státu jsou ovšem vystavováni i aktivisté zvenčí, investigativní novináři či fotografové, dokumentující násilí ozbrojených složek na příslušnících indiánských etnik. V Chile se např. koncem roku 2016 konal proces s fotografem Filipem Duránem Ibáñezem, jedním z těch, kteří vývoj situace na jihu země pozorují nejdéle. Vláda se pokouší celou problematiku ututlat a navzdory doutnajícímu odporu občanů se jí to víceméně daří. Ne. Tohle není válka, kterou uvidíme v médiích, to je denní realita několika desítek tisíců, kteří, jako mnozí další, unikají naší pozornosti. Až budeme zase hrdinně vyvěšovat např. tibetské vlajky, abychom povzbudili své dobré svědomí, uvědomme si, že existují desítky a stovky etnik a národů, bojujících za svou nezávislost a de facto existenci i v tzv. demokratických zřízeních, tam, kde je demokracie záležitostí elit, mlčenlivým komplicem nespravedlnosti a porušování lidských práv, což je ostatně jediná maska, kterou jí kapitalismus umožňuje nasadit.

Klára Goldstein

NĚMECKO NENÍ OSTROVEM

Německé volby ukazují, že tato země není izolovaná od Evropy náchylné ke krizi, ale její součástí.

Německo odvolilo, výsledky voleb jsou znepokojivé, ale nejsou překvapující. Angela Merkelová dále povede Německo a s ním i Evropskou unii, přestože nejspíše v nové koalici stran.

Nejsilnější parlamentní opozice vůči ní již není nadále Die Linke, ale krajně pravicová Alternative für Deutschland [AfD]. Zisk 12,6 % hlasů pro AfD je největším přírůstkem nedělních voleb, to jí dělá třetí nejsilnější stranou a nejviditelnější anti-systémovou sílu v zemi. Přítomnost krajně pravicových, v některých případech fašistických poslanců a poslankyň nastane poprvé v poválečných německých dějinách, a dokazuje, že polarizace šířící se Evropou se zakořenila ve středu kontinentu.

Předpokladem pro nárůst AfD a další velkou událostí je pokračující rozpad politického středu. Německo doteď nezažilo velkolepý rozpad středolevicových stran, který proběhl ve Francii nebo Řecku, Německá sociální demokracie však v těchto volbách získala 20,5 % hlasů, což je nejméně od konce války a ponížující výsledek pro jejího staronového lídra Martina Schulze.

Merkelová zůstává na vrcholu politických stran, bude vládnout nejméně další čtyři roky, ale zisk 33 % hlasů vyjadřuje také jeden z nejhorších výsledků. Oproti ní Die Linke a Zelení ve volbách mírně získali a liberální FDP úspěšně dokonala svůj návrat do parlamentu pod vedením Christiana Lindnera, poté co se v roce 2013 nedostala přes pěti procentní volební klauzuli.

Na první pohled se zdá, že Die Linke si udržuje stabilních 9,2 % hlasů, což je mírné zlepšení oproti roku 2013. Přestože takový výsledek není katastrofou dokazuje, že strana nebyla schopná zaujmout velký počet voličů odcházejících od SPD, milion voličů, kteří raději volili AfD. Na druhé straně získala Die Linke od SPD asi tolik voličů, kolik jich odešlo od ní k AfD.

Die Linke se dařilo především v městských oblastech a západní části země.

Naproti tomu na východě, kde měla strana v minulosti silnou podporu ztratila, a z toho těžila AfD, přičemž v Sasku byli zvoleni tři poslanci přímo a AfD zde získala většinu hlasů.

Takový výsledek je alarmující a dokazuje zmenšující se stabilní jádro podporovatelů strany. Přestože to může být způsobeno demografickým vývojem, jak členové strany na východě země stárnou, spíše to vypadá, že AfD nahradila Die Linke na pozici nejsilnější protestní strany. Důležitější však je, že to ukazuje, jak byla část německé dělnické třídy začleněna do pravicové populistického projektu, což podporuje skutečnost, že 15 % členů odborů také volilo AfD.

CO SE STALO?

Ačkoliv německé volby mohou být vnímány podle současných evropských standardů v podstatě jako nevybočující, druhou zvláštní skutečnost ukazují data z exit pollů: 84 % voličů považuje německou ekonomickou situaci jako dobrou – nejvyšší počet za několik posledních desetiletí. Tato čísla dávají smysl, pokud se podíváme na mírný, ale stálý ekonomický růst a snižující se nezaměstnanost, zvláště ve světle situace v dalších částech Evropy. Přestože mzdy po desítky let nestoupají a pracovní možnosti jsou vytvářeny hlavně na prekarizovaných zaměstnaneckých pozicích s nízkými mzdami, v očích německých voličů se jeví jejich ekonomika a země jako ostrov relativní stability, což vysvětluje, proč je tolik z nich ochotno chovat se spokojeně a apaticky, jak tvrdí Oliver Nachtwey.

Znamená to, že nespokojenost s ekonomikou nehrála hlavní roli ve vzestupu pravice? Velká část ze skoro šesti milionů voličů AfD se očividně identifikuje s její rasistickou politikou. Nicméně bychom neměli přehlížet skutečnost, že AfD získala nejvíce hlasů na místech, která neprofitovala ze současného neoliberalního vzestupu země, například deindustrializovaný východ, a mezi tradiční dělnickou třídou, která se cítí ohrožena sociální mobilitou směrem k horším

společenským podmínkám. Výsledky exit pollů ukazují, že 60 % voličů AfD bylo motivováno k její volbě spíše zklamáním než ideovým přesvědčením.

AFD spojuje koalici konzervativních voličů, kteří dříve volili CDU, ale zklamal je posun A. Merkelové do středu v otázce sociální problematiky, a nespokojenou dělnickou třídu spolu s nezaměstnanými, u nichž se sociální a ekonomické problémy mísí s rasistickými a šovinistickými sentimenty v neuspořádaném sestavení protisystémových nálad. Tito voliči a další části společnosti, které volily pro AfD, jsou uuren sjednoceny pod xenofobním a protekcionistickým praporem, přes skutečnost, že ekonomický program AfD by pro ně byl katastrofální, pokud by byl přijat.

VZESTUP NOVÉ PRAVICE

AFD dokázala zachytit nespokojenost s politickou třídou, strach z ekonomického vývoje s existujícími protiislámskými a protiuprchlickými náladami napříč rozličnými částmi společnosti, a spojit je dohromady xenofobními a krajně pravicovými politikami, které se dříve objevovaly u pravicového křídla CDU. Během posledních 12 let byla tato konzervativní frakce vypuzena z CDU a spojila s dalšími krajně pravicovými skupinami, přičemž byla dnes schopna využít duch pravicového populismu šířícího se Evropou lépe než ostatní.

Její vzestup je také vyjádřením pokračující polarizace německého politického systému, předcházejícího založení Die Linke [a úpadek] Pirátské strany. Odráží to také modernizaci německého politického života, který již nepřijímá zůstávání názory, jež by před třiceti nebo čtyřiceti lety byly nekontroverzní. Neukotvený v politickém středu začal proud krajně pravicového konzervatismu začal flirtovat s krajní pravici pravděpodobně z populistického důvodu, ale s postupem času do strany vstupovalo stále více extrémních elementů.

Jako tavící kotlík různých krajně pravicových a národně konzervativních

proudů zůstává strana sňatkem z politické výhodnosti, spíše než klasickou politickou stranou. Oznámení Frauke Petry, že nevstoupí do parlamentního klubu AfD, z důvodu posunu vedení ke krajní pravici, mohl sloužit jako připomínka probíhajícího frakčního boje.

Vedení strany se zdá se prozatím stabilizovalo kolem Alexandera Gaulanda, jehož autorita po nedělních výsledcích raketově stoupla, ale další rivalita uvnitř strany může přijít brzy, jak ukazuje nedávná historie. Je dokonce možné (i když nepravděpodobné), že se strana před příštími volbami rozštěpí, což se v několika státech přihodilo explicitně krajně pravicové Národní demokratické straně.

Pokud dáme všechny předpoklady stranou, reprezentuje vzestup AfD předěl v poválečné německé politice a upozornění, co může přinést budoucnost. Německé volby ukazují, že tato země není izolovaná od Evropy se sklonem ke krizi, ale její součástí. Její odstředivá povaha možná izolovala zemi od nejničivějších ekonomických důsledků krize a dramatických politických posunů, ale nedělní volby ukázaly, že žádná země Evropy dnes není imunní vůči hrozbě pravicového populismu. Pokud by současné trendy pokračovaly, radikální krajně pravicové síly se stanou trvalou součástí německé politiky – buď ve formě AfD nebo ve formě potenciálně více radikální strany.

AFD pomohla nárůstu otevřeně rasistického diskurzu, který přestože není pro německou společnost nový, byl dříve většinou omezen na okraj politického spektra. Scény naštvaných krajně pravicových davů v kampani Angely Merkel se přestaly toto léto objevovat v médiích, ty se často podobaly jedovaté podívané jinak spojovaném s podporovatelem Donalda Trumpa ve Spojených státech, svědčily o hluboce zakořeněném hněvu probublávajícím z pod povrchu německé společnosti a o rozsahu v jakém jsou lidé ochotni podporovat rasistické, reakční řešení na jejich problémy.

Dvanáct procent hlasů je stále mnoho k tomu, aby AfD vyhrála, ale Němci by měli více než ostatní vědět jakým nebezpečím jsou takové politiky pro demokratickou společnost. Úspěch AfD posouvá hranice akceptovatelného diskurzu většinové společnosti a poskytuje takové politice platformu, která se neobjevila od roku 1945.

CO DÁLE?

Koalice CDU, FDP a Zelených, tzv. Jamajka se v současnosti jeví jako nejpravděpo-

dobnější možnost pro Angelu Merkelovou. Vzestup FDP je částečně zapříčiněn bývalými voliči CDU, kteří si přáli konec velké koalice a strana si tak nedovolí nepodpořit Angelu Merkelovou. Zelení se možná budou koalici nejprve odmitat, ale několik koalic CDU a Zelených již na místní úrovni fungovalo a vedení strany již deklarovalo svou otevřenost k vyjednávání.

Přestože by FDP přinesla do vlády opětovně podporu neoliberalní politiky, je nepravděpodobné, že by Angela Merkelová podpořila nepopulární škrty tváří v tvář současné volební porážce. Alespoň na začátku by koalice těchto tří stran pokračovala v linii předchozí vlády, dokud budou příjmy z daní vysoké a vývoz bude dále růst, aby udržela politickou stabilitu.

Ale co z dlouhodobého hlediska? Zde je budoucnost daleko méně předvídatelná. V novém německém parlamentu zasedne 49 poslanců a poslanek za AfD, která slíbila v nedělní večer, ústy svého šéfa Gaulanda, že: „půjde po Angele Merkelové a získá zpět svou zemi a lid.“

To bude konkrétně znamenat obnovený tlak na vládu zprava, kvůli omezení imigrace, urychlení deportací, posílení hranic „pevnosti Evropa“ a tím udržení uprchlíků mimo kontinent. Stejně tak to bude znamenat další rozšíření otevřeně rasistické a násilné rétoriky v německém politickém životě, stejně jako tlak na vládu Angely Merkel, aby vyostřila svou vlastní rétoriku.

Konec konců, přestože AfD získala hlasy z celého politického spektra, její jádro jsou bývalí podporovatelé CDU a nevoliči, zatímco Angela Merkel – ne Die Linke nebo SPD – bude hlavním cílem jejich útoků.

Co bude tento tlak znamenat v případě vládní politiky se uvidí, ale pravděpodobně je přizpůsobení se pravici. Horst Seehofer, předseda CSU, bavorské sesterské strany CDU, se začal posouvat doprava již v pondělí po volbách, kdy na tiskové konferenci slíbil voličům, že strana pochopila volební výsledky a bojovala by za omezení maximálního počtu přicházejících migrantů do země při koaličních vyjednáváních.

Die Linke na tom po volbách mohla být hůře. Přestože strana nedosáhla větších zisků a nedostala se na svůj deseti-procentní cíl, měla dvouciferné výsledky v mnoha městech a překvapivě dobrých výsledků se jí dostalo na západě země, včetně tradičně konzervativního Bavorska. Ztráty na východě země nemusí být komentovány, a snad budou

celkově řešeny v následujících měsících a letech uvnitř strany. Z úpadku podpory Die Linke na východě země jistě čerpal AfD, což není problém pouze pro budoucnost strany, ale i celého Německa.

Stavět na tom dobrém z voleb bude složité. Po dvanácti letech v parlamentu, dosáhla Die Linke nejspíše hranice své podpory kolem 10 % voličů. Už to je pozoruhodný zisk – lepší parlament jak s krajní pravici, tak krajní levicí, než pouze krajní pravici – s tím, že SPD se objeví v opozici, nebude Die Linke jediná, která bude kritizovat v parlamentu Angelu Merkelovou zleva.

Die Linke bude muset vážně přemýšlet o strategických tématech, která jsou pro ni příznivá a dokáže se na nich odlišit od SPD, nemluvě o sebrání impulsu krajní pravice, který teď získává. Co by mohlo pomoci Die Linke je v německé společnosti rozšířený pocit, že země roste příliš nerovnoměrně a skutečnost, že politiky Die Linke jsou docela populární, ale převést tyto pocity do něčeho více, než občasného menšího zisku u voleb není jednoduché.

Die Linke se bude muset také nutně zabývat přítomností AfD v parlamentu i v široké společnosti. AfD získává ze strachu a zoufalosti, stavíc na existujících předsudcích a rozdělení ve společnosti přináší zjednodušená, rasistická řešení na komplexní společenské problémy. Identifikace zdrojů této zoufalosti a rozvinutí možných politických témat, která mohou časem spojit dohromady odlišné společenské skupiny, spíše než rozdělovat, je jediný způsob, jak zničit prostředí, že kterého AfD čerpá.

Mimo ekonomické obavy je nespokojenost voličů dána rozšířenou představou, že politická třída je lhostejná názorům veřejnosti. Zjištění, jak může Die Linke a německá levice sloužit jako atraktivní prostor pro politické vzdělávání a organizování mimo volební politiku, zmírnění atomizace každodenního života bude důležitou součástí úspěšné strategie pro budování levice a boj proti pravici.

Německý politický střed volby ustál, ale trhliny v jeho základech narůstají a nemohou být ignorovány. Politická a ekonomická krize, za níž nesou němečtí politici velkou odpovědnost dorazila ve formě ideologicky odumírajícího politického středu a stále více narůstající krajní pravice, v sázce nemůže být více.

Lauren Balhorn

Z anglického originálu Germany Is Not an Island na webu Jacobin přeložil Jaroslav Chramosta.

MINULOST A SOUČASNOST IRÁNU

**Ervand Abrahamian
a Eskandar Sadeghi-Boroujerdi**

V tomto rozhovoru hovoří Ervand Abrahamian, jeden z předních iránských historiků své generace, s Eskandarem Sadeghi-Boroujerdím o své padesátileté kariéře a o myšlenkách, které tvarovaly jak populární, tak akademické porozumění událostem, politickým organizacím a hnutím, které určovaly Irán a jeho politiku ve dvacátém století.

Ať již se jedná o jeho práci o komunistické straně Tudeh, iránském hnutí pracujících, puči zorganizovaném CIA-MI6 v roce 1953 nebo Ajatolláhu Chomejmím a otázce

populismu, Abrahamianovy práce nastavují tón pro debatu jak v Íránu, tak na západě.

Stejně důležitosti je Abrahamianův příspěvek k historiografii moderního Íránu, ve kterém reinterpretoval metody marxistických historiků, jako byli Christopher Hill, Eric Hobsbawm a E. P. Thompson. Abrahamianovo dílo analyzuje význam třídy, sporu a sociální změny v zemi, jejíž historie byla až příliš často interpretována buď ve smyslu orientalistické fantazie, nebo nativistické nostalgie. Jeho knihy jsou v Íránu, kde jsou široce čteny a diskutovány, bestsellery. V současnosti píše monografii o historii iránské revoluce roku 1979.

PROČ BYLY VYMAZÁNY DĚJINY ÍRÁNSKÉ LEVICE?

51

Mohl byste pro čtenáře, kteří neznají vaší práci, krátce pohovořit o tom, kde jste vyrostl a co vás vedlo ke snaze o studium moderní íránské historie?

Narodil jsem se v Teheránu, navštěvoval první tři ročníky blízké školy Mehr, a potom jsem byl vyslán do internátní školy v Británii. Byla to bouřlivá léta znárodnění ropy, takže se má rodina, jako většina ostatních, hluboce zajímala o politiku a poslouchala každý večer zprávy v rádiu – stejně jako já o letních prázdninách v Íránu. Během posledních let internátní školy mě můj učitel uvedl do spisů R. H. Tawneyho a Christophera Hilla. Nemám ponětí, jaké bylo jeho politické přesvědčení, ale zjevně měl vynikající vkus.

Na univerzitě jsem studoval především evropskou historii s Keithem Thomasem – který byl dříve studentem Christophera Hilla. Skrze něj jsem byl uveden k historikům spojeným s časopisem *Past and Present*, jako byli George Rude, Eric Hobsbawm, Lawrence Stone, E. P. Thompson, Victor Kiernan, Brian Manning a Rodney Hilton.

Než jsem promoval, věděl jsem, že chci studovat moderní Írán, ale na britských univerzitách v té době nepovažovali současnou historii za legitimní disciplínu. Tak jsem se přihlásil na katedru politologie v Severní Americe, ale neuvědomil jsem si, že tyto katedry se výlučně zajímaly o to, jak mohla být společnost „modernizována“ a jak

může být svět učiněn bezpečným pro zájmy USA. Protože mě ani jedna z těchto otázek nezajímala, věnoval jsem svůj zájem zkoumání moderního Íránu na vlastní pěst, skrze objektiv *Past and Present*.

Zatímco íránští marxisté jako Ehsan Tabari a Bijan Džazani používali historický materialismus, aby vysvětlili přirozenost a dynamiku íránské ekonomiky a politického vývoje, vaše snad nejznámější kniha, *Írán mezi dvěma revolucemi (1982)*, je zarámována, minimálně částečně, historiografickou metodou E. P. Thomsona a tvrzením, že „třída není věc, třída se děje.“ Co podle vás Thompson vnesl do studia íránské historie, na rozdíl od konvenčních marxistických přístupů?

E. P. Thompson je impozantní osobností z řady důvodů – nejen pro historiky Íránu, ale také pro marxistické historiky po celém světě. Za prvé, vyhýbal se aplikaci široké, paušalizující teorie na dlouhá období historie, a více se zajímal o empirickou historii. Za druhé, rozeznal důležitost kultury a vědomí v procesu, kdy je tvořena třída, zatímco stále přikládal důležitost dalším faktorům, jako je ekonomika.

Byl si také vědom, že kultura, včetně náboženství, je sama nikoliv statická, ale stále se vyvíjející díky sociálním změnám. Za třetí, na rozdíl od mnoha sociálních historiků odmítl vyčlenit

politiku z historie. Za čtvrté, psal pro obyčejného inteligentního čtenáře, vyhýbal se politickému žargonu, akademické hatmatilce a intelektuálnímu obskurantismu.

V krátkosti – byl to historik historiků, který se doslova vsákl do specifického času a místa, četl všechno důležité z daného období, a pak přicházel s významnými pracemi bohatými na empirické informace. Intelektuálové jako Ehsan Tabari a Bijan Džazani byli především političtí aktivisté, a ne historici, kteří by se nořili hluboko do určitého období historie. Neměli ani čas, ani příležitost – pravděpodobně ani sklony – pátrat v hloubkách historie.

Váš výzkum íránských davů byl ovlivněn Georgem Rudé, členem Historické skupiny Komunistické strany Velké Británie, a jeho klíčovou prací o davech během některých větších politických zvratů, jež definovaly moderní Evropu. Jaké byly mylné představy, kterým jste musel čelit ve vaší aplikaci Rudého vzhledů do íránské ústavní a islámské revoluce?

Rudé učinil tři důležité příspěvky: za prvé, rozeznal důležitou roli davu v evropské historii; za druhé, čelil názoru Gustava Le Bona, že dav byl „iracionální“ a „nebezpečnou lůzou“; za třetí, jasně popsal rozličné „tváře“ davu – jejich sociální kompozici. Když jsem četl Rudého a slyšel jednou v létě

v New Yorku jeho přednášku, byl jsem šokován, jak případná byla jeho práce ohledně Íránu. Ve skutečnosti zde hrál dav dokonce důležitější roli než v evropské historii – v ústavní revoluci v letech 1906–1909, v hnutí pracujících let 1941–1946, kampani za znárodnění ropy let 1951–1953, a samozřejmě v íránské revoluci v letech 1977–1979.

Pokusil jsem se otestovat tři hlavní poznatky o davech na Íránu: jejich role, jejich racionalitu versus iracionalitu, a jejich sociální kompozici. Tato teorie nebyla v Íránu evidentně příliš vlivnou. Intelektuálové establishmentu, obzvláště ti, kteří těžili z revoluce 1979, neustále mluví o Le Bonovi a jsou lhostejní vůči Rudému. Preferují vidět davy jako nebezpečnou lůzu, lehce manipulovatelnou a najímanou „tajnými zahraničními rukama“.

Vaše doktorská disertace, obhájená na Kolumbijské univerzitě v roce 1969, nesla titul „Sociální základy íránské politiky“ a byla první sociologickou a politologickou studií Strany íránských mas [Hezb-e Tudeh-ye Iran], zřejmě nejdůležitější socialistické politické organizace v íránské historii. Co vás přivedlo k práci o Tudehu a co považujete za její širší politický a kulturní vliv v rámci historie Íránu?

Studium sociální základny Tudehu byl dobrý způsob, a možná v té době i jediný, jak studovat zdola íránskou politiku, a nesoustředit se na elity, ale na obyčejné lidi, na mechaniky, dělníky, podomní prodavače, učitele, krejčí, pokojské, sestřičky, řidiče kamiónů a prodavače, na které se „budoucí generace dívají skrz prsty.“ Byli to ti obyčejní lidé, kteří se, navzdory odlišnostem v náboženství, etnicitě, vzdělání nebo genderu, připojili ke straně a odborům, a tak neomaleně vstupovali do státní politiky, že byli historicky odsouzeni být zvláštní oblastí zájmu vládnoucí třídy. Strana Tudeh byla unikátní v tom, co činila. Zůstává doteď.

Byl jste svědomitým kronikářem a kritikem destruktivní role britského a amerického imperialismu v Íránu během pozdního devatenáctého a dvacátého století. To je případ především vaší poslední knihy, Puč: 1953, CIA a kořeny moderních vztahů mezi Íránem a USA. Můžete nám sdělit, proč jste si myslel, že by měla být napsána další kniha o rozhodující epizodě puče v roce 1953, a co jste se domníval, že chybělo v předchozích svědectvích o znárod-

nění Anglo-íránské ropné společnosti [AIOC] a svržení Muhammada Mosaddeka pučem, připraveným MI6-CIA?

Jak říkáte, o krizi týkající se znárodnění ropy toho bylo napsáno mnoho, počínaje rokem 1951 a kulminující s pučem v roce 1953 – něco z toho z pohledu sympatizujícím s Mosaddekem. Nicméně i sympatizující díla, když vysvětlovala konečnou katastrofu, měla tendenci uchylovat se k orientalismu. Neustále opakovala, že Velká Británie a Spojené státy nabízely Íránu rozumnou dohodu, včetně přijetí znárodnění, ale Mosaddek nebyl schopen jejich dohodu přijmout kvůli osobním a kulturním nedostatkům. Byl nemilosrdně vykreslován jako „iracionální“, „dětinský“, „zženštilý“, „tvrdohlavý“, „excentrický“, „fanatický“, „xenofobní“, „emocionální“, „orientální“, jako „Robespierre“, „Frankenstein“ a demagog posedlý šíitským „mučednickým komplexem“.

Tato standardní díla pomíjela dva důležité detaily – a ďábel se samozřejmě skrývá v vždy v detailech. Za prvé, Velká Británie a Spojené státy byly ochotné přijmout „princip znárodnění“, dokud nebyl tento princip přijat do skutečné praxe a ropný průmysl zůstal pevně v rukou mimo Írán apod kontrolou“ západních ropných společností. Ve skutečnosti po puči získaly společnosti plnou kontrolu ve formátu Ropného konsorcia. Za druhé, Velká Británie odmítala uvažovat o jakékoli „kompenzaci“ založené na skutečné hodnotě ropných instalací v roce 1953. Místo toho přemýšlela o „astronomické“ sumě založené na projektovaných ziscích, rozšířených do konce století.

Technicky vzato, Mosaddek nikdy „neodmítl“ žádnou konečnou nabídku. Pouze žádal o ujasnění, jak bude kompenzace kalkulována – podle současné hodnoty nebo budoucích zisků. Eisenhowerova vláda ujasnění odmítla. Všechny konvenční historie přehlížejí tuto „drobnou“ záležitost. Američané byli stejně tak zainteresováni jako Britové v zabránění úspěšnému znárodnění. Nakonec, úspěšné znárodnění by dalo špatný případ jinde, obzvláště v Iráku, Saudské Arábii, v Zálivu, v Indonésii a Venezuele.

Neúprosný fakt, že Američané toho měli v sázce stejně jako Britové, je neustále v dějinách puče ignorován. Místo toho Američtí akademici dávají přednost umísťovat puč bezvýhradně do kontextu studené války – ne do kontextu severu versus jihu nebo impe-

riální versus koloniální konflikt. Studená válka sloužila jakožto ospravedlnění skoro jakékoliv hrozné akce. Studená válka by se dala použít k ospravedlnění vržení vlastní babičky pod autobus.

Proč myslíte, že se v posledních letech objevuje pokus oživit revizionistické pojetí puče se snahou minimalizovat role tajných služeb VB-USA, a místo toho připisovat lví podíl viny na Mosaddekovo vypuzení na vnitrostátní hráče, včetně Mosaddeka samotného?

Útoky na Mosaddeka pocházejí z rozličných směrů. Royalisté útočí ze zjevných důvodů, ale překvapivě se pokouší propojit puč ne s vojenskými důstojníky, organizovanými CIA-MI6, ale duchovními jako Ajatolláh Behbehani a Kashani. Je to, jako by chtěli přesunout na další „zásluhu“ za takzvané „šáhovo lidové povstání“. To hovoří mnohé o popularitě toho puče.

Islamisté mají své vlastní ideologické důvody pro podkopání Mosaddeka. Byl to nakonec sekulární nacionalista, který odmítal využívat náboženství, v politice byl nepokrytým produktem osvícenství – neslučitelný s nábožensky orientovanými lidmi. Navíc, někteří mladí intelektuálové, kteří vyrůstali pod islámskou republikou, se zamilovali do volného trhu a svobodného podnikání, obhajovaného západními neokonzervativci a neoliberály. Pro ně není ropa suverénní a vzácný přírodní zdroj, ale „prokletí“ financující despotský stát. Mají tendenci pohlížet na celou kampaň za znárodnění ropného průmyslu jako scestnou a passé.

Ve vaší knize Chomejnismus [1993], tvrdíte, že ideologie Ajatolláha Ruhollaha Chomejního a hnutí, která vedl, by měly být interpretovány jako forma populismu Třetího světa. Stavíte tuto interpretaci do kontrastu s převládajícím narativem v západních médiích, který často líčí íránskou revoluci jako atavistickou, fanatickou a fundamentalistickou reakci proti modernizaci.

Citujete zde práci Richarda Hofstadtera, jehož slavný esej „Paranoidní styl americké politiky“ prošel v posledních letech něčím jako comebackem. Jak vidíte ve zpětném pohledu váš příspěvek k debatě ohledně „chomejnismu“ a jaké rysy sdílí historie amerického a íránského populismu?

Chomejního hnutí na vrcholu revoluce, obsahovalo široké spektrum politic-

kých prvků. Chomejní samotný a jeho nejbližší žáci jako Ajatolláh Beheští si uvědomili, že ke svržení šáha potřebuje mluvit za mostazafan [lidi zbavené majetku]. Uchýlil se tedy k jazyku radikálního populismu. Hnutí proti šáhovi obsahovalo ovšem také prvky, které byly ekonomicky konzervativní a dokonce reakční – prvky reprezentující maloburžoazii bazarů. V posledních letech Chomejního, a dokonce ještě více po jeho smrti, se stávaly tyto konzervativní elementy stále důraznějšími.

Takže nyní máme republiku, která pokračuje v rétorice radikálního populismu, ale snaží se o soci-ekonomickou politiku, která je v srdci konzervativní. Například režim, který uzákonil, že pozemková reforma by neměla omezovat vlastnictví, protože taková omezení by porušila svatá práva soukromého vlastnictví, zakotvená v srdci ší'í. Populismus v Íránu sdílí mnoho rysů s populismem jinde ve světě. Zvnějšku vypadá radikálně, ale ve svém vnitřním jádru je konzervativní. Očividný rozdíl mezi současným populismem ve Spojených státech a v Íránu je ten, že zatímco ten první je hrozbou pro celou planetu, ten druhý je na újmu většinou jeho vlastním lidem.

V současné jste ve fázi výzkumu pro vaší novou knihu o íránské revoluci 1979. Co považujete za příspěvek radikální levice revoluci? Ve většině dosud existující historiografie je buď zveličena, nebo úplně ignorována, a tato záležitost je dosud polarizující.

Nová levice hrála nepřímou, nicméně důležitou roli v revoluci. Guerrillové hnutí, zejména marxistická Fada'i, v průběhu raných sedmdesátých let dvacátého století udržovalo naživu duch odporu a přesvědčení, že režim stojí na hliněných nohách, navzdory všem penězům z ropy a nárůstu vojenského rozpočtu. Stará levice – obzvláště od čtyřicátých let dvacátého století – vštěpovala do politické kultury důležitou ideu Alí Šarí'atí, že občané mají nezcizitelná socio-ekonomická práva. Hlavní slogan Tudehu byl: „Chléb pro všechny, bydlení pro všechny, vzdělání pro všechny.“

Kromě toho islamistická levice, jmenovitě Alí Šarí'atí, byla do velké míry pod vlivem evropských marxistů šedesátých let. Nelze analyzovat radikální islám bez přímých odkazů na západní marxismus. Nakonec byl Alí Šarí'atí správně popsán jako skutečný „ideolog“ islámské revoluce.

Jak vnímáte kritiky vznášené jak vůči Tudehu, tak vůči Organizaci íránských fada'i guerill (frakce většiny), že obětovaly „liberální buržoazní svobody“ na oltář antiimperialismu, a když tak činily, pomohly vydlážit cestu autoritářské konsolidaci islámské republiky v osmdesátých letech dvacátého století?

V letech 1978–1979 skoro všechny politické skupiny – s očividnou výjimkou royalistů – podporovaly revoluci a islámskou republiku. Rozličné organizace se přesunuly v rozličných dobách a ohledně rozličných záležitostí do opozice. Tudeh a většinová fada'i se přesunuly do opozice v roce 1982, když režim učinil osudové a katastrofické rozhodnutí vést válku proti Iráku, a ti druzí byli později vypovězeni z Iránu. Válka přestala být válkou národní obrany.

Většina kritiky, vznesené vůči levici za podporu režimu, přichází ze strany islámských „liberálů“, kteří nejenom podporovali režim, ale byli integrální součástí tohoto režimu. Nakonec byl Bazargan Chomejního předsedou vlády, hlasoval pro ústavu a zůstal po tichu, když armády vstoupily do Iráku. Někoho by mohlo napadnout, že by se levice odtáhla od Chomejního a prosazovala sekulární progresivní agendu – jinými slovy, spojila se s liberální Národní frontou. To byla linie, kterou převzali někteří vůdci Tudehu. Ale to bylo podkopáno jednoduchým faktem, že Národní fronta sama kapitulovala brzo před Chomejním.

Ve vašem článku „Proč islámská republika přežila“ [2009] předkládáte důvody, proč měl od roku 1979 klerický vedený režim takovou výdrž a relativní stabilitu, jmenovitě ekonomický a sociální populismus a režim sociálních jistot, následně zaveden k prospěchu většiny populace. Když jsme byli v poslední době svědky škrtů v dotacích a výzev k privatizaci (ačkoliv šlo často o zjevné bratříčkování a dobývání renty), myslíte si, že sociální pevnost, kterou jste nastínil, je stále více v ohrožení?

Ekonomové hlásící se k Washingtonskému konsensu rádi režim kritizují za plýtvání obrovských zdrojů na sociální zabezpečení a subvence – na jídlo, ubytování, vzdělání, infrastrukturu, lékařství a veterány. Takové dotace nemusí dávat smysl finančně, ale dávají velký smysl politicky – vytvořily důležitou spojnici mezi státem a společností, zejména chudšími třídami.

Ekonomové začali předpovídat bezprostředně hrozící zánik režimu takřka hned poté, co byl v únoru 1979 ustaven. Hlavní důvod, proč se jejich předpovědi nestaly pravdou, je právě ten, že režim vybudoval celkem komplexní sociální stát. Postupný, ale konzistentní posun doprava v posledních letech přirozeně tento sociální stát rozrušuje, a tím podkopává sociální základnu tohoto režimu.

Jaké jsou vyhlídky demokratičtějšího, inkluzivnějšího a ekonomicky spravedlivého Íránu ve věku Trumpa? Když uvážíme řinčení zbraní amerického prezidenta a jeho vlády, jaká je naše, jako studentů íránské historie a politiky, demokratická politická odpovědnost?

Vaše otázka se týká dvou oddělených záležitostí: Trumpa a vnitřní dynamiky Íránu. Trump je v jádru podvodník chrlící prázdné fráze, aby prodal konkrétní produkt. Během kampaně se rád navázel do Íránu a nukleární dohody, protože si myslel, že tím může získat hlasy a podporu od Netanjahua. Už jejich podporu nepotřebuje. Ale nebezpečné nyní je, že s tím, jak se budou vytrácet jeho ekonomické sliby, pro něj může být výhodné si najít zahraničního nepřitele. Írán se může stát takovýmto cílem. Není náhodou, že pravcoví populisté ve světě hledají zahraniční nepřátele, jakmile se jejich ekonomické sliby začínají vypařovat.

Pokud se Írán tímto cílem nestane, jeho interní a přirozená trajektorie jej přesune do nové arény. Vlastně již od šedesátých let dvacátého století byl převládajícím diskursem politiky islám, autenticita, nativismus a „návrat ke kořenům“. Tento diskurs vedl k současné slepé uličce, kdy se reforma oddalovala a pravice získala převahu.

Nová generace narozená po revoluci se tolik nezajímá o hledání původu – a místo toho se více zajímá o smysluplné reformy, které chrání práva jednotlivce, stejně jako sociální a ekonomická práva. Když tak činí, objevují, že jejich prarodiče z ústavní revoluce let 1905–1909 toho mohou mnoho říci k současnosti – a nejen bezúčelně hledat své nejasné kořeny.

Článek z časopisu Jacobin přeložil Martin Šaffek. Originál zde: www.jacobinmag.com/2017/04/iran-left-tudeh-khomeini-nationalization-orientalism-oil-imperialism/ 23.4.2017

JOSEF PATOČKA:

Foto: Archiv Josefa Patočky

S Josefem Patočkou, členem ekologického hnutí Limity jsme my, jsme se bavili o nástupu prezidenta Trumpa do čela americké vlády a dopadu jeho agendy na životní prostředí. Dostali jsme se také k budoucnosti české ekologické a energetické politiky po podzimních parlamentních volbách a ke stavu české společnosti. V poslední části rozhovoru jsme mluvili o aktivitách hnutí Limity jsme my.

Začněme aktuální situací ve Spojených státech. Donald Trump po svém zvolení jmenoval šéfem EPA (Environmental Protection Agency) S. Pruitta, který relativizuje vliv člověka na změnu klimatu. Trump počítá se snížením rozpočtu EPA o více než 800 milionů dolarů, chce klást větší důraz na domácí těžbu fosilních paliv. Jak tento nastoupený trend vnímáš?

To, co se ve Spojených státech děje, je něco, co jsme celou dobu očekávali, je to konzistentní s republikánským programem. Rozdíl oproti Obamově éře je, že zatímco tehdy jsme měli v Americe vládu, která oficiálně tvrdila, že chce přejít na obnovitelné zdroje a snižovat

emise fosilních paliv, ale v praxi jednala velmi často vyloženě proti těmto zásadám, tak teď máme v prezidentském úřadu člověka, který popírá samotnou realitu toho, co se děje.

Z toho hlediska je vypovídající prolnutí byznysu a vlády v osobě ministra zahraničí Tillersona, který byl v předchozím období ředitelem společnosti Exxon Mobile, jedné z největších ropných korporací. Tím pádem hlavní změnou je, že dnes je v čele největší ekonomiky na světě garnitura, která se bude chovat jako bychom tu žádnou klimatickou krizi neměli. Otázka je, nakolik to, co říkají, že chtějí udělat, to znamená povzbudit spalování fosilních paliv, je to paradoxně uvnitř

neoliberálního ekonomického uspořádání realistické. Již dnes ekonomové říkají Trumpovi, že oživení těžby uhlí v Americe je nerealistické, což má pro nás určitou pachutí. Protože je typické, že přijdou moudří ekonomové a řeknou nám, co je, a co není realistické. Za nerealistická se často považují opatření, která jsou z ekologického hlediska nezbytná, prostě proto že nejsou slučitelná se ziskem na trhu jako orientačním principem ekonomické činnosti.

Americká vláda má určité závazky, kterých se bude Trump jen obtížně zbavovat a dynamika proměn tamního trhu s energiemi, která ke snižování emisí vede, je navíc do velké míry samohybná.

Dramaticky padá uhlí, nezvládá konkurovat plynu, obnovitelné zdroje jsou na vzestupu, a to vše především kvůli proměnám v cenách. To, co tvrdí někteří analytici, že politika nemá na tento vývoj velký vliv, je do velké míry

NA ZMĚNY KLIMATU NESMÍ NEJVÍCE DOPLÁCET TI, KTERÍ NEJMÉNĚ PŘISPĚLI K JEJICH VZNIKU

pravda. V jiném kontextu bychom řekli, politika je bohužel na ústupu a nezvládá ekonomiku účinně regulovat. V tomto konkrétním případě však to, co by chtěl Trump dělat, budou omezovat stejné mechanismy, které jindy omezují účinné snižování emisí skleníkových plynů. Na druhé straně jsme v situaci, kdy se nedá čekat, protože pokud máme mít šanci odvrátit nejhorší dopady změn klimatu, tak bychom měli začít emise na globální úrovni setrva- le snižovat do roku 2020. Škody, které Trumpova vláda napáchá, mohou být rozhodující.“

Když jsi mluvil o propojení a zvětšující se kontrole ekonomiky a politiky, není to širší problém, který se netýká pouze ekologické problematiky? Když se v Řecku ujala vlády Syriza, byly jí v podstatě ekonomickými elitami také vysvětleny realistické meze její politiky.

„Nikoliv, Trumpa nebude omezovat to, co běžně popisujeme jako kolonizaci politických institucí ekonomickou mocí. Toho je naopak Trumpova administrativa extrémním příkladem, podobně jako u nás Babiš. Z hlediska energetické politiky je politika Trumpovy vlády důsledkem dlouhodobé snahy fosilních korporací obecně udržet svoji pozici a dál znečišťovat bez ohledu na ekologické dopady: dříve lobbovaly, dnes už v podstatě přímo vládnou.“

Trumpovi se ale nějaká „renesance uhlí“ bude prosazovat nesnadno, protože tržní mechanismy jsou natolik samohybné, že podíl obnovitelných zdrojů bude stoupat a pozice uhelného sektoru v Americe bude obtížné udržet, i kdyby se o to snažila vláda. Paradox je, že často voláme po účinnějších zásadách státu do ekonomiky v zájmu snížení emisí. Po tom, aby, a to je zřejmě z hlediska dynamiky globálního energetického systému v nejbližších letech nejdů-

ležitější, bylo zpoplatněno znečišťování. Aby byla ve Spojených státech i jinde uvalena cena za tunu vypuštěného skleníkového plynu, kterou bude muset znečišťovatel zaplatit. To je možné buď prostřednictvím systému obchodování s emisními povolenkami, jako je tomu v Evropě, které se ale ukazuje jako problematické, protože cena povolenky je zde nízká. Nebo, což je méně flexibilní, ale účinnější způsob, zavedení uhlíkové daně. Toto však Trumpova vláda neudělá, což může způsobit, že dekarbonizace energetiky, přechod od fosilních paliv k obnovitelným zdrojům, vulgárně řečeno, nebude probíhat tak rychle, jak bychom potřebovali.“

Trumpova administrativa se pokusí nejen obnovit ve větší míře těžbu fosilních paliv, ale i Obamovo rozhodnutí zamítnout další stavby ropovodů, například Dakota Access. Zapadá to do jeho antiekologické politiky, nebo

je to spojené právě s provázaností politiky a byznysu?

„Určitě, protože Trumpovo obchodní impérium má podíl ve společnosti, která ropovod staví. Nicméně to, jak otevřený je Trumpův útok na ekologická omezení, a jak agresivní je tlak na obnovu těžby uhlí nebo stavbu nových ropovodů a těžbu ropy nekonvenčními způsoby, má dva pozitivní aspekty. Na rozdíl od Obamovy vlády, která byla velmi ambivalentní, na jedné straně přispěla různými standardy pro znečištění ovzduší k uzavření některých uhelných elektráren, ale současně na straně druhé byla za jeho vlády těžba ropy nekonvenčními způsoby na vzestupu, navzdory ekologické rétorice. Dnes jsou hranice naznačeny jasně. Zatímco Obama chlácholil lidi líbivou rétorikou, podobně jako to v Kanadě dělá Trudeau, v praxi ale vycházel fosilnímu průmyslu v mnoha ohledech vstříc, u Trumpa je jasné, na čí je straně. To je příležitost pro ekologické hnutí v Americe mobilizovat [se] proti jasnému nepříteli. Nikomu není třeba složité vysvětlovat, proč je proti takové vládě potřeba vystupovat.“

Druhý ohled, v němž je Trumpův útok proti klimatu pozitivní, je: když se podíváme na kontext tohoto útoku, tak sledujeme, že Trump nejde jen po ochraně životního prostředí, ale i po všem ostatním. S výjimkou zbrojního rozpočtu se škrtky týkají všech oblastí amerického rozpočtu, jde o vzdělání, zdravotnictví, sociální programy. Ale i útoky proti právům homosexuálů či reproduktivním právům žen. Pokud Trumpova vláda zosobňuje za Obamovy vlády latentně kvasící projekt expanze fosilní ekonomiky, vojensko-průmyslového komplexu, destrukce sociálního státu a veřejných služeb, různých práv menšin, zkrátka konzervativní kontrarevoluce, tak to umožňuje artikulovat nějaký velký alternativní narativ, který propojí různé ekologické, sociální, menšinové a kulturní požadavky do podstatně progresivnějšího projektu, než jakým mohl být ten Obamův. Obama, přestože měl příležitost americkou společnost podstatně změnit, jen údržbářsky opravoval tu to, tu ono. Zatímco ve Washingtonu byl sympatický prezident, první černoch na postu prezidenta Spojených států, v praxi pokračovaly dlouhodobé trendy z Bushovy éry. Říkal věci, které se americkým pokrokářům líbily, zatímco skutečná politika byla problematictější, od zahraniční intervencí, válek po světě, nárůstu moci korporací, až po ekologickou oblast.“

Vidíte ve Spojených státech v současnosti již existující širší hnutí proti Trumpově politice, nebo takové hnutí teprve vzniká?

Takové hnutí vzniká, koalice vedená sociálními hnutími a neziskovými organizacemi, jejímž cílem je klást Trumpově agendě odpor. Probíhá nebyvalá aktivita na regionální úrovni, kdy se lidé organizují a tlačí na své často republikánské zástupce a zástupkyně, aby hlasovaly proti vládním návrhům v Kongresu. Progresivní část politického spektra se dnes organizuje způsobem založeným na lokální participaci s univerzálně pokrokovou agendou, od reproduktivních práv žen po změny klimatu a operuje především nátlakem na volené zástupce, místní a státní samosprávy. Tato mobilizace je podobná tomu, co ultrakonzervativní republikánská pravice dělala během Obamovy vlády, konkrétně hnutí Tea Party. Z tohoto hlediska je možné chovat naději, že Trumpův nástup k moci zafunguje účinně jako budiček, který přinutí lidi organizovat se a směřovat k tomu, aby ve volbách v roce 2020 zvítězil pokrokový kandidát typu B. Sanderse nebo E. Warrenové, který za sebou bude mít široké lidové hnutí a z tragédie, kterou Trumpova vláda představuje, vytáhne Ameriku k přitažlivější budoucnosti.

Dá se souhlasit se S. Žižkem, že Trump jako prezident je lepší volbou, než by byla H. Clintonová? Vzhledem právě k větší mobilizaci obyvatel Spojených států proti jeho politice?

Podle mého názoru je toto zvrhlá logika, říká se jí Výmarská. To, co jsem naznačoval, jsou optimistické vektory možného vývoje, které nejsou zaručené. Nepodceňujeme nebezpečný potenciál projektu Trumpovy vlády. Vývoj může dopadnout tak, že v průběhu následujících let, podobně jako to dnes vidíme v Turecku, podemele Trump a ultrakonzervativní reakcionářské hnutí za ním samotné parametry, v kterých by progresivní vyústění bylo možné. Tvrdit, že čím hůř, tím lépe, ale spoň se něco změní, a říkat to už před volbami, je podle mě buď výraz krajního zoufalství, nebo nezodpovědná intelektuální manýra.

Nehledě na současnou Trumpovu zahraniční politiku. Pokud se přesuneme do českého prostředí, na podzim nás čekají parlamentní volby. Očekáváš

změnu v přístupu k ekologickým tématům v případě nástupu A. Babiše na post premiéra?

Předobraz toho, jak by případná Babišova vláda přistupovala k otázkám životního prostředí, můžeme dnes vidět v tom, jak R. Brabec řídí ministerstvo životního prostředí. Je evidentní, že Babiš ani zde nemá koherentní program. Jeho cílem je hlavně sloužit zájmům vlastního byznysu, případně projektu co největší koncentrace ekonomické a politické moci. A různé zájmové a cílové skupiny ve společnosti po cestě k tomuto cíli chlácholit a udobřovat si různými dílčími vylepšeními, jako je nedávno schválený zákon o Národních parcích. Ten je jistě pokrokem oproti Stráskému a Chalupovi a jejich válce proti přírodě. Brabec získává na jedné straně popularitu na záchraně Národních parků, ale na straně druhé efektivně rozvrátil Českou inspekci životního prostředí. V ní provedl čistku, která vede k tomu, že ČIŽP přestala být důvěryhodným, nezávislým orgánem státní správy, který má kontrolovat soukromý byznys a lze mít důvodné podezření, na základě některých dílčích případů z poslední doby, které dobře zdokumentoval Deník Referendum [například kauzy přerovské chemičky Precheza, nebo kroměřížského Navosu], že tam, kde jde o zájmy Agrofertu a jeho dceřiných společností, tak ČIŽP či MŽP jedná podezřele vstřícně.

Tam, kde nemá Babiš přímý zájem, což je třeba uhelná energetika nebo Národní parky, tak je možné očekávat politiku opatrného vyvažování různých zájmů, ale ne žádný skutečně progresivní ekologický program. Ale tam, kde jde o Babišovy zájmy, v oblasti chemického nebo zemědělského průmyslu, lze očekávat spíše zhoršení a další oslabování regulační role státu na úkor jeho byznysu.

V otázce severočeských limitů se nedá očekávat úplná změna dosavadní politiky, tedy prolomení limitů těžby?

Proti prolomení limitů těžby, s výjimkou lomu Bílina, byl Babiš už v roce 2015 a neočekávám od něj zásadní změnu. On sám ví, že by to bylo pro něj nepopulární rozhodnutí. Pokud jde o uzavření necelého tuctu zastaralých uhelných elektráren, snížení českých emisí a nesmyslných exportů elektřiny, tak pokud po těchto krocích nebude ve společnosti poptávka, nelze podle mě čekat,

že by Babiš sám iniciativně šel do principiálního politického boje o toto téma.

Hnutí Limity jsme my se stavělo proti prodloužení fungování uhelné elektrárny Chvaletice. Jaké vidíš alternativy ke zrušení uhelných elektráren? Jak by se mohla česká energetická politika vyvíjet?

I pokud bychom se řídili jen velmi konzervativní energetickou koncepcí státu, tak by mělo dojít k postupnému utlumení uhelné energetiky. Alternativa k zavření zastaralých uhelných elektráren, které dosud neprošly modernizací, je v takové míře nevyvážená elektřinu. Mohl by se také realizovat potenciál k úsporám elektřiny, nemluvě o využití potenciálu v obnovitelných zdrojích, který třeba ve větru zůstává zcela nevyužitý, protože český stát není schopen nastavit účinný formát podpory nových větrných zdrojů, poslední turbíny jsme postavili v roce 2014.

Jak se díváš na možnost stavby nových bloků jaderných elektráren?

Nové jaderné bloky nepotřebujeme, a navíc je nejsme schopni postavit, aniž by to české spotřebitele energie stálo obrovské peníze. Jak se ukazuje v Evropě, jaderný průmysl není schopný sám postavit nový zdroj, pokud mu není do budoucna garantovaná výkupní cena elektřiny. Cena výstavby by se tak přesunula na koncového spotřebitele. Lidé by tak v průběhu životnosti elektráren dopláceli až tisíc korun ročně na nový jaderný blok. Ekonomicky tedy stavba nových jaderných bloků nedává smysl. Také proto, že nemáme nedostatek elektřiny, nové bloky nepotřebujeme.

ČEZ stavět nové jaderné bloky nechce, protože ví, že by tím poškodil svou pověst, lidé by totiž museli na jejich výstavbu doplácet další peníze. Jadernou energetiku by to poškodilo, stejně jako solární energetiku poškodil solární tunel. Tím, kdo by chtěl stavět nové jaderné bloky, jsou kromě zmatených českých politiků především jaderné společnosti, které jsou v hrozných problémech, nezvládají stavět nové reaktory a nedokáží konkurovat obnovitelným zdrojům. Když se podíváme na společnosti, které se ucházely o výstavbu nového reaktoru, tak Westinghouse zkrachoval, Areva, pokud by nebyla státní, tak by zkrachovala také, protože staví dva reaktory nové generace ve Francii a Finsku

a ani jeden nebyla schopna dokončit, a další je Rosatom. Zde už se jedná o politickou otázku, zda chceme, abychom se tímto způsobem navázali na Rusko, protože Rosatom je v podstatě ruským státem používán jako nástroj geopolitického imperialismu. V tomhle případě bychom reaktor neměli chtít už z principu, protože rozšíření vlivu Ruska v ČR bychom, chceme-li pro naši zemi sledovat nějakou demokratičtější budoucnost, měli jednoznačně odmítnout.“

Když jsme se bavili o potřebě aktivní participace, co přivedlo tebe osobně k politickému aktivismu?

Pro mě byla klíčová zkušenost studentského hnutí proti plánované reformě vysokého školství v roce 2012. Jeden brněnský kamarád mě dostal do skupiny vysokoškolských studentů, z nichž mnozí dodnes patří mezi mé nejlepší přátele. Organizovali tehdy Týden neklidu, stejně jako další protesty, které vedly ke stažení návrhu reformy a rezignaci tehdejšího ministra školství Dobeše. Přestože jsem byl v té době ještě středoškolák, tak v mém zájmu bylo neplatit školné na vysokých školách. To, že se podařilo organizací zdola dosáhnout změny, byla pro mě klíčová zkušenost.

S určitou částí lidí jsme chtěli dělat něco i dále, protože jsme všichni jezdili na kole a chtěli jsme prosadit v Brně rozvoj cyklistické infrastruktury. Proto jsme se přidali k místní skupině Hnutí DUHA. Od toho jsme se pak dostali až ke sporu o polohu brněnského nádraží, o kterém jsme organizovali referendum. V roce 2015 nás znovu zmobilizoval plán tehdejšího ministra průmyslu a obchodu prolomit limity těžby uhlí a zbourat Horní Jiřetín, z toho vzniklo hnutí Limity jsme my. Ale tou iniciační zkušeností byly studentské protesty proti Dobešově reformě. Dobeš, myslím, pro české vzdělávání neudělal nic hodného paměti, až na to, že se zasloužil o výchovu celé nové generace politických aktivistů. Za to mu patří dík.

V manifestu hnutí Limity jsme my tvrdíte, že „ekologické problémy nelze oddělovat od sociálních a ekonomických otázek.“ Mohl byste to rozvést?

Změny klimatu nejsou abstraktní problém, který lze odkládat s tím, že to ovlivní až naše vnoučata. Je to globální problém, který už dnes má dramatické sociální důsledky a má přímý vztah

k příčinám například migrace. Když tvrdíme, že chceme pomáhat lidem v zemích jejich původu, tak naším primárním cílem by mělo být nedopustit to, k čemu změna klimatu může vést, totiž že miliony lidí budou muset opustit své domovy, protože tam, kde žijí, se zkrátka nebude dát dál žít. Z humanistického hlediska můžeme zvolit buď řešení důsledků, opevnit hranice a dopouštět se na prchajících lidech čím dál ošklivějšího násilí, nebo budeme řešit skutečné příčiny: a to znamená také omezit emise a vyčlenit prostředky k řešení situace lidí v jejich zemích, aby se na změny klimatu, které už jsou nevyhnutelné, mohli adaptovat a dosáhnout důstojného života.

V českém prostředí je to podobné, zatímco sucha a povodně budou dopadat disproportčně na nejchudší lidi, tak ti, kteří tuto situaci způsobili, by se chtěli odpovědnosti vyhnout. V českém prostředí jsou to právě uhlobaroni. To máme na mysli, když mluvíme o klimatické spravedlnosti. Nelze dál dopouštět, aby na změny klimatu nejvíce dopláceli ti, kteří nejméně přispěli k jejich vzniku, zatímco největší znečišťovatelé budou dál profitovat.

V evropském diskursu se v otázce migrace ze Sýrie často mluví o válečném konfliktu, ale málo se zmiňuje vliv, který v jeho vzniku mělo dlouhodobé sucho.

Konkrétně Sýrie je dobrý příklad. Válku v Sýrii nelze vysvětlit přímo kauzálně jako projev změn klimatu, ale je doloženo, že změny klimatu přispěly k dlouholetému suchu, které by bez nich nedosáhlo takové míry. V důsledku toho množství zemědělců opustilo svá hospodářství, shromažďovali se na předměstích velkých aglomerací a právě mezi nimi vznikla nenásilná vzpoura, která vedla k občanské válce.

Na případě Sýrie je dobře vidět, jak se různé nepříznivé faktory nebezpečně posilují. Nejdříve změna klimatu přispěla k suchu a vzniku občanské války. Dnes válka devastuje infrastrukturu, která by mohla v příznivější situaci Sýrii pomoci suchu lépe zvládnout, například systémy na zachycování vláhy, které dnes leží v troskách. I proto je změnu klimatu třeba vnímat jako klíčový politický, sociální i bezpečnostní problém – nejde o žádné „životní prostředí“, jde doslova o podobu celé naší budoucnosti.

Otázky kladl Jaroslav Chramosta

Vítězství Huga Cháveze uvedlo do pohybu
nejradikálnější pokus latinskoamerické „Růžové vlny“
o společenskou transformaci. Jak dopadl?

ROZHOVOR O BOLÍVARSKÉ REVOLUCI S EVOU MARÍA,

O HUGO CHÁVEZOVI

Jacobin: Kdo byl tento plamenný státník? Zásadový radikál, nebo někdo komplikovanější?

Eva María: Když byl Chávez zvolen, bylo mi jedenáct nebo dvanáct let. Byl to především on, kdo mě inspiroval k tomu, abych přemýšlela o možnosti jiné společnosti.

Ve Venezuele je majetková nerovnost velmi zřejmá – jsou tam velké vily a hned za nimi jsou kopce pokryté slumy. Najednou přišel k moci Chávez se svou progresivní rétorikou a s jeho odhodláním v boji za lepší život pro chudé, neviděné. Tedy, on sám byl synem svobodné matky z Barinas.

Z tohoto venkovského města pochází také část mé rodiny. Někteří mí příbuzní ho dokonce znali, nebo znali jeho bratra nebo babičku. Celé to vypadalo úžasně, že se někdo jako on mohl stát prezidentem země.

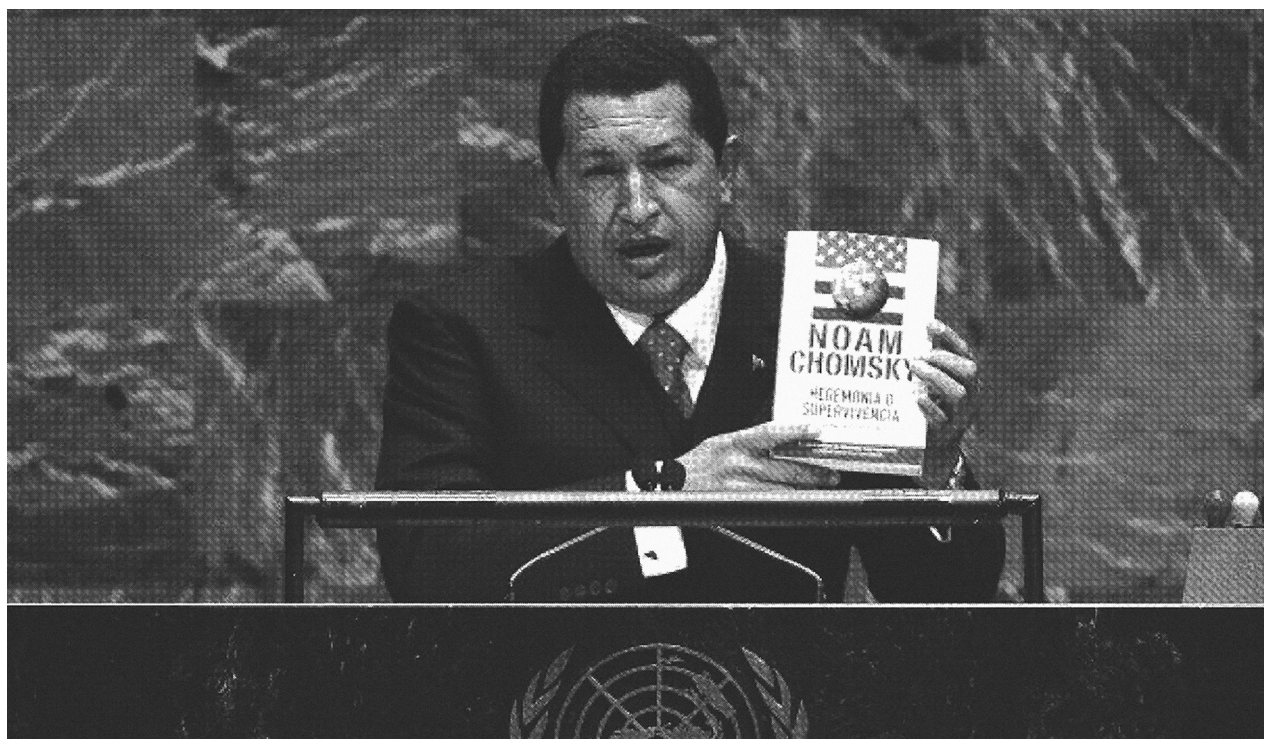
Gregory Wilpert: Chávez vrátil socialismus na mezinárodní agendu, a tak ukázal, že socialismus může představovat přímého protivníka neoliberalismu, který byl v roce 1999, kdy se Chávez stal prezidentem, převládajícím paradigmatem.

Naomi Schiller: Chávezovo hnutí také obnovilo boj proti imperialismu, a v historicky důležité chvíli jej také přizpůsobilo současnosti. Pro mnoho Venezuelanů toto hnutí navíc předsta-

vovalo zpochybnění celkově přijímaných poznatků o tom, jak se má řídit ekonomika.

Eva María: Chávez vlastně jako první v regionu poslal neoliberalismus do prdele. Úplně vyhodil Mezinárodní měnový fond – „konec, táhněte z téhle země“ – a později v OSN nazval George W. Bushe ďáblem. Chci říct, wow. To bylo úžasné, asi nejlepší den mého života.

Gregory Wilpert: Tohle byl samozřejmě úspěch v ideologické rovině. Měli bychom se také podívat na konkrétní úspěchy, jako snížení nezaměstnanosti a míry chudoby, větší míry vzdělání a zdraví, a zavedení různých sociálních programů.

NAOMI SCHILLER A GREGORYM WILPERTEM

Také jsme viděli zlepšení v politické sféře. Například rozšíření participační demokracie, kterého se dosáhlo ústavní reformou, jež reprezentativní demokracii výrazně vylepšila. Ale i pokroky v přímé demokracii – vytváření obecních rad, komun, všech možných mechanismů.

Naomi Schiller: Chávez měl samozřejmě obrovský vliv na bolívarský proces ve Venezuele. To nelze popírat. Ale nebylo to jenom jeho hnutí – stavěl na dlouhé tradici bojů ve Venezuele, která pokračuje i teď, po jeho smrti.

Eva María: Správně. A teď, když nás od jeho úmrtí dělí čtyři roky, o něm dokážeme uvažovat dost kriticky. V mnoha

ohledech byl Chávez vlastně k socialismu dotlačen militantním masovým hnutím. Nezačal s ním.

Chci říct, že na počátku, v roce 1989, jsme tu měli Caracazo – spontánní povstání ve venezuelském hlavním městě Caracasu, ke kterému došlo kvůli frustracím ze strukturálních úprav. O deset let později byl zvolen Chávez, a pak v roce 2002, když se pravice pokusila chopit moci pučem, země znovu povstala na jeho ochranu. To byla sama o sobě významná změna – zpevnování a nabíjení tohoto masového hnutí. Podobné hnutí se také vynořilo během stávkový šéfů v letech 2002 a 2003, když se nekompromisní konzervativci v ropné společnosti pokusili zastavit všechnu produkci. Pro stát to byla katastrofa.

Později se zaměstnanci ujali otěží a obnovili výrobu sami, aby zajistili, že vláda nepadne. Znovu v roce 2004, s referendem: opozice podala na výsledky odvolání, a v novém referendu, které se poté konalo, je Chávez porazil se zatím největší a nejradiálnější většinou.

Až po tom všem začal Chávez mluvit o socialismu. Předtím se snažil dosáhnout „třetí cesty“ ve stylu Tonyho Blaira – snahy reformovat kapitalismus v něco mírnějšího. Myslel si, že může systém opravit; například využitím obrovského ropného bohatství státu, aby zajistil, že Venezuela nebude mít úplně zdevastovanou populaci. Ale pak v roce 2005 začal mluvit o socialismu na Světovém sociálním fóru v Brazílii, uprostřed Růžové vlny.

Gregory Wilpert: Je pravda, že Chávez byl do tohoto procesu dotlačen. Ale faktem je, že semínka pro tento směr zasadil sám. Jeho původní vize – původní náskok – ve skutečnosti obsahovala mnoho témat, která se později dostala do popředí jeho programu. Už první náčrt jeho politického programu obsahoval myšlenku vytvoření „protagonistické participativní demokracie“ a ta byla zahrnuta do ústavy roku 1999, ještě před Chávezovým obrátem k socialismu.

Jeho skutečný politický posun nastal při pokusu o puč proti němu, protože do té doby si Chávez opravdu myslel, že je možné dosáhnout kompromisu s obhájci kapitalismu a venezuelskou opozicí. Pokus o puč ho radikalizoval stejně jako jeho stoupence.

Opozice se nechtěla vzdát, i přesto, že Chávezův program byl znovu a znovu ratifikován ve volbách. Každý akt odporu opozice zatlačil Cháveza víc doleva, až v roce 2005 plně přijal socialismus – a marxismus.

Eva María: Dobře, Latinská Amerika se stáčela doleva, tak se Chávezova ideologie přizpůsobila. Co se ale bohužel nezměnilo, byla jeho ultra-vůdcovská role. Ve Venezuele šlo pořád o Chávezovu one-man show. To byl pro levici problém, protože když jste se podívali na různé proslovy a na různá prohlášení, mohli jste nalézt výrazně odlišné verze Cháveza. Na jedné straně jste mohli najít velmi radikálního socialistu, jenže na straně druhé byl jiný – chlápek, co říká věci jako „OK, buržoazie je špatná a tak dále, ale pořád je tu místní vrstva kapitalistů, kteří jsou pro revoluci, no a s nimi budeme spolupracovat.“

Jeho myšlení se v té době zajisté hodně měnilo – byl ovlivňován masami. Ale tam vstupuje levicové hnutí. Populace mohla Cháveza ovlivnit spontánními, výbušnými akcemi, bohužel na levici neexistovala dostatečně koherentní síla, která by ho mohla neustále posunovat vpřed. Ve výsledku pak Chávez mohl svou ideologii otáčet sem, tam, a pak zase sem, podle toho, co bylo v tu chvíli výhodné.

O CHÁVISMU

Jacobin: Jak socialistický je ve skutečnosti venezuelský „socialismus 21. století“?

Naomi Schiller: Bolívarský projekt byl v mnoha ohledech rozporuplný.

Přerozdělil bohatství a změnil organizaci státní kontroly nad ekonomikou, ale bez předání moci do rukou pracujících a někdy ve spolupráci s byznysem. Zpočátku bylo těžké odlišit, jestli se jedná jen o dočasné rozpory nebo jestli šlo o ústřední součásti cesty bolívarského hnutí k zavedení socialismu.

Gregory Wilpert: No, já myslím, že Chávezův socialismus byl postaven na minimálně čtyřech různých pilířích. Prvním je idea participativní demokracie a tato ústřední myšlenka zde byla už od začátku: abyste mohli vytvořit participativní demokracii, musíte nejprve zmírnit problémy reprezentativní demokracie. Myslím, že to je stále relevantní a mocná kritika statusu quo – a to, že je zabudována v ústavě roku 1999, je pozoruhodné.

Druhý pilíř je v podstatě program sociální spravedlnosti. Jedna z prvních vět ústavy říká, že Venezuela je státem práva a spravedlnosti. Takže máte princip, který je vyšší než právo. Tento princip je navíc dostatečně rozsáhlý a nezahrnuje jenom formální spravedlnost, ale také sociální spravedlnost, takže může být využit k podpoře věcí typu zmenšování majetkových rozdílů pozemkovou reformou, reformou ropného průmyslu, sociálními programy všeho druhu na pomoc chudým.

Třetí pilíř souvisí s myšlenkou národní suverenity. Tady bych vlastně dohromady spojil tři koncepty: národní suverenitu, anti-imperialismus a regionální integraci. Čtvrtým pilířem je mezinárodní solidarita obecně. Tyto čtyři pilíře shrnují hlavní body Chávezovy vize.

Eva María: Nechci se bavit o Chávezových úmyslech. Chci říct, je mi líto, že jsem toho člověka nemohla potkat. Jeho vláda mě inspirovala, takže na mé kritice zde není nic moralizujícího. Ale prostě si nemyslím, že to je socialismus, nebo alespoň verze socialismu, která může zvítězit.

Chávez hovořil o „pěti motorech socialismu.“ To byly reformní programy, zaváděné státem, o kterých se domníval, že by mohly pohánět postupný přechod k socialismu. Tím hlavním, tím nejdůležitějším, bylo budování „komunální moci.“

Idea byla v podstatě taková, že se lidé začnou chovat jinak – začnou rozhodovat demokraticky a brát věci do svých rukou – v malých bublinách. To pak časem ukáže lepší způsob, jak

organizovat společnost, a udělá stát irrelevantním. Lidé by prostě viděli, že socialismus je lepší. Výzva zde spočívala v zajištění, že stát projekt nepodkope, ale dokonce ho bude dotovat a podporovat – s konečným cílem zbavit se státního vedení úplně.

Chávez myslel, že se může chopit moci v kapitalistickém státě skrz volby. Poté by mohl pomoci sociální revoluci z pozice, kterou ve státě drží. Ale myslím, že to předpokládá hodně věcí, které jsou nestabilní a nepravdivé.

Gregory Wilpert: S tím nesouhlasím. Faktem je, že historicky je vláda často hlavní překážkou pro revoluci, ne? Ale ve Venezuele jste najednou měli jiný druh vlády, vládu, která řekla: „Hele, můžete si vytvořit takovéhle komuny, můžete se organizovat, a tak dále.“ Není to snad vláda dávající lidem nástroje pro účast na revoluci? Nebo aby dokonce udělali vlastní revoluci?

Myslím, že to je to, co vláda dělala. A to samozřejmě do určité míry zahrnuje snahy navrhovat program shora. Ale ne úplně! Šlo o to, dát lidem nástroje, které potřebovali k účasti v projektu a k jeho utváření pro sebe.

Naomi Schiller: Jedna věc, kterou lidé nechápou na bolívarském procesu, je forma státu. Nemůžeme jednoduše stále používat koncept státu, který naznačuje, že stát představuje vždy tutéž věc. V Chávezově období musíme dávat pozor na specifickou, historickou, na to, co bylo možné v rámci participace lidí na utváření státu, a dokonce jeho rozšiřování.

V mnoha ohledech byl bolívarský projekt úspěšným lidovým hnutím. Lidé z velmi chudých komunit ve velkém počtu vstupovali do státních institucí. Během celého tohoto procesu bylo velmi obtížné rozlišit, co je komunitní projekt a co je oficiální projekt státu. Lidé, kteří debatovali, jestli to byl proces shora nebo zdola opomíjejí skutečnost, že lidé se v mnoha ohledech pohybovali mezi těmito dvěma sférami.

Eva María: Já kritizuji to, že ve Venezuele mluvíme o inherentně kapitalistickém státu. Dokonce i Chávez s touto výtkou časem souhlasil! V roce 2012 oznámil: „Dobře, jsme pořád v kapitalismu. Pořád máme tytéž struktury. Potřebujeme dramatictější změnu.“

Naomi Schiller: Ale stát není soudržný, koherentní objekt. Existuje mnoho marxistických analýz, které vidí stát

jako vnitřně rozporuplný, s mnoha zájmy, které v rámci něj působí. A ano, v základě mnoha venezuelských státních institucí stále ležely kapitalistické zájmy, ale také jsme tu měli ostré spory o budoucnost těchto zájmů, stejně jako se vedly ostré spory o třídní podstatu a vedení těchto institucí.

Musíme venezuelský stát během bolívarského procesu chápat jako „procesní stát“, ne jako jasně vymezenou entitu se zřejmými a jednotnými zájmy, ale jako bitevní pole.

Eva María: Ale to vše bylo možné jen proto, že stát byl Chávez! Především po roce 2005, když byl nezpochybnovaným vůdcem. Plnil ultra-vedoucí roli; na vrchu hierarchie neexistovala skutečná opozice.

Gregory Wilpert: To je pravda. Ale přesto si myslím, že Chávezův příklad je v mnoha ohledech lepší, než myšlenka, že nějak dokážeme zvládnout revoluci bez duální moci.

Eva María: Marxova hlavní myšlenka byla, že k překonání kapitalismu a vytvoření silně demokratické společnosti potřebujete, aby se pracující třída osvobodila sama. Revoluční proces má zapotřebí mnohem účinnější přístup, nejsou to jenom pracující lidé bránící vládu, která je má ráda.

Myslím, že byly chvíle, kdy se něco takového mohlo stát ve Venezuele. Byly chvíle, kdy byla moc pracujících zřejmá.

Vezměte si třeba oceláře. Poté, co v roce 2008 selhala vyjednávání o smlouvách, si dělníci vyžadovali znárodnění Ternium-Sidoru, největší ocelářské společnosti ve Venezuele. A Chávez řekl: „Dobře, znárodníme to!“ Problém byl, že firma byla ovládána argentinským kapitálem, takže když zavolal argentinský prezident a Chávezův spojenec Néstor Kirchner a řekl: „Hele, tohle je naše firma; tohle se ti nepodaří,“ Chávez jednoduše ustoupil.

Nebo si vezměte ropnou stávku. V roce 2002, když se národní ropná společnost, kontrolovaná kapitalistickou pravicí, pokusila vyhladovět Chávezovu vládu zastavením produkce, byli zaměstnanci schopni společnost držet v chodu bez svých šéfů – a to mluvíme o ropném průmyslu, který je ve Venezuele ústřední a zásadní.

Socialistická levice musí tyhle věci podporovat. Můžeme chvíli spolupracovat s přátelským státem, ale nemůžeme jednoduše využít kapitalistický

stát k financování socialismu. Hlavním bodem, a zní to zjednodušeně, ale vůbec bychom to neměli chápat zjednodušeně, je vlastní emancipace pracujících třídy. To je něco, co musíme znovu vydobýt, jako socialisté a marxisté, obzvláště v Latinské Americe.

Naomi Schiller: Jsem skeptická k existenci verze sebeosvobození pracujících třídy, které by už nebylo protkáno přestřídání dynamikou. Lidé zapomínají, že během celého procesu probíhal boj o třídní charakter bolívarianismu a jeho vedení. Zobrazování problému jako otázky státní implementace shora versus místní sebeurčení zdola ve skutečnosti vůbec nezobrazuje boj uvnitř státních institucí.

S tím, jak do státních institucí – které byly tradičně vedeny manažerskou střední třídou stále více vstupovali chudí lidé, často bez jakéhokoli formálního vzdělání, bojovali i silní zastánci projektu s otázkou, jaká může být role střední třídy. A je bohužel pravda, že v mnoha případech, které jsem pozorovala, nebyli lidé ze střední třídy ochotní ustoupit, nebo dokonce ani spolupracovat s organizacemi z barrios [barrio = slum nebo chudá čtvrť, pozn. překl.], pokud to znamenalo vzdát se vedoucí role.

Zároveň s tím se objevovaly třídní nerovnosti uvnitř chudých komunit, právě i proto že některé aspekty bolívarského projektu byly tak úspěšné. Někteří lidé byli v pozici, ze které snadno získali vzdělání a mohli se zapojit do nových společenských kruhů a tak dále, zatímco jiní byli v pozici složitější. Takže uvnitř revoluce existoval skutečný třídní konflikt – a ten ve výsledku oslabil hnutí vůči krizím, které nastávaly.

Gregory Wilpert: To vidím jako jeden z klíčových problémů celého procesu. Je to vlastně problém vědomí, to, populace nemá společné povědomí o tom, jak by měly tyto projekty fungovat. A to by se asi dalo připsat absenci větší, rozsáhlejší představě, jak se dostat k socialismu.

O SOUČASNÉ KRIZI

Jacobin: Kam směřuje Venezuela po Chávezovi?

Naomi Schiller: Myslím, že jakákoli analýza současné krize musí být spojena s analýzou globálního kapita-

lismu. Přijde mi směšné, když lidé mluví o „selhání socialismu ve Venezuele.“ Chci říct, ano, některé věci samozřejmě selhaly, ale tato krize je ve skutečnosti důsledkem toho, jak těžké je spravovat hospodářskou závislost. To je běh na hodně dlouhou trať. Nevřeší se to za jedno nebo dvě desetiletí.

Eva María: Musíme mít na paměti to, že Chávez dokázal všechny ty věci, které dělal, protože byl u moci v „zlatém desetiletí“ – době velké poptávky po ropě, během které se ropa prodávala za velmi vysoké ceny. Během něhož také státu nescházely finance, a tak byl schopen maskovat některé problémy, které mohou vzniknout z rozporů chavismu. Pak, když se k moci dostal [Nicolás] Maduro, se na jednu sešla Chávezova smrt a zhroutění ekonomiky.

Najednou byla všude globální krize. Tak kapitalismus funguje. Ke krizím dojde vždy. Jedna se děje teď. A to znamená, že se Maduro musí postavit k hlavním rozporům chavismu a bolívarského projektu čelem, už je nelze skrývat.

Gregory Wilpert: Ale hlavním problémem je to, že opozice využila situace k přímému útoku na ekonomiku! A tento útok byl ve skutečnosti ještě usnadněn problémem, jehož semínka byla zasazena už v roce 2003, po zastavení ropného průmyslu. Mluvíme o upevnění směnného kurzu.

Toto opatření fungovalo jenom v období, kdy byla cena ropy relativně vysoká. V momentě, kdy šla cena ropy dolů, vytvořila obrovský problém. Maduro se pevného směnného kurzu držel v situaci, kdy to už nedávalo smysl, a to znásobilo efektivitu útoku na ekonomiku z řad opozice.

Dokud vláda zachovává tento systém odstupňovaného směnného kurzu, ukazuje opozici velké slabé místo k ekonomickému útoku a podrývání vlády. Co pak vláda reálně dělá, je subvencování všech produktů. Musí si uvědomit, že Venezuela není ostrov. Pokud takto masivně dotujete zboží, bude překračovat hranice a budete čelit nedostatku, hlavně v kontextu kontroly cen.

Místo toho by vláda měla dotovat příjmy obyvatel. Dodatečný příjem nebude odsáván přes hranice jako zboží. Ale vláda z nějakého důvodu toto opatření stále neopustila.

Eva María: Já to vidím tak, že když začala krize, měli Maduro a Spojená socialistická strana Venezuely [PSUV] dvě možnosti: Mohli se pokusit ji vyřešit tím, co kapitalistické vlády [jak reformistické, tak pravicové] dělají neustále – protlačením balíčku škrtů s nadějí na zvýšení zisků. Nebo mohli revoluci radikalizovat. Po tom volal Chávez na sklonku svého života: reaktivujte základnu, demokratizujte stranu, obraťte se ke komuně.

Ale jak je vidět, pod Madurovou vládou k této radikalizaci levice nedošlo.

Naomi Schiller: Také musíme mít na zřeteli posun Madurovy vlády k velmi silné koncentraci formální kontroly. V mnoha ohledech se Madurova vláda staví proti dalšímu fungování jak procedurální liberální demokracie, tak participativní demokracie ve Venezuele.

Lidé jsou naprosto mimo mísu, když kritizují Madura za to, že útočí na venezuelskou demokracii, a vůbec se nezamýšlejí nad tím, jakou „demokracii“ by zavedla opozice. Bránit úzkou procedurální demokracii bez ohledu na ekonomická nebo sociální práva je neplodná a nezodpovědná konverzace. Ale i přesto se i spojenci vlády v tuto chvíli obávají nárůstu autoritářské koncentrace moci.

Za Madura také vidíme pomalý posun zpět k neoliberálním předpisům. Myslím, že lidé ve Venezuele, kteří se hlásí k chavismu, jsou si tohoto vědomi, a ocitají se tak ve velmi složité pozici.

Gregory Wilpert: Zavádění neoliberálních nástrojů nevidím. Po pravdě řečeno se Maduro pokusil revoluci rozšířit, vytvořením CLAP, neboli Výborů pro místní výrobu a distribuci. To byl mechanismus zapojení populace do každodenních politických procesů na vyvážení ekonomických problémů.

Eva María: Ale podívejte se na zóny volného obchodu, které Maduro zavádí – to očividně není levicové!

Naomi Schiller: Abych byla upřímná, s ekonomickou politikou plnou nedostatků a všemi těmi chybami, kterých se tato vláda dopustila, je pro mě těžké říct, kterým směrem se vydává. Myslím, že je to těžké pro všechny.

Eva María: Madurova vláda se už vyčerpala. Ukazují se její hranice. Nemyslím, že by levice měla být součástí téhle vlády, ani by neměla o této vládě uvažovat jako o spojenci nebo o spojenci venezuelského lidu. Drží se staré známé reakce na kapitalistickou krizi, přestože tato reakce škodí pracujícím lidem a chudým.

Naomi Schiller: Přesto, jak je mnoho lidí vůči Madurovi nedůvěřivých, přesto, jak lidé trpí, má mnoho levicových Venezuelanů pocit, že bránit Madura je jediný způsob, jak zastavit pravicí.

Eva María: Neříkám, že celý bolívarský proces byl chybou – samozřejmě chybou nebyl. Ale musíme se vydat k něčemu novému. Ten proces je už očividně mrtvý. Model sám selhal. V tento moment je to jasné. Teď, myslím, se musíme posunout k velmi odlišnému modelu – mnohem demokratičtějšímu.

O OBNOVĚ LEVICE

Jacobin: Jaké kroky by měly být podstoupeny?

Naomi Schiller: Nedávno mi přítel ve Venezuele řekl něco, co mi utkvělo v paměti: „Světová levice je neskutěčně krutá. Chtějí dokonalou revoluci, kterou je nemožné udělat.“

Myslím, že se lidé ve Venezuele cítí opuštěni. Chvilí jsme mohli vidět neuvěřitelnou solidaritu, nadšení z Venezuely všude ve světě. A oni to cítili! Do země plynul proud energie, všichni možní lidé do Venezuely cestovali a chtěli něco přidat, zapojit se, učit se.

To z mnoha důvodů zcela opadlo. Ale teď vidí Venezuelané od mezinárodní levice jen ostrou kritiku. A Venezuelané jsou taky kritičtí! Jsou velmi kritičtí vůči Madurovi, i když někteří prosazují jednotu. Jsou si vědomi jeho autoritářských sklonů. Nejsou naivní ohledně možných hrozeb na obzoru. Ale nejsou naivní ani ohledně svých nepřátel. Při předhánění se v kritice Madura mnoho lidí odepsalo i Venezuelany, kteří bojují za sociální spravedlnost ve velmi složitém a nepřehledném kontextu. Vidíme tady takovou solidaritu do pěkného počasí.

Eva María: Ide o to, jak se Caracazo odehrálo? Když probíhalo, byla to nejvýbušnější reakce na neoliberální strukturální úpravy, kterou kdy region

viděl. Ale neproměnilo se v žádnou formu vyšší politické organizace, ať už jako strana nebo cokoli jiného.

Místo toho jsme o deset let později dostali Cháveze – člověka, který přišel z armády, který se organizoval mezi konspirátory v levicových vojenských elitách. Pocházel z velmi chudého prostředí a opravdu chtěl věci změnit. Ale to pro něj neznamenal utvářet stranu s masami lidí; znamenalo to dělat všechno pro lidi, protože na to měl prostředky.

Organizovaná levice z většiny vstoupila do PSUV, když ji v roce 2007 Chávez založil. Je těžké to ohodnotit jako chybu, protože najednou vstoupilo pět milionů lidí – masy se daly do pohybu. Ale teď je těžké určit, kam dál.

Gregory Wilpert: Vzhledem k tomu, že se zdá dost nepravděpodobné, že se PSUV zrenovuje zevnitř, myslím, že je zde místo pro nějakou vnější sílu. Organizovaná levicová síla v koalici se stranou nebo poskytující kritickou podporu by mohla PSUV dotlačit k vnitřním reformám.

V tomto směru nějaký slibný vývoj už proběhl, Maduro měl dokonce nedávno proslov, ve kterém přiznal, že PSUV je potřeba reorganizovat. Myslím, že toto uvědomění přichází právě zvenku, od levice.

Eva María: Revoluční organizace, se kterou jsem nejvíce v kontaktu – Marea Socialista – se poprvé přidala k PSUV pod podmínkou, že se bude dále nezávisle organizovat mimo stranu. Nedávno se od strany odtrhli, a pořad není jasný, jakou váhu nyní mají.

Ale to je myslím přesně to, co se má stát – odklon od chavismu a PSUV. Je čas poučit se z minulosti a znovu si promyslet, jak má levicové řešení vypadat. Potřebujeme, aby se lidé dívali na levici jako na místo, které nabízí řešení. Chavismus to nedělá. V podstatě je v defenzivě.

Naomi Schiller: Lidé, se kterými spolupracuji, jsou dost neotřesitelní v přesvědčení, že udržovat jednotu s Madurem je, i přes problémy s jeho vládou, jediná cesta vpřed. A myslím, že k tomuto závěru došli s ohledem na to, jak odhadují sílu pravice, jak vidí tuto hrozbu.

Takže lidé říkají: „Musíme posunout revoluci vpřed a obnovit socialistický horizont, ale mezitím musíme

bránit Madura.“ A nejsou z toho nadšení. Je to velmi zdráhavé vyhlášení jednoty.

O POUČENÍ

Jacobin: Co máme říct svým dětem? Co máme říct sami sobě?

Naomi Schiller: V roce 2007 jsem seděla v zaplněném obchodáku v centru Caracasu a přítel mi řekl: „Víš, tahle revoluce je prostě moc jednoduchá.“ Mluvil, o povrchnosti projektu – o snadné dostupnosti zboží, o tom, že se v tu chvíli nezdálo potřebné měnit ropnou ekonomiku. A taky tu samozřejmě byla skutečnost, že bolívarianismus v některých ohledech naplňoval touhy lidí po vzestupné třídní mobilitě.

Můj přítel měl pocit, že v některých aspektech byl proces velmi povrchný a nedonutil lidi projít si nezbytným procesem analýzy systému, vytváření solidarity, budování militantnosti. To samozřejmě není celý obrázek – mnoho lidí budovalo solidaritu, mnoho lidí se stávalo militantnějšími. Ale nazapomínejme na tohle.

Myslím, že příklad bolívarského procesu nás nutí kriticky se podívat na naše předpoklady k sociálním hnutím a státu. Nemůžeme uvažovat o chudých lidech nezbytně jako o síle vymezující se vůči i státní moci a o státu nezbytně jako o nepříteli lidí. Musíme být mnohem opatrnější a brát mnohem větší zřetel na místo a čas.

Eva Maríá: Myslím, že to nejdůležitější je, že lidé doopravdy chtějí levicovou alternativu. Chávezovy nejuspěšnější roky byly ty, ve kterých byl nejradikálnější. Někteří z mých soudruhů byli na Světovém sociálním fóru v roce 2005, a když Chávez řekl slovo socialismus, prý nastal pětiminutový potlesk. Nemohl pokračovat v projevu! To podle mě ukazuje, co lidé doopravdy hledají – ne nějakou průměrnou „pololevici“, ale opravdovou, bojující levicovou vizi.

Gregory Wilpert: Dalším ponaučením je něco, co několikrát zmínil [Álvaro] García Linera, viceprezident Bolívie, a myslím, že tím kritizoval Venezuelu – nemůžete ignorovat ekonomiku.

Jasně, domácím cílem je pokusit se dosáhnout socialistické ekonomiky a tak dále, ale faktem je, že stále žijeme v kapitalistickém světovém trhu. Nemůžete úplně zavřít oči před

realitou, ve které se vaše země nachází. Bohužel, to se zřejmě rozhodli dělat někteří vlivní chavisté, zřejmě i to vedlo k ekonomickým problémům, kterým Venezuela teď čelí.

Eva Maríá: Myslím, že je důležité kriticky analyzovat chavismus. Tato kritická analýza nám pomůže zůstat skeptickými vůči hlasům z některých částí levice, které chtějí stále znovu definovat socialismus, a jaký může být v této údajně „nové“ době.

Je to pravda – levice byla v průběhu posledních čtyřiceti let úplně demoralizována. Neoliberalismus rozdrtil odbory, rozdrtil masové strany pracujících lidí. Ale v současnosti lidé, i někteří socialisté, zaměňují totální demoralizaci levice za neschopnost pracující třídy jít do ofenzivy a klást požadavky. Tak se obrací k státním řešením.

Zkušenost s Chávezem nám říká, ať přestaneme hledat zkratky, protože nás očividně jen zbrzdí a dovolují tak pravici, aby získala prostor svými starými, osvědčenými způsoby – populismem a nacionalismem a tím vším. Potřebujeme obnovit podstatu socialismu strategií, jak se k němu opravdu dostat.

O autorech

Eva Maríá je členkou International Socialist Organization, pochází z Venezuely.

Naomi Schiller je odborná asistentka antropologie na Brooklyn College a autorka knihy Channeling the State: Community Media and Popular Politics in Venezuela.

Gregory Wilpert je autorem knihy Changing Venezuela by Taking Power: The History and Policies of the Chávez Government a zakladatel serveru VenezuelaAnalysis.com.

Anglický originál v časopise Jacobin: www.jacobinmag.com/2017/05/debating-the-bolivarian-revolution

Přeložila Iva Hammerbauerová

LID SJE DNOCENÝ,

NEBLUDE PORAZENÝ

JE XENOFOBIE PŘIROZENÁ?

Phil Gasper

Socialistworker.org
**www.socialistworker.org/2017/01/24/
are-people-naturally-xenophobic**

**Stránka Dictionary.com na konci
listopadu oznámila, že jejím Slovem roku
(World of the Year) 2016 byla „xenofobie“,
kterou definuje jako „strach nebo nenávisť
vůči cizincům a lidem odlišných kultur“.**

Vyhledávání tohoto slova dosáhlo svého vrcholu v červnu po referendu o Brexitu a projevu prezidenta Obamy, ve kterém obviňoval Donalda Trumpa z podněcování „nativismu a xenofobie“. Hojně se vyhledávalo také den po Trumpově zvolení. Dictionary.com upozorňuje: „Tento rok jsme byli ve Spojených státech svědky vzestupu ‚alternativní pravice‘, bílého nacionalismu a ostatních ideologií, které podněcují nenávisť namířenou zejména vůči muslimům, Latinoameričanům, Židům, LGBT komunitě, černošským Američanům a dalším menšinám.“

Zatímco mnozí lidé tento vývoj a prudký nárůst trestných činů z nenávisťi odsoudili, jiní se snažili z nich udělat něco normálního.

Bývalý starosta Londýna a současný britský ministr zahraničí Boris Johnson, který vedl kampaň za vystoupení Velké Británie z Evropské unie, jednou svému publiku řekl, že xenofobie „je součástí lidské přirozenosti. To ale neznamená, že lidi jsou špatní, jasné?“

Bílí nacionalisté a neonacisté jdou mnohem dál, když tvrzení o lidské přirozenosti používají k ospravedlnění extrémně protiimigrační a rasistické politiky.

Ovšem myšlenka, že xenofobie je součástí lidské přirozenosti, byla obhajována i některými biology a psychology. Například když v 70. letech harvardský entomolog Edward O. Wilson, jeden z předních světových expertů na mravce, ve své knize Sociobiologie tvrdil, že charakteristiky jako konkurenční boj, agrese, teritorialita, xenofobie a válčení jsou univerzální a mají genetický základ.

Podobná tvrzení vzešla nedávno i od některých takzvaných evolučních

psychologů, kteří říkají, že základní rysy lidského myšlení byly zformovány evolučními tlaky, jimž čelili první lidé, a od té doby se příliš neproměnily.

Mezi těmito tlaky byla pravděpodobně potřeba přežít v malých skupinách, jež mezi sebou bojovaly. Snaha přežít zvýhodňovala skupiny, které rozlišovaly mezi „insidery“ a „outsidery“, a dávaly přednost prvním před druhými.

Tyto argumenty vedou k závěru, že pokusy o vytvoření společnosti založené na rovnosti a spolupráci spíše než na nerovnosti a konkurenčním boji, jsou v rozporu s povahou člověka. Wilson prý takto vtipkoval o marxismu: „Báječná teorie. Špatný živočišný druh.“

Evoluční psycholog Steven Pinker kritizuje „marxisty, akademické feminist[k]y a kavárenské intelektuály“ a tvrdí, že nerovnost a konflikty jsou nevyhnutelnou součástí lidské společnosti. Podle Pinkera „byla standardní marxistická teorie lidské přirozenosti vyvrácena mnoha důkazy, včetně antropologických poznatků a Darwinovy teorie.“

Argument, že se lidská přirozenost vylučuje s radikálními společenskými změnami, je tady nejspíš od doby, co existuje třídní společnost. Ale mylné jsou teorie sociobiologů a evolučních psychologů.

Úvaha, že strach nebo nenávisť vůči cizincům je univerzálním rysem lidské psyché, je jednoduše chybná. Harvardský biolog Richard Lwontin k tomu poznamenává: „Přístup lidí k odlišným kulturám a zemím se ohromně liší a liší v různých časech a mezi různými třídami. Může být ruská aristokracie 19. století, která na cokoli slovanského pohlížela s despektem, která upřednostňovala francouzští-

nu, a která vzhlížela k Německu pro jeho vojenské a technologické prostředky, označena za xenofobní? Obzvláště vzdělanější a vyšší třídy hledaly to „nejvyšší“ a „nejlepší“ v jiných kulturách.“

Evropská aristokracie 19. století není jediným příkladem absence strachu z lidí jiných kultur. Historik Howard Zinn říká, že když v roce 1492 Kryštof Kolumbus se svou posádkou připlul na Bahamy, Aravakové „je běželi přivítat, přinesli jim jídlo, vodu a dárky.“ Zinn také tvrdí: „Tito Aravakové z Bahamských ostrovů byli podobně pozoruhodní jako indiáni na pevnině díky své pohostinnosti a víře ve sdílení.“

Samozřejmě, vzhledem ke Kolumbovým záměrům by Aravakové asi dopadli lépe, kdyby byli více ostražiti vůči svým návštěvníkům. Kolumbus si napsal do svého deníku toto: „Mohli by z nich být dobří sluhové... S padesáti muži si je můžeme všechny podmanit a donutit je dělat, cokoli budeme chtít.“ V průběhu několika dalších let Kolumbus se svou posádkou povraždili desítky tisíc indiánů během horečné honby za zlatem.

Ovšem prvotní reakce Aravaků na Evropany je dostatečným důkazem toho, že xenofobie není univerzálním lidským rysem. A lehce si můžeme vzpomnout na nespočet dalších příkladů, kdy lidé z různých prostředí žili ve společné harmonii nebo se spojili napříč národnostmi i etniky pro boj za sociální spravedlnost.

I když je určitý rys univerzální, neznamená to, že má genetickou podstatu. Němčina je téměř univerzální mluvou v Německu, ale nelze si to vysvětlit tím, že obyvatelé této země mají ge-

netickou predispozici mluvit určitým jazykem.

Sociobiologové někdy tvrdí, že zvířata mají v jistých ohledech společné charakteristiky, například pokud jde o agresi, a že to má pravděpodobně genetický základ. Lewontin ale poukazuje na to, že tento druh uvažování je poněkud nepřesvědčivý: „Jak dokážeme, že otroctví u mravenců a mravenčích královen je stejné jako lidské otroctví a lidské královské rodiny? Jak rozhodneme, jestli je lidská zdrženlivost stejná jako chování zvířat, jemuž se také říká zdrženlivost? Co se stane, když lidské kategorie převedeme analogicky na zvířata, zčásti jako věc pohodlnosti jazyka, a pak tyto rysy, objevené u zvířat zpátky převedeme na lidi, jako by snad měly společný původ? Ve skutečnosti nemáme sebemenší důkaz, že by anatomický, fyziologický a genetický základ agrese u krys měl cokoli společného s německou invazí do Polska v roce 1939.“

Pokusy evolučních psychologů prokázat, že různé charakteristiky jsou lidské psychice „pevně dané“, také neobstojí. Stejně jako sociobiologové před nimi, evoluční psychologové často ignorují alternativní výklady lidského chování, stejně jako důkazy o tom, že psychické rysy, o nichž tvrdí, že jsou součástí lidské mysli po stovky tisíc let, nejsou vlastně vůbec univerzální.

Samozřejmě víme, že lidské bytosti jsou schopny xenofobie, agrese a dokonce genocidy. Ale stejně tak víme, že lidé mohou být vstřícní vůči cizincům, mohou být altruističtí a solidární. Tvzení, že první sada rysů je více přirozená než ta druhá, je nepodložené.

Sociobiologové a evoluční psychologové si přisvojili ultra-adaptacionistický pohled, jenž každý jednotlivý aspekt lidského chování nebo myšlení vysvětluje jako biologickou adaptaci tvarovanou přírodním výběrem.

Ale zatímco lidská inteligence byla jistě předmětem přírodního výběru, je velmi nepravděpodobné, že by specifické chování nebo psychologické vlastnosti byly pevně dány v našich mozcích. Jak jednou prohlásil evoluční biolog Stephen Jay Gould: „Ústřední prvek naší biologické jedinečnosti je také hlavní příčinou pochyb o tom, že naše chování je přímo zakódováno ve specifických genech. Tímto prvkem je samozřejmě náš veliký mozek.“

Výrazné zvětšení mozku v průběhu lidské evoluce [...] dodalo dostatečné množství nervových spojení na přeměnu neflexibilního a dosti rigidně naprogramovaného „zařízení“ v labilní orgán ob-

dařený takovou logikou a pamětí, která nahradila nenaprogramované učení a stala se základem sociálního chování. Flexibilita může být dost možná tím nejdůležitějším determinantem lidského vědomí; přímé naprogramování chování se pravděpodobně stalo neadaptivním.“

Biologičtí deterministé tvrdí, že naše geny přísně omezují možné formy lidského chování. Skutečné dějiny evoluce oproti tomu ale ukazují na velmi odlišný obraz lidské přirozenosti.

Když naši předkové přestali žít na stromech a začali chodit vzpřímeně, jejich ruce tím byly uvolněny k produkci a užívání komplexnějších nástrojů. Užívání nástrojů způsobilo evoluční tlak na silnější vývoj mozku, což přineslo zvýšení inteligence a vznik jazyka. Toto je základem obrovské flexibility lidského jednání.

Je to schopnost člověka učit se a předávat nově nabyté vědomosti a chování pozdějším generacím, kvůli které je nemožné porozumět z biologického hlediska složitostem lidské společnosti, ačkoli jsme biologickými bytostmi.

Tyto úvahy evoluční biologie jsou posíleny tím, co víme o vývoji mozku v životě individuálního člověka. Zatímco některé periferní struktury, jako například smyslové buňky, jsou geneticky dané, většina struktury mozku se vyvíjí jako výsledek proliferace mozkových buněk následovanou procesem „pruningu“.

Zatímco počáteční proces proliferace je pod kontrolou genů, proces pruningu mozkových buněk závisí na interakci mezi buňkami a prostředím. Finální kortikální struktury tedy nejsou specifikovány primárně geneticky, nýbrž jsou tvarovány naším okolím.

Netvrdím, že neexistují žádné biologické limity lidského chování, ale že máme biologicky na výběr z více různých druhů chování než jakýkoli jiný živočišný druh.

Lidské bytosti nejsou od přírody násilné, sobecké, soutěživé, hamižné nebo xenofobní. Pro společnost není přirozené být organizovanou hierarchicky nebo tak, že ženy budou mít nižší sociální status než muži. Moderní kapitalistická společnost neexistuje proto, že by jako jediná odpovídala lidské přirozenosti.

Je pravdou, že za různých společenských a historických okolností se může lidské chování a psychika dramaticky lišit, stejně jako za různých fyzikálních podmínek může mít voda pevné, kapalné nebo plynné skupenství. To však znamená, že lidé jsou nekonečně tvární nebo že neexistují žádné biologické vazby na lidské chování.

Jak Gould poznamenal, „vedli bychom velmi odlišné sociální životy, kdybychom prováděli fotosyntézu [žádné zemědělství, setkávání se nebo lov, hlavní to determinanty naší sociální evoluce], nebo měli životní cyklus jako komáři,“ kteří požírají těla svých matek zevnitř, a následně jsou během několika dnů sami sežráni svými vlastními potomky. Rozsah potenciálních druhů lidského chování má ale své limity. Kdyby takové limity neexistovaly, pak by bylo v třídách společnostech možné, aby většina populace byla sociálně uzpůsobená k trvalému smíření se s vykořisťováním a útlakem. Ovšem celá historie třídních společností tuto ideu vyvrací.

Nikdo si toho nebyl vědom lépe než Marx, což je důvod, proč ve svých raných spisech odsuzuje kapitalismus jako nehumánní, jako společnost, v níž většina lidí nemůže žít uspokojivý život, vykonávat naplňující práci nebo tvořit vztahy s jinými lidmi či zbytkem přírodního světa. Jinými slovy, kapitalismus ničí základní lidské potřeby a lidskou přirozenost. „Předně v tom, že práce [v kapitalismu] je pro dělníka vnější, tj. nepatří k jeho podstatě, že tedy svou prací neafirmuje sám sebe, nýbrž se popírá, že mu v ní není dobře, nýbrž je v ní nešťasten, nerozvíjí v ní žádnou svobodnou fyzickou ani duševní energii, nýbrž moří svou tělesnost a ruší svého ducha.“

Biologičtí deterministé chtějí, aby- chom věřili, že lidský talent je nedostatečný, takže hierarchická uspořádání, která existují v kapitalistické společnosti, odráží lidskou přirozenost. Marxisté oproti tomu tvrdí, že kapitalismus není přirozený, a že umělé limity kladené na lidský rozvoj našimi současnými formami organizace společnosti jsou těmi reálnými limity našeho potenciálu.

V kapitalismu většina lidí nemá kontrolu nad ústředními záležitostmi svých životů a je schopna vyzkoušet si kreativně pracovat jen v omezené míře, pokud vůbec. To má za následek obrovské plýtvání lidským talentem. Ve společnosti bez vykořisťování a útlaku by lidská kreativita nebývale kvetla. Jak poznamenal ruský revolucionář Lev Trockij, v socialismu „bude cílem člověka zvládnout své vlastní pocity, pozvednout své instinkty do výšin vědomí, učinit je transparentními, rozšířit svou vůli do skrytých zákoutí, a tím sám sebe posunout do nové roviny... Průměrný člověk dosáhne výše Aristotela, Goetheho nebo Marxe. A nad tímto hřebem se budou vyvyšovat nové vrcholy.“

Přeložila Kristýna Trochtová

RUSKÁ REVOLUCE 1917 II:

PO PÁDU CARISMU AŽ KE KRIZI PROZATÍMNÍCH VLÁD

První měsíc a půl po svržení carismu se nesl ve zdánlivě všeobecné euforii. Víra v nadcházející morální obrodu Ruska a nastolení lepší společnosti nicméně nemohla zakrýt protichůdné zájmy těch, kteří se podíleli na revoluci, a to už předtím, než padl společný nepřítel. Petrohradští dělníci od prvního dne přijímali liberální Prozatímní vládu jen zdráhavě a jako autoritu uznávali [částečně i proti vůli jeho samotného] pouze petrohradský sovět, jehož delegáty si právě sami zvolili. V regionech [včetně Moskvy] se naopak dělníci, jak jsme viděli v minulém dílu [Solidarita č.108], k novým „občanským“ autoritám stavěli vstřícněji. Všude se však od prv-

ního dne projevil protiklad mezi prací a kapitálem.

Starý režim ještě nestačil padnout a hlavní město už bylo ochromeno všeobecnou stávkou, tentokrát s hospodářskými požadavky, což nepřekvapí vzhledem k tomu, že ekonomické těžkosti byly jednou z hlavních příčin revoluce. Ukázalo se, že dělníci jsou ochotni jít i proti sovětu, pokud se za jejich zájmy nepostaví dostatečně razantně. Stávka skončila po několika dnech výraznými ústupky ze strany zaměstnavatelů. Dohoda byla poměrně snadná jednak proto, že podnikatelé neměli vzhledem k rozpadu státního donucovacího aparátu příliš možností k protiakci, jednak proto, že požadav-

ky dělníků nebyly v tu chvíli až tak radikální: několikanásobné zvýšení mzdy dokázalo v podstatě jen dohnat inflaci, zatímco zkrácení pracovní doby na osm hodin denně, povinnost slušného chování šéfů k zaměstnancům [šlo mimo jiné o zákaz tykání a nadávek] a dokonce i prosazení principu „dělnické kontroly“ na pracovišti mohli majitelé vnímat jako traumatický zásah do svých osobních práv, nikoliv však ještě jako existenční ohrožení. „Dělnická kontrola“ se totiž týkala především pracovních podmínek a zejména nájímání a propouštění zaměstnanců. Naopak nebyla zpochybňována autorita majitelů a manažerů ve věcech samotné výroby a podnikání, a už

vůbec ne vlastnické poměry. Nejednalo se tedy o boj na život a na smrt, ke smíru ale vývoj rozhodně nespěl.

Ani na venkově se situace zatím nejevila příliš hrozivě. Rolníci, kteří se o tom, co se ve městě seběhlo, dovídali postupně a s mnohatýdenním zpožděním, začali rychle likvidovat státní instituce, jejichž zasahování do místních poměrů odjakživa nesli se skřípěním zubů, a sami přebírali vyřizování svých záležitostí prostřednictvím volených vesnických a okresních rad. Ohledně nejpalčivější otázky, vyvlastnění velkostatků a jejich přerozdělení mezi rolníky [kteří měli půdy velký nedostatek], byli zatím ochotni přistoupit na výzvu Strany socialistů–revolucionářů [„eserů“ – jediné, která měla mezi rolnictvem podstatný vliv] a odložit její řešení do svolání Ústavodárného shromáždění, do něhož měly být volby vypsány co nejdříve a které mělo rozhodnout o budoucím režimu i přebudování společenských vztahů.

Nejhůř se dala odkládat otázka války a míru. Právě světová válka z velké části umožnila hladký průběh revoluce a poklidnou změnu režimu: liberální a konzervativní síly měly zájem na co nejrychlejším nalezení kompromisu, aby nebyla narušena bojová schopnost země, a bez rozpaků tak obětovaly i samotnou monarchii. I v dalších měsících byl strach jak liberálů, tak i umírněných socialistů z občanské války motivován mezi jinými obavou z porážky Německem. Válka tak ze začátku pomáhala tlumit konflikty, brzy to ale mělo být naopak: neshoda ohledně jejich cílů a způsobu jejího ukončení [které si přála velká většina obyvatel] byla totiž zásadní.

KUDY VEN Z VÁLKY?

Když v roce 1914 vypukla první světová válka, přešli sociální demokraté většiny zemí [a ještě dříve než oni jejich dělnická třída] během několika týdnů od zapřísáhlého pacifismu [do té chvíle oficiálně počítali pro případ takové situace s generální stávkou dělníků v celé Evropě, která by praktické vedení války od začátku znemožnila] k okázalé podpoře svých vlád a „národního zájmu“. K vysvětlení svého obratu zpravidla uváděli, že i když není buržoazní režim jejich země pro dělníky vyhovující, je přesto pořád lepší než ten v nepřátelské zemi a jedná více v souladu se skutečnými zájmy svých obyvatel, neboli že na rozdíl od protivníků má cíle pouze obranné.

Francouzští a britští socialisté tak zdůvodňovali svůj příklon k válce nutností hájit svůj „demokratický“ systém proti poloautoritářským vládám Německa a Rakouska. Podobně i sociální demokraté v Německu a Rakousku–Uhersku hovořili o obraně své relativní svobody před despotickým Ruskem.

Socialistické strany v Rusku, jehož vládní systém byl v Evropě jedním z nejbrutálnějších a nejdespotičtějších, by tak pohotový argument pro podporu své vlády hledaly jen těžko. Jednoznačně pro válku se i mezi esery a menševiky vyslovila jen menšina představitelů, která tak prohloubila rozhádanost těchto dvou stran [už před válkou v nich probíhal spor o upřednostňování legálních či ilegálních způsobů boje]. Typickým příkladem byl menševik a „otec ruského marxismu“ Plechanov, který z emigrace argumentoval následovně: evropský společenský vývoj určuje nikoliv zaostalé Rusko, ale jeho spojenci Francie a Anglie, které patří mezi nejrozvinutější státy světa. Vítězství tedy možná krátkodobě posílí prohnitý ruský carismus, dlouhodobě je však důležitější, aby byly posíleny západní demokracie proti německému byrokratismu a militarismu.

Tato teorie byla mezi menševiky v jasné menšině, stejně jako podobné úvahy na pravém křídle eserů, které se ve svých úvahách posouvalo od sociální revoluce k národní, a vracelo se tak ke svým kořenům v devatenáctém století [socialisté–revolucionáři v době svého vzniku navazovali na populistické hnutí, které chtělo sociální revoluci kombinovat s návratem k ruským lidovým tradicím a odklonem od západních vlivů; ve dvacátém století tento postoj opustili, původní inspirace však nezaknula zcela]. Jak u eserů [včetně jejich nejznámějšího politika Viktora Černova], tak u menševiků v Rusku i v emigraci převládal názor, že dělnictvo všech zemí by nemělo podporovat žádnou z válčících stran, a že jakmile válečné nadšení opadne, musí socialisté na obou stranách fronty začít pracovat na sjednocení evropských dělníků proti válce a proti všem vládám. Hlavním menševickým zastáncem této orientace byl v emigraci Julij Martov, pozdější předák levé frakce strany, která v roce 1917, včetně říjnových dnů, spolupracovala s bolševiky.

Mezi bolševiky se, na rozdíl od obou výše jmenovaných stran, nevytvořila žádná proválečná frakce. Spolu s Leninem se strana dopracova-

vala k radikálnímu protiválečnému programu, který počítal s výzvami k dezercím a sabotáží válečného úsilí a k přechodu „od imperialistické války k válce revoluční“. Na rozdíl od většiny menševiků a eserů totiž Lenin v roce 1914 přestal věřit v mezinárodní spolupráci dělníků, jak si ji socialisté do té doby představovali, a jejich naděje v tom směru odmítal coby upínání se k receptům, které v kritických dnech vypuknutí války tak okázale selhaly. Proletariát v každé zemi měl tedy usilovat o porážku vlastního státu. Svou koncepci rozpracoval roku 1916 v pojednání „Imperialismus jako konečné stádium kapitalismu“. V něm mimo jiné formuloval tvrzení, že nejrozvinutější západní státy měly v té době díky imperiálním výbojům a koloniálnímu vykořisťování prostředky, díky kterým si mohly koupit loajalitu vlastní dělnické třídy. Revoluční iniciativa tedy nemohla vzejít z nich, jak tvrdili provládní socialisté jako Plechanov, nýbrž ze států zaostalých, mimo jiné z Ruska. K podobně tvrdému odporu proti válce dospělo v emigraci i krajní křídlo eserů – budoucí „leví eseri“ z let 1917–18.

V prvních měsících konfliktu bolševici na svůj postoj doplatili masovou ztrátou popularity, vlnou odchodů a rozpadem řady místních organizací. Netrvalo však dlouho a rostoucí útrapy války i naprosté selhávání státu nejen v jejím vedení vedly k tomu, že se heslům strany začalo znovu dostávat příznivého sluchu. Na začátku roku 1917 se v Petrohradě radikalizovali i umírnění socialisté.

„VÁLEČNÝ DEFENSISMUS“

Únorová revoluce opět změnila situaci. Z nejautoritářtějšího státu v Evropě se ze dne na den stal nejdemokratičtější, jediná země, kde i navzdory válečnému stavu platila absolutní svoboda tisku, projevu a shromažďování a kde i sociální revoluce byla najednou v chodu.

Jaký postoj zaujmout k válce nebylo hned jasné. Liberálové, kteří díky toleranci ze strany nově vzniklého petrohradského sovětu mohli složit Prozatímní vládu, jednoznačně trvali na dodržení závazků vůči spojencům a tudíž na pokračování v boji. Dělníci nebyli takovému přístupu nakloněni, i jim bylo ovšem zřejmé, že ukončení konfliktu nezávisí čistě na vůli ruské strany. Ve vedení petrohradského sovětu, kde tón udávali hlavně

menševici, byly první tři týdny po revoluci obdobím nejistoty ohledně dalšího postupu. Toto váhání ukončil 20. března [2. dubna podle západního kalendáře] návrat menševických vůdců v čele s Iraklím Ceretelím, kteří posledních pár let strávili v sibiřském vyhnanství, kam byli vládou deportováni, a nyní převzali řízení sovětu pevně do svých rukou. Do hlavního města s sebou přivezli i umírněnost regionů, kterou během svého nuceného pobytu nasávali. Cereteli byl toho názoru, že v důsledku revoluce se imperialistická válka v ruském případě proměnila ve válku na obranu revoluce, neboť nyní již jejím cílem nebylo dobývání nových území, nýbrž obrana „nové vlasti“, neboli udržení revolučních vymožeností, které by vlády Německa a Rakouska rády zadusily, aby předešly revoluční nákaze doma. Prakticky to znamenalo, že dělníci měli podporovat válečné úsilí Prozatímní vlády, ale jenom potud, pokud bude motivováno pouze odrážením útoků. Všeobecným heslem se stal „mír bez anexí a bez kontribucí“, tedy takový, který by neobnášel žádné vynucené změny hranic ani platbu kompenzací ze strany poražených. Vláda pak měla co nejdříve zaslat západním spojencům návrhy na zahájení mírových vyjednávání v tomto duchu.

Politika „válečného defensismu“ byla přijata umírněnými socialisty i širokými městskými masami a minimálně do června se těšila patrně většinové podpoře. Odmítavě se k ní stavěli nyní opět okrajoví radikálové, zejména bolševici, i když ti brzy zjistili, že i v jejich regionálních organizacích se oficiální kurz setkává s kladnými reakcemi. Když se z vyhnanství vrátili bolševici Stalin, Kameněv a Muranov, ukázalo se, že i oni byli ovlivněni smírnou atmosférou v regionech a k „defensismu“ se staví přinejmenším s pochopením. U petrohradské organizace ovšem nepochodili. Obrat zpátky k nekompromisní protiválečné [a obecně protivládní] linii začal po svém návratu z emigrace do Ruska 4. [17.] dubna razit Lenin. Trvalo zhruba měsíc, než se strana na jeho programu svržení Prozatímní vlády a nastolení čistě dělnické moci sjednotila – výrazně tomu napomohla změna politické situace, ke které se začas vrátíme. Z emigrace se v té době už začali vracet i příslušníci levých frakcí eserů a menševiků, kteří se k protiválečnému radikalismu snažili posunout své spolustraníky.

Na principu „obránné války“ mohla být shoda, obtížnější bylo určit přímo na bojišti, které operace se ještě pohybují v jeho rámci a které se z něho již vymykají. Spory o to se nevedly pouze v zázemí, neboť stejně jako ve městech vznikaly sověty dělníků a vojáků, byly i na frontě na základě příkazu petrohradského sovětu od nižších jednotek k nejvyšším zakládány výbory prostých vojáků, které měly právo vyjednávat s důstojníky. Stejně jako si tovární rady dělníků osobovaly pouze právo jednat se šéfy jako rovný s rovným o sociálních záležitostech zaměstnanců, měly se i rady vojáků teoreticky držet obdobného pole působnosti a velící pravomoci důstojníků nezpochybňovat, jak petrohradský sověť dodatečně upřesnil. Tato hranice byla vojáky v zásadě respektována, s odvoláním na vládní politiku však nebyli ochotni plnit rozkazy, které směřovaly k útoku na nepřátelské pozice, a byli ochotni pouze bránit protivníkovi v dalším postupu. V případě nejednoznačné povahy rozkazu [například když dal velitel pokyn k výpadu na pomoc jiné jednotce v nesnázích] zahajovali vojáci nezdolnou debatu za účelem vyjasnění situace, zakončenou hlasováním o tom, zda je vhodné důstojníka poslechnout – stávalo se, že jednotka rozhodla až ve chvíli, kdy byl pokyn vzhledem k vývoji událostí již bezpředmětný.

Navzdory tomu ještě nemusely být v této fázi vztahy mužstva a velitelů na ostří nože. Vojáci v předvečer revoluce nenáviděli ty důstojníky, kteří pocházeli z vládnoucí oligarchie, byli zodpovědní za nepříznivý vývoj na frontě i za otřesné životní podmínky v armádě, sami však žili v okázalém luxusu. Nemuseli však nutně mít záporný vztah k nižšímu důstojnictvu, které vedlo mužstvo do boje a úmrtnost v jeho řadách bývala kolikrát vyšší než mezi řadovými vojiny. Tím spíš, že během války, kdy bylo akutně třeba doplňovat zdecimované stavy, pocházelo v rostoucí míře z měšťanských vrstev a někteří důstojníci zastávali liberální nebo i socialistické názory. V revolučních dnech přešlo zejména v regionech mnoho vojenských útvarů na stranu revoluce právě z iniciativy svých nižších důstojníků a vojáků je občas delegovali i do svých nově zakládaných rad [místy vznikaly vedle rad vojinů i rady důstojníků]. Jinde dala revoluce naopak volný průchod léta nahromaděné zlobě, nejvíce asi v černomořské flotile, kde bylo již před

válkou mezi námořníky mnoho socialistů a anarchistů, zatímco členové důstojnického sboru byli typickými odchovanci starého řádu a užívání svých privilegií doprovázeli neustálou šikanou mužstva, které jim to nyní oplácelo popravou nebo házením do moře. Příčiny nenávisti mohly mít i pochybnější původ: stávalo se, že vojáci hovořili o zastřelení důstojníků s německy nebo židovsky znějícími jmény. Vcelku ale zatím držela armáda víceméně pohromadě. Byla to křehká stabilita, stejně jako u mnoha dalšího v zemi.

REVOLUCE A MENŠINOVÉ NÁRODY

Když se během roku 1917 mluvilo o „míru bez anexí a bez kontribucí“, jednalo se o to, že hranice nemají být měněny bez souhlasu dotčeného místního obyvatelstva. Změny hranic se naopak připouštěly, pokud by po nich mezi místními byla poptávka, a to byl v mnohonárodních státech střední a východní Evropy častý případ. Ani v Rusku tomu nebylo jinak.

Na přelomu století patřilo přes 55 % obyvatel Ruské říše k jiné než ruské národnosti. Celkem bylo v zemi národností přes sto dvacet, z nichž některé měly několik milionů, jiné sotva pár stovek příslušníků. Všechny stály vůči Rusům v různém stupni podřízenosti. Národy v Asii a na Sibiři byly v postavení, které můžeme označit za koloniální, evropské byly zase jednak často diskriminovány na základě náboženství [pokud patřily k jiné než pravoslavné církvi], jednak byly vystaveny násilnému porušování, jehož intenzita se případ od případu lišila: nejagresivnější byla porušovací politika v případě Poláků a Ukrajinců: první se ruské vládnoucí vrstvy otevřeně snažily odnárodnit, druhé jako národ vůbec neuznávaly. Vedle národnostního útlaku uplatňovaly i politickou represii, kterou pro změnu trpěli i Rusové. Hnutí utlačovaných národů tak často kolísalo mezi národní jednotou proti ruskému tlaku a sociálním bojem, v rámci kterého spolupracovaly jeho radikální proudy s ruskými revolucionáři proti vlastní vládnoucí třídě, pokud nějaká byla. Ve většině případů se prosadilo to první, a to i vinou přístupu ruských socialistů – a také rozporů v programu bolševiků.

Masová národní hnutí se projevila již v revoluci roku 1905, nejvíce ve Finsku, v Polsku [kde byla revoluce mohutnější a dramatičtější než v Rusku

samém] a na Kavkaze. Revoluce byla poražena, následné reformy však menšinám stejně jako Rusům zaručily alespoň omezené možnosti vyvíjet legální politickou činnost, a uvolnění cenzury jim umožnilo vydávání literatury ve vlastním jazyce. Národní a kulturní útlak jako takový trval nicméně dál, mimo jiné ve školství, o neformální diskriminaci nemluvě.

Když se v roce 1917 spolu s carským režimem zhroutil i jeho mocenský aparát, začaly regiony, města a místní komunity samy přebírat správu vlastních věcí. Pro národy se tím otevíraly netušené možnosti, i když instituce, které si v reakci na novou situaci vytvářely, si kontrolu nad nárokovaným územím musely teprve zajistit. Jejich kroky ovšem narážely na nelibost nových ruských vládnoucích kruhů.

Odpůrci carské despotie ve své naprosté většině odsuzovali mimo jiné i její národnostní politiku a její změnu považovali za jeden z klíčových bodů reformy Ruska. To byl ale velmi obecný postoj, který se dal do praxe převádět různě, jak se ukázalo, jakmile se tito kritici dostali k moci. Liberálové ihned po sestavení Prozatímní vlády přislíbili, že budou usilovat o právo všech národů na svobodný rozvoj, čímž měli na mysli hlavně rozvoj jazykový, školský a kulturní. Zároveň byli ale přesvědčenými nacionalisty, kteří si „svobodné“ Rusko představovali jako silný, jednotný a tudíž relativně centralizovaný stát. Národy se ale v té době již posunuly k programu autonomie tak rozsáhlé, že už pomalu neměla daleko k nezávislosti, i když tu ještě málokdy požadovaly – být malým státem mezi dvěma velmocemi, jakými byly například Rusko a Německo, se nejevilo jako bezpečná pozice. I tak vnímali liberálové autonomismus jako nepřípustné rozbíjení státu a od prvního dne proti němu vystupovali. Političtí představitelé menšin, kteří tolik let hleděli na liberály jako na naději lepšího vztahu s Rusy, tak rychle nabyli dojmu, že noví páni se příliš neliší od těch starých.

Složitěji hledaly svůj vztah k národním hnutím socialistické strany. Eseři, kteří za základ budoucího socialistického zřízení pokládali rolnictvo a měli představu vysoce decentralizovaného státu, v němž budou věci veřejné co možná nejvíc ponechány v rukou místních společenství [vesnických občin, okresů, atd.], se před válkou domnívali, že řešení je velice jednoduché – federalismus. Blíže to neměli promyš-

lené ani obecně, ani ve vztahu k menšinám zvláště. Bolševici a menševici se ve svém programu po vzoru západní sociální demokracie hlásili k právu národů na sebeurčení, nepovažovali to však za svou prioritu. V posledních předválečných letech se menševici pod vlivem zejména diskusí mezi sociálními demokraty v Rakousku–Uhersku posunuli k názoru, že kulturní autonomie národům postačí [v duchu koncepce, kterou v Rakousku vyvinuli němečtí sociální demokraté a kterou coby nevhodnou odmítali mimo jiné ti čeští; menševici tak přebírali něco, co se ani u jejich západních vzorů příliš neosvědčilo]. Po únorové revoluci se umírnění socialisté k požadavkům národních hnutí stavěli vstřícněji než vládní liberálové, do sporu s nimi však kvůli tomu jít nechtěli a v případě konfliktu spíš poskytovali vládě tichou podporu.

BOLŠEVICI A NÁRODNÍ SEBEURČENÍ

Ani bolševici nešli před válkou ve svém národnostním programu dál než za obecné proklamace. V roce 1917, kdy se národnostní otázka projevila ve vší své naléhavosti, se k nějaké koncepci museli teprve dobrat. Na tom, jak se k problému postavit, mezi nimi nebyla shoda. Na stranické konferenci, která se odehrála od 24. do 29. dubna [7. až 12. května], a která byla jinak významná také tím, že na ní Lenin prosadil svou protivládní a protiválečnou orientaci, se k věci střetly dva přístupy. První vycházel z teorií, které v Německu zastávala Rosa Luxemburgová: kapitalismus podle ní vtahoval všechny národy do sjednoceného ekonomického systému a ničil přitom dosavadní hranice a rozdíly mezi nimi. Boj proti němu tedy musel být rovněž celosvětový a jakékoliv požadavky jednotlivých národů byly jen odváděním pozornosti od skutečné revoluce, a tudíž nahrávaly do karet reakci. Tak bylo podle stoupců této teorie nutno přistupovat i k národnostním požadavkům v Rusku. S protikladnou představou vystoupil na konferenci s Leninovým požehláním Stalin, který platil ve straně za experta na národnostní otázky [i když to dnes zní téměř jako vtip, právě on byl do revoluce mezi bolševiky k národním menšinám nejvstřícnější]. Jeho zdůvodnění bylo následující: všude na světě je společnost založena na třídním útlaku, jeho formy se však liší zemi od země a různé národy se tak

musí vyrovnávat s různými podobami vykořisťování i třídních vztahů. Je tedy rozumné nechat národy, aby si samy určily, jakou cestou chtějí dospět k emancipaci, a pokud se budou domnívat, že cesta k ní vede přes úplné odtržení od Ruska a založení vlastního státu, je na místě jim to umožnit.

Stalinova koncepce byla konferencí přijata a stala se oficiálním stanoviskem strany. Bolševici od té chvíle tvrdě kritizovali omezování národních svobod ze strany Prozatímní vlády a získali si tak alespoň pasivní sympatie v řadách mnoha neruských obyvatel, kteří jinak k jejich politickému programu netíhli. Ve skutečnosti nebyla jejich vstřícnost tak bezpodmínečná, jak se mohlo zdát. Zaprvé, ne všichni ve straně se s novou národnostní politikou zcela ztotožňovali. Zadruhé, vedle Leninovy obhajoby práva na sebeurčení stálo jeho neméně nekompromisní trvání na nadnárodní jednotě centralizované revoluční strany. Už před válkou Lenin tvrdě vystupoval proti snahám budovat samostatné národní dělnické strany, jakou byla například ukrajinská sociální demokracie. Tady je ale třeba podotknout, že Lenin pojímal stranu jako nástroj revoluce, ne jako státotranu, která by po dobytí vlády měla trvale vykonávat mocenský monopol, jak to známe z reálného socialismu. Když se po říjnové revoluci komunistická strana do této role posunula, postavilo to Leninovu teorii národního sebeurčení do zcela jiného světla – do roviny prázdných frází. V roce 1917 však nebylo předem dáno, že to tak dopadne.

Kladný přístup Lenina, Stalina a dalších k národním hnutím byl podmíněný ještě další výhradou: nepovažovali národní sebeurčení za cíl sám o sobě, nýbrž přikládali mu kladný význam jen v případě, že posílí světovou revoluci. Po říjnu 1917 se Stalin nechal slyšet, že ruští komunisté po svém vítězství přenechali vládu na etnicky neruských územích místním buržoaziím, a místní socialistické strany byly buď příliš slabé, nebo příliš neschopné, aby jim poté moc vyrvaly z rukou [vtip byl někdy i v tom, že menšinové národy bývaly v carském Rusku často utiskovány i ekonomicky, nebo žily v hospodářsky slabě rozvinutých oblastech; většinu vládnoucí třídy na jejich území v takových případech nezřídka tvořili Rusové, zatímco v čele národního hnutí stáli převážně intelektuálové skromného sociálního původu, kteří se nejchudším vrstvám těžko mohly jevit jako

třídní nepřítel]. V pojetí bolševiků měl proletariát bez ohledu na národnost usilovat o vítězství nejen doma, ale všude ve světě – v souladu s tím podporoval jejich mladý režim přímo i nepřímo revoluční hnutí jak v osamostatněných bývalých ruských provinciích, tak i v západní Evropě. Hranice a státní suverenita v takovém programu nehrály roli. Nebyl to tedy návrat k ruskému nacionalismu, otevíralo to však zadní vrátka jeho nenápadnému návratu v případě změněných okolností, jak se později i stalo, když světová revoluce selhala a prioritou se stalo budování socialismu v jedné zemi, o jejíž zachování mělo nyní jít především. To vše si ovšem v roce 1917 ani bolševici nedovedli představit.

MILJUKOVOVA NÓTA – PRVNÍ KRIZE REVOLUCE

Prozatímní vláda se hned po nástupu do úřadu ujala svého úkolu vyjednat mír. Ne všichni v Evropě její iniciativu uvítali. Prvním krokem bylo oslovení spojenců, v první řadě tedy Francie a Anglie. Jak se dalo čekat – a jak zřejmě umírnění socialisté nečekali – byla reakce spojenců chladná. V celé Evropě rostlo vyčerpání obyvatel z vlekloucího se konfliktu, silily pouliční protesty nejen proti zhoršování materiálních podmínek, ale i proti válce samotné, vlády ani na jedné, ani na druhé straně však nebyly ochotny krveprolítí ukončit, pokud by ruku v ruce s mírem nešly výrazné hmotné i mocenské zisky pro elity příslušných zemí [přiznat, že masakr byl vlastně od začátku zbytečný, by pro ně ostatně byla politická sebevražda]. Z patové situace vedla jedna cesta: jít cestou výhrůžek a spojencům naznačit, že v případě jejich neústupnosti je Rusko nechá válčit samotné. Umírnění socialisté a liberálové však v žádném případě nechťli touto cestou jít a odmítali se spojenci jednat jinak než po dobrém. Tím své snažení odsoudili k neúspěchu. Nutno říci, že ani úspěch případného nátlaku nebyl zaručený: záleželo na ochotě nejen spojenců, ale i nepřátel. A jednostraně se z konfliktu stáhnout by obnášelo jiné riziko: vítězné Německo by jako vojenský i ekonomický vládce celé Evropy bylo pro revoluční Rusko dvojnásob nebezpečné. Snadné řešení tedy neexistovalo. I tak ale bije pasivita a nenápaditost umírněných socialistů do očí.

Spojenci se nemuseli kroků Prozatímní vlády obávat také proto, že ani

někteří její ministři se s její oficiální zahraniční politikou neztotožňovali. Lidé jako liberální intelektuál a předseda vlády kníže Lvov mohli snad být i upřímní, když nadšeně hovořili o nekrvavé revoluci, která po Rusku změní k lepšímu i celý svět a zahájí nové období lidstva, jiní však přemýšleli mnohem pragmatičtěji. K nim patřil i dlouholetý vůdce liberální Konstitučně–demokratické strany [kadetů] Pavel Miljukov, kterého revoluce vynesla do křesla ministra zahraničí, a nyní měl vyjednávat se spojenci na starosti. Miljukov byl představitelem pravého křídla liberálů, které spolupráci se socialistickými stranami vidělo jako nutné zlo, s nímž je nutno co nejdříve skoncovat. Nesouhlasil také s žádným mírem, z něhož by neplynulo dosažení původních ruských válečných cílů, tj. výrazné územní zisky na Balkáně a přístup k novým trhům ve Středomoří. Při první příležitosti to dal najevo.

V půlce dubna donutili činitelé petrohradského sovětu Prozatímní vládu, aby spojencům zaslala deklaraci, kterou byla koncem března na nátlak sovětu nucena učinit, a v níž oficiálně prohlašovala za svůj cíl „mír bez anexí a bez kontribucí“. Miljukov tak z pověření vlády učinil 18. dubna [1. května podle západního kalendáře]. Deklaraci ovšem doprovodil vysvětlující náotou, která její obsah jednoznačně popírala. Ve své slavné nótě ujišťoval Miljukov spojence, že mohou s jistotou od Ruska očekávat loajální plnění jeho spojeneckých závazků, tj. válku „do vítězného konce“, po němž měly následovat „garance trvalého míru“, což byla téměř otevřená narážka na to, že poraženým budou vnuceny územní a finanční ztráty, které je oslabí natolik, že už nikdy nebudou moci myslet na odvetu.

Miljukovova nóta zapůsobila jako bomba nejprve mezi socialistickými politiky, poté i v petrohradském dělnictvu, kterému straničtí aktivisté a socialistický tisk patrně význam Miljukovových abstraktních formulací náležitě vysvětlili: 20. dubna [3. května] bylo město zaplněno demonstranty, kteří volali po ministrově odstoupení. Zatím bylo jen málo slyšet hesla proti vládě jako takové, liberálové se však rozhodli výzvu přijmout: následujícího dne patřily ulice demonstrantům z vyšších vrstev, kteří provolávali hesla jako „Pryč s anarchií“ nebo „Ať žije Miljukov“. Je možné, že liberálové už nějakou dobu na tuto příležitost čekali. Krátce předtím se ke konci března na sjezdu kadetů prosadilo

pravé křídlo, které politický vliv dělnických sovětů považovalo za nepřipustné vměšování do rozhodování, jež mělo být co nejdříve předáno do rukou volených politiků. Pokud se tyto konzervativní liberálové skutečně domnívali, že krize využijí k posílení své pozice a k oslabení sovětů, pak hrubě přecenili své síly. Následujícího dne jim počet dělnických demonstrantů, z nichž mnozí byli ozbrojeni, přesvědčivě ukázal, kdo dokáže na náměstí dostat víc lidí, a rozkaz velitele městské vojenské posádky uvést jednotky v pohotovost za účelem zajištění bezpečnosti vlády vyzněl u vojáků do prázdna. Zradikalizovala se i hesla, která nyní požadovala svržení Prozatímní vlády jako takové. Výslovné odvolání Miljukovovy nóty protestující neuklidnilo.

Krize trvala přes deset dnů a skončila na začátku května sestavením nové Prozatímní vlády, tentokrát koalice liberálů a socialistů. Miljukov a další příliš exponovaní kadeti se museli stáhnout do pozadí, za liberály zůstali ve vládě pouze stoupenci levého křídla, které na březnovém sjezdu skončilo v menšině: příznivci kompromisu se sověty a uznání jejich místa v politickém systému. Ani to by dělnická veřejnost možná nedokázala skousnout, kdyby do vlády nevstoupili umírnění socialisté, kteří na začátku účast v ní z vícero důvodů odmítli, mezi jinými na základě přesvědčení, že buržoazní politické instituce mají být přenechány liberálům, zatímco socialisté by se měli soustředit na organizování dělníků. Ještě o několik dní dříve si takový krok nepřipouštěli. Náзор změnili, když viděli, že Prozatímní vládu jinak nezachrání a dočasný kompromis mezi společenskými třídami se rozpadne.

Vznik koalice Prozatímní vládu nijak neposílil a nepřidal jí ani na akceschopnosti. Nezměnil se ani její politický kurz. Na to, jaké bouře dubnová krize vyvolala [největší od pádu starého režimu], byly její okamžité výsledky poměrně malé. Očekávání veřejnosti byla stále ještě vcelku optimistická, nikdo už si však nemohl namlouvat, že vývoj směřuje k usmíření a k překonání společenských protikladů. A ti, kteří si takový smírný vývoj nejvíc přáli, k němu svou politikou ani v následujících měsících příliš nepřispěli.

Martin Churáš

RUSKÁ REVOLUCE 1917 III: VENKOV, NÁRODNÍ HNUTÍ, REVOLUČNÍ OBRANÁŘSTVÍ A ČERVENCOVÉ DNY

Před sto lety začala v Petrohradě ruská revoluce. Byl to v dějinách první vážný pokus svrhnout v celostátním, potažmo celosvětovém měřítku kapitalismus a nastolit místo něj dělnický stát.

Na začátku června už opadla euforie prvních revolučních týdnů [www.solidarita.socsol.cz/2017/teorie/ruska-revoluce-roku-1917-i-valka-unorove-povstani-a-dubnovе-teze]. Už v těchto nadšených chvílích nemohlo nikomu ujít, že různé politické proudy a společenské skupiny si další vývoj revoluce představují víc než rozdílně. První velká krize nového režimu na přelomu dubna a května [<http://solidarita.socsol.cz/2017/teorie/ruska-revoluce-roku-1917-ii>] naplno ukázala, že se tyto představy jen těžko dají skloubit. Krizi nakonec umírněné síly [jak v liberálním, tak i v socialistickém táboře] úspěšně přestály a mohlo se zdát, že jejich koalice přes časté spory posouvá nasto-

lování demokratické společnosti kupředu. Ve skutečnosti jen odsouvala řešení problémů na později. Tato taktika brzy narazila na své hranice: ti, kteří na starý systém nejvíce dopláceli, reagovali na pomalost změn se stále většími rozpaky a netrpělivostí.

REVOLUCE NA VENKOVĚ

Do ruských měst se zprávy o petrohradských událostech přelomu února a března dostaly bleskovou rychlostí – po telegrafu – a stejně rychle se místní obyvatelé do revoluce zapojili. Vzhledem k okamžitému zhroutení režimu šlo v regionech o revoluci doslova sametovou.

Jinak tomu bylo na venkově, kam informace o nejnovějším dění přicházely se zpožděním a v kusé podobě. Ještě ke konci března vesničané na mnoha mís-

tech sice už věděli, že v hlavním městě došlo k převratným změnám a dosavadní car již nesedí na trůně, tím však jejich informovanost končila. Jak postupně docházely přesnější údaje, zachvátilo revoluční nadšení i vesnici. Rolníci se obraceli proti nenáviděným nižším zástupcům vlády [„zemským náčelníkům“], jejichž vměšování do vlastních záležitostí už nechtěli tolerovat, proti placení církevního desátku [pravoslavná církev jinak v té době řešila své vlastní interní věci a do politického dění se nijak nezapojovala], atd. Jelikož tehdy v Rusku žili na venkově čtyři obyvatelé z pěti, zajistil teprve příklon rolnictva k revoluci její přežití [v dějinách západní Evropy revoluce právě na vlačnosti nebo nepřátelství venkova ztroskotávaly] – a konec všech nadějí monarchistů na zvrácení nového stavu věcí. Liberálové tento vývoj uvítali, k sociálním požadavkům vesnice se ovšem stavěli rezervovaně.

Hlavním problémem venkova byly na začátku století chudoba a nerovnost, hlavním přáním rolníků pak přerozdělení zemědělské půdy. Většinu půdy vlastnily tehdy v Rusku aristokracie (cca 1,5 % obyvatel), církve a stát, zatímco masa drobných selských hospodářství živila v nuzných podmínkách. K tomu byli ještě rolníci toho názoru, že se stali obětí vládou organizované krádeže.

Do roku 1861 platil totiž na ruské vesniaci nevolnický systém, na jehož základě se rolník nesměl volně odstěhovat či oženit bez souhlasu svého pána, který ho naopak mohl kdykoliv přesunout na jiný svůj statek nebo i prodat jinému vlastníkovvi, poslat na vojnu či za trest i na Sibiř. Rolník byl k tomu svému pánovi povinován i různými poplatky a službami [nejčastěji prací na jeho poli zadarmo] a za neposlušnost mohl být fyzicky trestán, neboť vrchnost nad ním zároveň měla i soudní pravomoc. V roce 1861 bylo nevolnictví zrušeno, reforma byla ale pojata tak, aby co nejvíc zvýhodnila vrchnost a co nejvíc znevýhodnila rolníka. Ten byl nucen platit svému bývalému pánovi v ročních splátkách dlouhodobé kompenzace [v případě, že na ně neměl, mohl si je na jeho pozemcích postaru odpracovat], současně s tím dostávaly vrchnosti od státu další odškodné financované z daně, kterou opět platili rolníci. A nedosti na tom, čtvrtina dosavadní rolnické půdy byla v rámci reformy převedena na vrchnost (tzv. „odřezky“). Rolníci na tom tak materiálně byli po osvobození hůř než před ním a každou chvíli jim hrozilo upadnutí do dluhů. Jejich nespokojenost našla vyjádření v heslu „čjornyj pereděl“ [„přerozdělení načerno“]. Ruští velkostatkáři tak žili na sudu prachu.

První velký otřes přišel během revoluce 1905–1906. Tehdy se rolníci po zprávách o událostech ve městech začali hromadně bouřit proti vládě i vrchnostem a zabírat „odřezky“, o které v roce 1861 přišli. Dál tentokrát nezašli, brali si pouze to, co bylo původně jejich, aniž by vznášeli nárok na ostatní statkářskou půdu. I to stačilo, aby měl režim namále: po potlačení dělnického revolučního hnutí v prosinci 1905 mu trvalo přes půl roku, než i na venkově s nasazením armády silou obnovil původní stav.

Carské vládě bylo jasné, že bez modernizace země je jen otázkou času, kdy vypukne revoluce nová. Na venkově se proto rozhodla [kromě zrušení kompenzačních splátek, které ještě rolníkům zbývalo zaplatit] prosazovat vznik kapitalistického zemědělství drobných vlastníků, kteří by měli zájem na stabilitě a v pří-

padě potřeby by se postavili na stranu režimu proti revoluci. Ruská vesnice dosud fungovala jako „občina“, kolektiv, který každých několik let přerozděloval půdu mezi rolníky a organizoval část zemědělských prací. Nová reforma nyní umožňovala rolníkům z obcí snadno vystoupit a hospodařit čistě soukromě. Když se nesetkala s očekávaným ohlase, začali vládní úředníci rolníky k osamostatňování nutit často nevybíravým nátlakem – ruská „dekolektivizace“ let 1906–1917 tak místy svou brutalitou připomínala naši kolektivizaci let padesátých. K udobření rolnictva taková politika samozřejmě nepřispěla. Taková byla situace, když se na jaře 1917 venkov dověděl o pádu carismu.

BOJ O PŮDU

Stejně jako města i venkov přijal nečekaný vývoj s nadšením a nadějí na splnění svých dávných přání. Jeho přání byla přitom o dost dalekosáhlejší, než tomu bylo o deset let dříve: zatímco ještě v revoluci 1905–1906 požadovali rolníci pouze návrat „odřezků“ zcizených reformou roku 1861, nyní si dělali nárok na veškerou státní, panskou i církevní půdu. Zatímco totiž v roce 1905 probíhalo jejich hnutí živelně a bez vlivu „intelektuálů“, od té doby na vesnici zapustili kořeny socialisté, konkrétně eserí, kteří se na rozdíl od sociálních demokratů na venkov zaměřovali v první řadě. Myšlenka, že půda patří těm, kteří ji vlastnoručně obdělávají, nikoliv statkáři, který z ní pouze čerpá výnosy, ať už ve formě pronájmu nebo námezdní pracovní síly, byla v roce 1917 již plně uznávanou – už v roce 1916 to dle vzpomínek pamětníků byl mezi rolníky častý předmět rozhovorů, tím spíš, že do panského majetku většinou spadaly lesy, rybníky a další pozemky, a vesničané tento monopol těžce nesli. Stojí za povšimnutí, že se svým požadavkem na přerozdělení veškeré statkářské půdy šli rolníci dál než dělníci, kteří na jaře stále ještě usilovali pouze o „dělnickou kontrolu“ továren, nikoliv o jejich vyvlastnění. Ovšem přerozdělit pole bylo také podstatně jednodušší než kolektivně převzít řízení fabriky.

I na venkově začaly jako houby po dešti rašit volené orgány, které přebíraly řízení místních záležitostí namísto státních úředníků. Vesnické a okresní rolnické výbory [krestjanskije komitety] se staly protějškem sovětů dělníků a vojáků ve městech, i když ve srovnání s nimi nešlo o tak převratnou novinku: svá vesnická a okresní shromáždění měli rolníci na rozdíl od dělníků odedávna a změna

tu spočívala hlavně v jejich větší otevřenosti oproti dřívějšímu, kdy na nich měli slovo hlavně zámožnější rolníci a stařešínové. Okresní výbory pak volili delegáty do výborů krajských a guberniálních, a nakonec do Všeruského rolnického kongresu, který se v květnu sešel v Petrohradě. Původně byli ve výborech kromě rolníků zastoupeni i statistické, agronomové a další specialisté, které do nich delegovali eserí za účelem technické přípravy pozemkové reformy, na nižších úrovních však rolníci rychle přestali být ochotni trpět mezi sebou členy nepocházející z jejich vlastních řad – i to připomínalo souběžný vývoj v sovětech dělníků a vojáků.

Politicky stál venkov jednoznačně za Stranou socialistů–revolucionářů [PSR čili eserů]: z třinácti set delegátů Všeruského rolnického kongresu [z nichž pouze u tisícovky je známa jejich politická příslušnost] se k eserům hlásilo nejméně šest set a nejméně stovka dalších s nimi úzce sympatizovala [další byli převážně bezpartijní]. Neměli ostatně konkurenci. Sociální demokraté [jak bolševici, tak menševici] se svým programem soustředění vyvlastněné půdy do kolektivně [i když demokraticky] řízených velkostatků nenacházeli na vesnici žádnou podporu, a také myšlenka bolševiků o nutnosti třídního boje uvnitř vesnice mezi drobnými rolníky a bezzemky na jedné straně a bohatšími vesničany na straně druhé [a zakládání sovětů chudých rolníků paralelně s všerolnickými výbory] neměla žádný ohlas – rolníci se zkrátka považovali za součást jedné komunity bez ohledu na majetkové rozdíly, které navíc měli [aspoň někde] podle jejich představ brzy zaniknout. Spolu se statkářskou půdou měla být totiž podle eserů v rovnostářském duchu přerozdělena i dosavadní půda rolnická. Eserí krom toho prosadili v Prozatímní vládě nařízení, podle něhož nesměla být půda předmětem prodeje, koupě, směny, převodu nebo pronájmu. Půda již neměla být komoditou a nárok na její užívání měl mít v budoucnu pouze ten, kdo na ní pracoval.

Zatímco agrární program měli eserí jasný, kolem termínů jeho uskutečnění se vznášely otazníky. V Prozatímní vládě narážely plány na konfiskaci a přerozdělení na odpor liberálů, kteří lpěli na nedotknutelnosti soukromého vlastnictví a koalici s nimiž chtěli eserí za každou cenu zachovat. Eserí mimo to sdíleli rozšířený názor, že řešení agrární otázky by mělo být přenecháno Ústavodárnému shromáždění, které mělo být co nejdříve zvoleno, aby rozhodlo o politickém

i společenském zřízení Ruska. Pozemková reforma navíc obnášela řadu drobných zapeklitostí [jak například řešit přerozdělení tam, kde nebylo technicky možné, aby se všem rodinám dostalo stejně kvalitní půdy – tady spočívalo řešení ve vyšším zdanění držitelů nejlepších polí, přičemž výtěžek měl být použit výhradně pro místní potřeby; takových detailů bylo ovšem mnohem více].

Odklad pozemkové reformy byli rolníci ochotni akceptovat, což neznamená, že by se do té doby zachovávali status quo. Mimo jiné se nezdřáhali občas přebírat situaci do vlastních rukou v podobě konfiskace a přerozdělení panské půdy ležící ladem. O to, aby skutečně ladem ležela, se přitom nezřídká sami přičinili hromadným odmítáním nechat se za mzdu najmout k jejímu obdělávání. Vrchnosti někdy situaci řešily nasazováním německých a rakousko–uherských válečných zajatců [tak se do role nedobrovolných stávkokazů dostala i řada zajatých vojáků z Českých zemí], což zákonitě vedlo k tvrdému konfliktu. Nátlaku, šikaně a násilí byli vystaveni i soukromí rolníci, kteří v předchozích deseti letech vystoupili z obcí, aby založili samostatné hospodářství [na druhé straně se mnozí z nich už v prvních dnech revoluce vrátili do obcí sami od sebe]. Celkově nicméně na venkově během jara a léta převládal relativní klid spojený s očekáváním. Jak ale měsíce plynuly, začaly se mezi rolníky množit pochybnosti o upřímnosti slibů shora. Levé křídlo socialistů–revolucionářů [tzv. „leví esefi,“] si uvědomovalo nebezpečí ztráty důvěry, které z toho mohlo v budoucnu plynout, a tlačili stranu k rychlému uskutečnění alespoň prvních kroků reformy, zejména okamžitého vyvlastnění statkářské půdy a jejího převedení do správy rolnických výborů, dokud budoucí Ústavodárné shromáždění nerozhodne o způsobu jejího přerozdělení. Vedení strany ovšem neprojevovalo ochotu jim naslouchat.

POLITIKA A ZÁDRHELY NÁRODNÍCH HNUTÍ

Také požadavky menšinových národů narazily po prvních porevolučních týdnech přes všechny počáteční projevy dobré vůle na straně Prozatímní vlády rychle na odpor. Liberálové se předháněli v slavnostních slibech, že skončilo dosavadní omezování menšinových jazyků, tisku a škol, a že národům bude od nynějška dopřán nerušený kulturní rozvoj stejně jako politická rovnoprávnost s Rusy, jako stoupenci silného a jednotného ruského státu však odmítavě re-

agovali na žádosti o udělení autonomie, či dokonce o přeměnu Ruska ve federaci, které téměř ihned začaly od národů zaznívat. Umírnění socialisté, kteří před válkou hlásali myšlenky národního sebeurčení [menševici] nebo federalismu [eseři], se v národnostní otázce stejně jako v mnoha jiných proti liberálům moc nevymezovali, naopak sami menšiny obviňovali z rozbití revoluční jednoty. Situace ale byla složitá i na straně menšin.

Jen málo národů na území ruské říše obývalo etnicky jednotné území a mohlo tak vytvořit jednotnou frontu proti obstrukcím Prozatímní vlády, jako tomu bylo v případě Finů [kteří navíc měli rozsáhlou autonomii a národní práva už před revolucí]. Typičtější byla situace, kdy dotčená národnost tvořila naprostou většinu obyvatel na venkově, zatímco města převážně obývali Rusové nebo i příslušníci jiných menšin. To byl případ Estonců, kteří s podporou rolnictva čile budovali své nové autonomní instituce, ruští dělníci ve městech však tuto činnost ignorovali a skrze své místní sověty se zapojovali do celoruské sociální revoluce [což neznamená, že estonští rolníci by na sociální změně zájem neměli; jejich představa změny se však lišila od představ rolníků ruských]. Estonští nacionalisté měli aspoň tu výhodu, že zdejší města byla poměrně malá. To se nedalo říci o Lotyšsku, kde navíc národní hnutí naráželo ještě na další překážku: na rozdíl od Estonska tu sice vznikla silná domorodá [tj. lotyšská] dělnická třída, již po desetiletí byla ovšem získána pro socialismus – ještě předtím, než k ní stačilo proniknout lotyšské národní obrození. Lotyšští dělníci byli již před válkou mezi nejradikálnějšími v Rusku, v roce 1917 sympatizovali s bolševiky, kterým v kritických revolučních událostech v Petrohradě několikrát výrazně vypomohli, a k lotyšskému nacionalismu se stavěli nepřátelsky. Bez posunu fronty v posledních letech první světové války by lotyšský národní stát vznikl jen těžko.

Také ukrajinské národní hnutí se na vlastním území nesetkávalo jen s nadsením. Vzhledem k velikosti Ukrajiny a jejímu hospodářskému i symbolickému významu [v raném středověku byla kolébkou ruské kultury] byla ukrajinská otázka pro ruské politiky nad jiné citlivá. Potlačování ukrajinského národního života bylo před revolucí nebyvale tvrdé: byla popírána sama existence ukrajinského národa a zakazováno vydávání tisku a knih v jeho jazyce. Tomu všemu učinila únorová revoluce konec, politickému střetu to však nezabránilo. Už během března vznikla z delegátů

nejrůznějších ukrajinských občanských, profesních, kulturních a družstevních organizací tzv. Ukrajinská ústřední rada, která se ujala vyjednávání s Prozatímní vládou coby zástupce všech Ukrajinců. Když v červnu adresovala vládě svůj seznam požadavků, zahrnující kromě politické autonomie mimo jiné i zavedení ukrajinštiny jako úředního jazyka a zřízení ukrajinskojazyčného základního, středního a vysokého školství, odpověděla Prozatímní vláda vyhýbavě, s odkazem na to, že není jasné, koho Rada zastupuje, ale i na to, že taková rozhodnutí musí být ponechána Ústavodárnému shromáždění – bez ohledu na to, že přinejmenším jazykové a školské požadavky Rady jednoznačně plynuly z přirozených práv. Konflikt, který doutnal už od dubna, tak propukl naplno, a i když obě strany pokračovaly v jednání, k sblížení pozic ke dni říjnové revoluce nedošlo. Na ukrajinské straně naopak sílila myšlenka úplného odtržení od Ruska namísto jeho federalizace.

Přes svou masovou podporu mělo ukrajinské národní hnutí citelnou slabinu. Jeho podpora se totiž stejně jako v případě Estonců a Lotyšů omezovala na venkov, kde devět obyvatel z deseti byli etničtí Ukrajinci. Zcela jinak se to mělo ve městech, kde Ukrajinci typicky tvořili cca pětinu obyvatelstva. Většinou Rusové, Židé a Poláci na jejich aktivitu pohlíželi skrz prsty a nenechali se uchláchnout ani slibem zajištění svých kulturních práv v budoucí autonomní Ukrajině. Všeukrajinské rolnické, vojenské i jiné kongresy, které se od dubna každou chvíli [nejčastěji v Kyjevě] scházely, se tak konaly na nepříteli přátelském území, kde střední vrstvy podporovaly liberální konstituční demokraty [kadety] a šovinistické síly dál napravo, zatímco dělníci volili do sovětů za delegáty členy ruských socialistických stran. Na takových základech mohl vzniknout jen velice křehký národní stát, a není náhoda, že k tomu nakonec nedošlo.

Za takových okolností nepřekvapí, že ukrajinští liberálové [„socialisté–federalisté“] i sociální demokraté [USD RP] byli velmi slabí a jedinou masovou ukrajinskou stranou byli ukrajinští esefi [UPSR]. Ti se ovšem od svých ruských protějšků velmi lišili: na Ukrajině neexistovala vesnická občina, rolnictvo se skládalo výhradně ze soukromých hospodářů, kteří stejně jako v Rusku požadovali vyvlastnění a přerozdělení panské, státní a církevní půdy, bránili se však přerozdělení vlastních polí v rovnostářském duchu i myšlenkou socializace půdy, u ruských rolníků tak populární. Vidíme tedy, že národní

hnutí nestálo pouze na jazykových a kulturních, ale i sociálních základech.

Taková byla situace „západních“ národů. Menší starost dělali Prozatímní vládě národy „východní“, převážně muslimské, jejichž hnutí bylo spíš záležitostí elit a inteligence než rolnických mas, které většinou během roku 1917 zůstávaly podivuhodně pasivní [s výjimkou Kazachů, kteří v roce 1916 povstali proti stupňujícím se útlaku a vykořisťování, stejně jako vždy vzpurných Čečenců a dalších národů severního Kavkazu]. Muslimští představitelé ujišťovali vládu o loajalitě svých národů vůči Rusku a nadto byla řada z nich ochotna se spokojit s kulturní autonomií, spolu s rovným zacházením se všemi obyvateli země [muslimové byli do té doby vystaveni diskriminačním zákonům podobným těm, které byly namířeny proti Židům, kteří mimochodem rovněž viděli řešení svých problémů v kulturní autonomii]. Ne všichni se s takovým pohledem ztotožňovali: kulturní autonomii a spojení všech muslimů do jednoho svazu [jehož volené instituce by řešily hlavně školství, vědu a kulturu] hájili především krymští a kazašští Tataři [kteří viděli sami sebe jako předvoj všech ostatních ruských muslimů], naproti tomu muslimové Kavkazu a Střední Asie [kteří uznávali větší pokročilost a zásluhu Tatarů o obrodu ruského islámu, jejich mesiášství a rozpínavost jim však lezly na nervy] dávali přednost autonomii teritoriální, v rámci které by každá muslimská národnost kráčela svou cestou. Tataři neměli jak ostatním svou představu vnutit. Navzdory hlasování všemuslimských kongresů tedy bylo jasné, která z obou cest se v praxi prosadí.

I mezi muslimy vedlo dělítko mezi „liberály“ a „socialisty“, rozdíl tu však byl mnohem méně výrazný než u „evropských“ národů. Hospodářství muslimských oblastí by v podmínkách volného kapitalismu nevyhnutelně podleгло konkurenci rozvinutější ruské ekonomiky – pod jejím tlakem se nacházelo již delší dobu, zatímco třídní hnutí chudších vrstev nebylo zřejmě na obzoru [s částečnou výjimkou Ázerbájdžánu, centra ruského ropného průmyslu]. Socialistická hesla proto muslimští liberálové nevnímali jako takovou hrozbu a byli příležitostně schopni některá z nich vtělit do svého programu – spory se socialisty probíhaly spíše jako boj mezi dvěma proudy intelektuálů. Oba proudy se shodovaly na nutnosti modernizovat muslimskou společnost, aby byla schopna držet krok se Západem, zejména ve vědě, v kultuře a ve školství, ale i v společenských vztazích [modernisté se stavěli za

emancipaci žen]. Toto modernistické hnutí [„džadidismus“] probíhalo už čtyřicet let, nyní viděli jeho stoupenci možnost naplnění svých cílů uspišit.

Muslimové si rychle všimli, že Prozatímní odpovídá na jejich žádosti a stížnosti neurčitými sliby, s jejichž plněním nijak nespíchá, a to i v případě jednoznačných majetkových křivd jako bylo zabírání kazašských stepních pastvin ruskými osadníky. Jak by se jejich rostoucí rozladění časem projevilo, nelze říci, neboť do událostí na podzim prudce zasáhla říjnová revoluce.

Národní hnutí [včetně mnoha dalších zde vynechaných] ještě více přispívala k už tak velkému napětí a k bezradnosti umírněných politiků. Hrál však jen vedlejší roli ve srovnání s katastrofickými rozhodnutími těchto politiků v celoruských záležitostech.

ČERVNOVÁ OFENZIVA – KONEC VÍRY V „REVOLUČNÍ OBRANÁŘSTVÍ“

3. až 11. června [16. až 24. června podle západního kalendáře] se v Petrohradě konal První všeruský sjezd dělnických a vojenských sovětů. Delegáty [celkem 1090] do něho vyslalo 358 místních sovětů. Veřejnost si tak mohla udělat obrázek o náladách v lidových vrstvách celého Ruska [Petrohradský sověť zastupoval pouze dělníky hlavního města]. Na první pohled svědčilo rozložení sil ve prospěch umírněných socialistů: z 822 delegátů s hlasovacím právem [hlasovací právo měli zástupci sovětů, které zastupovaly alespoň pětadvacet tisíc dělníků či vojáků; sověty zastupující deset až pětadvacet tisíc lidí vysílali delegáty s hlasem poradním] bylo 285 eserů a 248 menševiků. Bolševiků bylo pouhých 105, ke kterým jako jejich spojence můžeme přičíst 32 menševiků–internacionalistů.

Zdání mohlo klamat: od vybraní sjezdových delegátů místními sověty uplynula už nějaká doba, a samy místní sověty byly dělníky a vojáky zvoleny ještě dříve, často ještě na začátku jara. Jejich složení tedy nemuselo nutně odrážet rychlé změny nálad těch, kteří je vybrali. V regionech navíc tento posun probíhal oproti hlavnímu městu s jistým zpožděním.

Ve skutečnosti se dělníci a vojáci pomalu přikláněli k řešení radikálních socialistů: ukončení vojenského konfliktu za jakoukoliv cenu a zahájení boje o moc s „buržoazní“ Prozatímní vládou i majetnými třídami. Nejviditelnějšími stoupenci tohoto kurzu byli bolševici, s nemenší vervou pro něj však agitovali i tzv. leví esefi, kteří stále setrvali

v jedné straně se svými umírněnými stranickými kolegy, v ulicích však jasně dávali najevo své protivládni postoje a spolupráci s bolševiky. Podobný přístup měli i „menševici–internacionalisté“, kteří ale ve srovnání s levými esery měli ve své straně o poznání menší váhu a byli také v mnohem menším povědomí veřejnosti. Protivládni agitaci, často ve spolupráci s radikálními socialisty, vyvíjeli i anarchisté.

Otázka, jak co nejrychleji ukončit válku s Německem, zaměstnávala revoluční Rusko už tři měsíce. Naděje, že evropští dělníci napodobí ty ruské a svrhnou své militaristické vlády, se vypařili už v prvních dnech. Snahy přesvědčit válečné strany, aby společně usedly k vyjednávacímu stolu a dohodly „spravedlivé“ urovnání všech sporů, nebyly o nic úspěšnější: vstřícnost k ruským návrhům neprojevovali ani Německo a Rakousko–Uhersko, ale ani britští a francouzští spojenci.

Vládní koalice liberálů a umírněných socialistů se v červnu rozhodla uniknout ze slepé uličky naplánováním velké vojenské ofenzivy. Dělal si naději, že případné vojenské úspěchy pohnou západní spojence k tomu, aby ruské nabídky přijímali s větší vážností [a ne napadlo ji zřejmě, že by je to naopak vedlo k snaze vytřískat z nevýhodné pozice Německa co nejvíce]. Kromě toho si představovala, že „revoluční válka“ sjednotí ruskou společnost kolem Prozatímní vlády a umírněných reforem. Víc už se ve svém odhadu naladění lidových vrstev mýlit nemohla.

V porevolučních poměrech bylo k úspěšnému provedení ofenzivy nezbytné přesvědčit o její správnosti vojáky. A vojáci, kteří se zcela ztotožňovali s dosavadní vládní linií, podle které se ve válce pokračovalo již pouze v zájmu obrany země a vymožeností revoluce, nikoliv za účelem dobývání cizích území, nejvíce pro náhlý obrat pochopení. Cítili konec konců od skandálu Miljukovovy nóty z 18. dubna [1. května], že oficiálním proklamací Prozatímní vlády, nebo aspoň její části, se nedá věřit bez výhrad. K zviklání vojska nepostačilo ani velké přesvědčovací turné faktického vůdce vlády Kerenského. A tak se přihodilo nevyhnutelné: po zdánlivě úspěšném zahájení ofenzivy 18. června [1. července] odmítli vojáci pokračovat v postupu, potažmo v pochodování do řez, která zbytečně trvala už třetím rokem. Po necelém týdnu zatlačil německý protiútok ruskou armádu do původních pozic, ofenziva skončila naprostým ztroskotáním.

Závažnější než vojenský neúspěch bylo pro Prozatímní vládu, že nenávrat-

ně ztratila již tak klesající důvěru dělníků v upřímnost jejich slibů. Ukazovalo se to již v průběhu ofenzivy, když velkou demonstraci, kterou v Petrohradě uspořádali umírnění socialisté na podporu politiky koalice, zcela ovládli radikální socialisté se svými protivládními hesly a transparenty. Pro vládu byla situace o to nebezpečnější, že dělníci, kteří o čtyři měsíce dříve už jeden režim svrhli, by neměli zatěžko to zopakovat. Když v první polovině měsíce bolševici na sjezdu sovětů prohlásili za svůj cíl svržení Prozatímní vlády a nastolení diktatury proletariátu – proletářské demokracie, málokdo je bral vážně. Zanedlouho měli ale dostat příležitost se o svůj cíl pokusit.

ČERVENCOVÉ DNY

Na přelomu června a července rostl v Petrohradských ulicích neklid. Nepřátelství vůči vládě ještě posílilo její znovuzavedení trestu smrti ve vojsku pro závažné zločiny – zrušení trestu smrti v revolučních dnech bylo bráno jako jeden z hlavních symbolů konce carské despotie a nastolení humánnějších poměrů. Spontánní i organizované stávky a demonstrace se střídaly v denním tempu, a do toho přišla zpráva, že se koaliční vláda rozpadla. Oficiálním důvodem byl kompromis dohodnutý s ukrajinskou Radou ohledně autonomie Ukrajiny, který byl nepřijatelný pro liberální ministry. Zástupci kadetů ve vládě tak podali 2. [15.] července demisi. Ukrajinská otázka nebyla jedinou příčinou jejich nespokojenosti: na jejich vkus se vláda málo vymezovala proti tlaku zleva.

Pád vlády přivedl var v ulicích vrcholu. Všeobecně známa je scénka eserského ministra Viktora Černova obklíčeného rozzuřenými dělníky naléhajícími na sestavení socialistické vlády bez liberálů – a proslulého výkřiku jednoho z dělníků: „Tak už převezmi moc, ty hovado, když ti ji dáváme!“ Černova tehdy zachránil Trockij [jenž právě v těch týdnech teprve vstupoval k bolševikům], který ho vzal pod svou ochranu a z davu ho vyvedl. Ani špičky radikálních socialistů se ve skutečnosti zatím k převratu neměly. Přesto se odehrál pokus o převrat zdola. Zdá se, že poslední jiskrou, která vedla k výbuchu, přispěli anarchisté.

Anarchisté měli ve srovnání se socialistickými stranami v Rusku menší počet příznivců, tvořili ovšem i tak nezanedbatelnou sílu. Mezi ruskými dělníky se stále vyskytovala tendence pohlížet na sebe jako na soběstačný malý kolektiv fungující na úrovni fabriky, nezajímající se o vnější dění, a to ani v jiných továr-

nách stejného odvětví – podobně jako každá ruská vesnice bývala dříve světem pro sebe, beroucím obyvatele sousedních vsí jako cizince. V revoluci 1905 bylo občas obtížné přesvědčit stávkující dělníky z různých fabrik ke společnému postupu. V roce 1917 byla už jiná situace, anarchismus však přesto svým vyzvedáváním malých samostatných komun oslovoval. Po únorové revoluci stejně jako socialistické strany i anarchisté vyvinuli výraznou činnost. Nejvíce se do obecného povědomí zapsali obsazením „vily Durnovo“, patřící rodině bývalého carského ministra vnitra [tehdy se pro to ještě nepoužíval výraz „squatting“]. Vila se stala centrem jejich petrohradských aktivit, které vzhledem k revoluční situaci rozhodně nespočívaly převážně v kulturním programu. Stala se proto trnem v oku vládě: na vyklizení vily v červnu osobně naléhalo samo ministerstvo spravedlnosti, a na přelomu června a července přikročilo k činu.

Na vyklizení reagovali anarchisté v souladu s možnostmi, které jim rozjitřená atmosféra dávala: oslovili vojáky místního regimentu vyhlášeného svou silnou náklonností k bolševikům a začali u nich agitovat za svržení vlády. Jejich agitace padla nejen v regimentu na úrodnou půdu. Tak začal zmatený pokus o převrat 4. [17.] července. Vedení bolševiků se k nenadálému spádu událostí nestavělo příliš nadšeně, nižší články a prostí členové strany [stejně jako levých eserů a menševiků–internacionalistů] se však do akce, která ihned nabyla masových rozměrů, zapojili okamžitě. Podotkneme, že nejvyšší bolševičtí představitelé nebyli právě ve městě přítomni: trávili prázdniny na chalupách ve Finsku. Napůl živelné ozbrojené vystoupení se od počátku nevyvíjelo dobře. Ukázalo se, že i přes nepopularitu Prozatímní vlády nemá pokus o převrat v petrohradských masách jednoznačnou podporu. Většina městské vojenské posádky se naopak postavila proti povstání, a ani dělníci nebyli radikalizovaní natolik, aby ve své většině schvalovali silové řešení – zvláště pokud měl mít podobu puče z iniciativy menšiny, a ne kupříkladu usnesení sovětu. Pokus svrhnout vládu byl tak po krátkých pouličních bojích rychle potlačen.

Dodnes je otázkou, jaký byl v těchto chaotických dnech postoj bolševického vedení, které se po zprávách o událostech urychleně vrátilo z několik desítek kilometrů vzdáleného Finska do města. Jisté je pouze, že nezůstalo stranou a nepokusilo se povstalece přimět k zastavení boje. Později, když už bolševici drželi

vedení státu pevně v rukou a snažili se propagovat co nejpříznivější obraz sebe samých, byl oficiální výklad takový, že si plně uvědomovali předčasnost vystoupení části mas, považovali však za nutné podpořit je v i marném boji a zachovat si tak jejich důvěru. Věřit jim na slovo by ovšem nebylo rozumné: stejně tak možné je, že nesprávně odhadli situaci a v červencovém povstání viděli příležitost k dobytí moci. Velmi pravděpodobná je i další možnost, že se neorientovali v dění a místo cílevědomého jednání pouze zmatkovali.

Buď jak buď, okamžitý dopad červencových dnů na bolševiky [kteří byli ze všech radikálů nejviditelnější, zatímco leví eserů a menševiků–internacionalistů byli v menší známosti, než by odpovídalo jejich osobnímu nasazení] byl tvrdý. Vedoucí činitelé strany museli urychleně prchnout před vládním zatykačem zpět do Finska, kde zůstali až do podzimu, a veřejné působení strany zůstalo po nějakou dobu omezené. Ani ne tak kvůli vládním opatřením, jako kvůli tomu, že popularita, kterou si v uplynulých dvou třech měsících pracně vydobyla, během několika osudných hodin prudce poklesla. Ještě víc než hlavního města se to týkalo regionů, kde negativní postoj k Prozatímní vládě ještě nedospěl do bodu nesmiřitelnosti [a kde byly vývojem často zaskočený i místní bolševické organizace, z nichž některé ho výslovně odsoudily]. I v Petrohradě však byli nyní bolševici coby pučisté odmítáni, zvláště poté, co vláda zveřejnila dokumenty týkající se Leninova návratu do Ruska přes Německo na počátku dubna [na zvláštní povolení německé vlády], které vzbuzovaly dojem, že ujednání Lenina s Němci byla politicky závažnější, než se tušilo. Agitovat v ulicích tak bylo pro bolševiky po nějaký čas přímo nebezpečné.

Jejich očištec nakonec netrval dlouho. Rozpadlá vládní koalice se po potlačení červencového povstání znovu utvořila v původní podobě. V nové vládě bylo méně liberálních a více socialistických ministrů, neznamenalo to však obrát doleva. Umírnění socialisté byli ještě opatrnější než dříve a nebyli ochotni k žádnému zásadnímu rozhodnutí, zatímco materiální postavení velké většiny obyvatel se rychle zhoršovalo a poptávka po radikálních řešeních rostla stejným tempem. Brzy tak dělníci a vojáci opět hleděli k bolševikům jako k jediné naději na nalezení cesty z krize.

Martin Churáň

**SOLIDARITA
VYDÁVÁ
SOCIALISTICKÁ SOLIDARITA
WWW.SOC SOL.CZ**

Registrační číslo Ministerstva kultury ČR: E 20370
Redakční e-mail: redakce@socsol.cz
Předplatitelský e-mail: predplatne@socsol.cz
Doručovací adresa: Socialistická solidarita,
P.O. Box 469, III 21, Praha 1

ŠÉFREDAKTOR:

Jan Májiček

KOREKTURY A EDITACE:

Soňa Tichá,
Veronika Hanáková, Klára Goldstein

REDAKTOŘI:

Vítězslav Lamač, Martin Churáň,
Vladimír Tupáček, Jaroslav Chramosta,
Kristýna Trochtová, Martin Šaffek,
Iva Hammerbauerová, Soňa Tichá, Klára Goldstein,
Artom Korjagyn

ILUSTRACE OBÁLKY:

Lucie Lamačová

GRAFICKÁ ÚPRAVA:

Nela Klímová

**PRODEJNÍ MÍSTA
ČASOPISU:**

Kamenný obchod Fair&bio Sokolovská 29, Praha 8	klub Brácha Na Triku, Oldřichova 40, Praha 2
Galerie Tranzitdisplay Ditrichova 9, Praha 2	kavárna Praha Husova 18, Brno
Galerie Berlínskej model Plk. Sochora 9, Praha 7	Galerie TIC Radnická 4, Brno
	Kavárna Tři Očásci Gorkého 37, Brno

**ČASOPIS SOLIDARITA JE NEVÝDĚLEČNÉ
PERIODIKUM. UTRŽENÉ PENÍŽE
JSOU INVESTOVÁNY ZPĚT DO NÁKLADU
NÁSLEDUJÍCÍHO ČÍSLA.**

ZA ČÍM STOJÍME

IRACIONÁLNÍ A ABSURDNÍ SYSTÉM

Globální kapitalismus je systém nerovností, ve kterém chudí chudnou a bohatí bohatnou. Stamiliony hladoví a umírají na snadno léčitelné nemoci, zatímco je technologicky možný důstojný život pro všechny. Systém upírá drtivé většině možnost rozvíjet své tvůrčí schopnosti a degraduje ji na úroveň stroje. Lidé jsou nuceni pracovat déle a na více úvazků, zatímco nezaměstnanost stále roste a uvrhuje další masy do chudoby a nejistoty. V kapitalismu vznikají války o suroviny a trhy, jsou drancovány přírodní zdroje, likvidována kulturní rozmanitost. Ačkoli jsou veškeré hodnoty tvořeny lidskou prací, kontrolu nad jejich distribucí má kapitál. Kapitalismus spočívá v honbě za ziskem na úkor lidských potřeb. Je to iracionální a absurdní systém.

ZA SOCIALISMUS ZDOLA

Jako alternativu ke kapitalismu nabízíme systém, který nazýváme socialismem zdola. Jedná se o systém samosprávných rad, jež rozhodují o politických i ekonomických otázkách. Demokracie zde není omezena na hlasování jednou za čtyři roky. Ale proniká dennodenně všemi oblastmi života společnosti. To umožňuje začít vytvářet společnost bez nezaměstnanosti, bez chudoby, bez útlu.

Naprostu odmítáme režimy bývalého východního bloku ČSSR, SSR, ale také v Číně, na Kubě atd. Považujeme je za tzv. státněkapitalistické režimy. Jestliže dnešní kapitalismus je typický mocí nadnárodních korporací a jim poplatných parlamentů, měla tehdy veškerou ekonomickou a politickou moc třída stranické byrokracie. Hlásíme se k tradici levicové opozice vůči těmto režimům.

Podporujeme zápasy námězdne pracujících za kratší pracovní dobu, vyšší mzdy, lepší pracovní podmínky, bezplatnou lékařskou péči a sociální zabezpečení a všechny ostatní emancipační snahy. Nespoléháme ovšem na parlamentní politiku. Jen nezávislá aktivita pracujících prostřednictvím stávek, kampaní, manifestací apod. může vést k systémové změně. Jen sami pracující mohou dosáhnout svého vlastního osvobození.

SOLIDARITA

Úsilí o socialismus zdola je součástí celosvětového boje. Prosazujeme solidaritu s pracujícími, nezaměstnanými a utlačovanými v jiných zemích. Jsme v zásadní a aktivní opozici vůči všemu, co proti sobě staví neprivilegované obyvatele různých zemí, různé národnosti, různé barvy pleti, různého pohlaví, sexuální orientace, náboženství či profese. Podporujeme tedy kampaně a boje proti rasismu a xenofobii; proti islamofobii, nesnášenlivosti vůči Romům apod. Bojujeme za úplnou politickou, ekonomickou a sociální rovnost žen a mužů, vystupujeme proti diskriminaci na základě sexuální orientace. Fašismus a nacismus považujeme za zásadní hrozby všem dosaženým demokratickým a sociálním právům. Ačkoli jejich hesla často znějí antikapitalisticky, ve

skutečnosti jsou fašismus a nacismus pokračováním kapitalismu, jen jinými prostředky. V dobách krize jsou tyto politické hrozby zvláště aktuální.

REVOLUČNÍ ORGANIZACE

Kapitalistický systém vytvořil vysoce organizované instituce včetně státu, které kontrolují bohatí, média a represivní složky. Abychom čelili moci těchto institucí, musíme se sami organizovat. Chceme být zárodkem revoluční strany, která bude spojoval aktivisty různých hnutí a pracující třídy. Na rozdíl od parlamentních stran pro ni bude účast ve volbách jen prostředkem, jak dále šířit myšlenky svobody, rovnosti a solidarity. Tato revoluční organizace může zásadně přispět k tomu, aby emancipační hnutí sílila, a podílet se na rozvíjení myšlenek a strategií, které povedou k překonání kapitalismu.

SOC SOL V SOCIÁLNÍM HNUTÍ

1998

Rasisty je zavražděn zahraniční student. SocSol iniciuje sérii bouřlivých protestních demonstrací. Vzniká Iniciativa proti rasismu. Její aktivisté např. Přelepují volební billboardy republikánů, pořádají blokady volebních stánků. Přispějeme k tomu, že v českém parlamentu nesedí fašisté.

2000

V Praze se připravuje velký sjezd finančníků z MMF. Ti se významnou měrou podílejí na sociální a ekologické devastaci světa. Chystá se protestní demonstrace a kontr summit. SocSol se aktivně zapojuje do Iniciativy proti ekonomické globalizaci [INPEG]. Protesty jsou velkým úspěchem alterglobalizačního hnutí. Na demonstraci se sjede 15 000 lidí, finančníci končí o den dříve.

2002

Ve Florencii se koná první Evropské sociální fórum [ESF]. Zde probíhá miliónový protest proti chystané invazi do Iráku. SocSol jako jediná česká antikapitalistická organizace pořádá na fórum výpravu. Organizujeme také početné výpravy z ČR na následná ESF v Paříži a Londýně.

2003

Bush útočí na Irák. SocSol inspiruje vznik Iniciativy proti válce a podílí se na jejím fungování. Iniciativa se stává ohniskem demonstrací proti chystané invazi. I lidé v ČR se tak zapojují do největší světové protiválečné demonstrace v dějinách. 15. 2. 2003 protestuje 15 miliónů lidí.

2006

Plánuje se vybudování raketové základny v ČR. Vzniká Iniciativa Ne základnám. Ta sdružuje více než čtyřicet organizací, pořádá debaty, happeningy a demonstrace. U vzniku však byly organizace pouze tři, mj. SocSol. Stavba základny je nakonec zastavena, což znamená

velké vítězství demokracie v ČR a posílení hnutí proti globálnímu kapitalismu.

2010

Pravicová vláda ODS, TOP a Věcí veřejných chystá drastické škrtky v sociální sféře. Postihnout mají především ty nejchudší. V srpnu se dává dohromady ProAlt – iniciativa pro kritiku reform a na podporu alternativ. Jedná se o dosud nejpestřejší a nejširší levicovou platformu v ČR. Je v centru aktivistického odporu proti reformám, spolupracuje s odbory a organizuje tisícové demonstrace. Socialistická Solidarita se jako jediná radikálně levicová skupina v ČR do ProAltu zapojuje od samého počátku.

2011

SocSol stojí u vzniku iniciativy Za svobodné vysoké školy, která na jaře organizuje dosud největší studentské protesty od roku 1989. Deset tisíc studentů pochoduje Prahou v rámci tzv. Týdne neklidu. Do něj se zapojují další tisíce studentů po celé republice a organizují happeningy, přednášky a debaty. Plánované vysokoškolské reformy jsou zastaveny.

2012

Protesty proti pravicové vládě škrtů sílí. Členové SocSol se aktivně podílejí na vzniku platformy STOP VLÁDĚ. Ta spojí přes 50 odborových svazů, občanských iniciativ a zájmových sdružení. Uspořádá několik protestních akcí včetně více jak 100 000 demonstrace na Václavském náměstí. Ta se stane symbolem odporu proti neoliberalním reformám.

2013

Zvedá se další vlna protiromských pochodů, v některých případech se rozvíjejí v pouliční násilí. Aktivisté SocSol pomáhají s organizací protiakcí. Díky blokádam neonacistických pochodů se daří držet davy „slušných Čechů“ mimo romská sídliště.

2014

V druhé polovině roku začínají stále více proudit informace o dojednávání smlouvách TTIP a CETA. SocSol se zapojuje do společné platformy STOP TTIP CZ, která začne pořádát semináře, konference a debaty o TTIP a uspořádá také první demonstraci proti oběma smlouvám.

2015

Především v souvislosti s katastrofální humanitární situací v Sýrii a Iráku přichází do Evropy vlna uprchlíků z této oblasti. Českou republikou se přelévá vlna islamofobie, aktivitu začínají rozvíjet rozličné rasistické a fašistické spolky. Autentická levice včetně SocSol organizuje protidemonstrace, jako koordinační platforma vzniká Zleva proti xenofobii.

NÁŠ BOJ POKRAČUJE. PŘÍDEJTE SE K NÁM!

PRODEJNÍ MÍSTA
ČASOPISU:

KAVÁRNA
TŘI OCÁSCI
GORKÉHO 37,
BRNO

GALERIE
TRANZITDISPLAY
DITRICOVA 9,
PRAHA 2

KAVÁRNA
PRAHA
HUSOVA 18,
BRNO

GALERIE TIC
RADNICKÁ 4,
BRNO

GALERIE
BERLÍNSKEJ MODEL
PPLK. SOCHORA 9,
PRAHA 7

KAMENNÝ OBCHOD
FAIR&BIO
SOKOLOVSKÁ 29,
PRAHA 8

KLUB BRÁCHA
NA TRIKU,
OLDŘICHOVA 40,
PRAHA 2

